

પ્રથમાશ્રિતિ
વિ. સં. ૧૯૯૪
સંવત્સરો મહાપર્વ

પ્ર. ૧૧૪૪
જી. ૨૪૧૪

સર્વોચ્ચાર પ્રકાશને રસપ્રેન

ચોર્યાદી લાખ ધાનિમાં, લામતા શુભ કર્મથી;
મનુષ્ય જન્મ પામ્યો તું, મા ને રત્ન ગૂમાવતો.

૯૨

મુદ્રક :
રમણલાલ પો. દ્રાહારી
વી ર વિ જ ય પ્રી. પ્રેસ
સા ગ ર ની ખ ડ કી
રતન પોળ, અમદાવાદ.

अर्पण

हेमपुत्र महादीनि, कुल्लोख वदिनोए ।
घरणो रता निय, गगामि गग गातरम् ॥
'वाल्द हर्ष'

२२. पुन्य भागुभी देभईरनी
पुण्य रभृतिभां कुस नदि तो कुसनी पांजरी
आ गरी सुद इति अर्पण ई पु.
सदानो कलि
'आल हर्ष'

સંપાદકની નોંધ

‘જૈનપ્રકાશ’માં ચૂટક ચૂટક પ્રકાશિત થયેલ કથાઓનો આ સંગ્રહ પુસ્તક રૂપે બહાર પાડવાની શ્રી. રથાનકવાસી મહાવીર જૈન યુવક મંડળ ખંજાતના સેક્રેટરીઓ તરફથી માંગણી કરવામાં આવી અને ‘જૈન તત્ત્વનું નૂતન નિરૂપણ’ પ્રકાશિત થયા બાદ આવા પ્રકાશનોનું સ્વાગત સમાજમાં સારા પ્રમાણમાં થશે એવી ખાત્રી થતાં આ પુસ્તિકા સમાજ સમક્ષ રજુ કરી છે. આમાં જ નહિ પરંતુ પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે સમાજ આ પ્રકાશનને સંપૂર્ણ પ્રેમપૂર્વક આવકારશે.

આ પુસ્તિકાનું નામ ‘પ્રાયશ્ચિત કોને અને બીજી કથાઓ’ રાખ્યું છે. ‘પ્રાયશ્ચિત કોને?’ એ મૂળ કથા હિંદીમાં ‘સિરીષકુમાર’ના હિપનામથી લખાયેલ છે. તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર અત્રે રજુ કરવામાં આવેલ છે. મૂળ હિંદીમાં પુસ્તિકા રૂપે પ્રગટ થાય તે પહેલાં જ ગુજરાતીમાં ભાષાંતર થઈ પ્રકાશિત થાય છે એજ બતાવે છે કે કથામાં રહેલું કથાનક કંઈક હૃદયંગમ જરૂર છે. આ કથાની મૂળ વસ્તુ બદ્ધ જ સામાન્ય છે. માનવ હૃદયની કૃષિક બુમિકાના વિકાસનો એ સંગમ ઇતિહાસ છે. સામાન્ય રીતે ‘જન’માંથી જૈન અને એ જૈનત્વની એ પર્માય-ગ્ઝાન અને ક્રિયા, અહિંસા અને સત્ય અર્થાત ‘સિંદ’ અને ‘મરૂડ’રૂપી એ શક્તિ પર્માય. એ બંને શક્તિપર્માયનું ઇચ્છાપૂર્વકનું સુસંપાદન કરવું તેનું નામ ‘જૈનત્વ’. ‘જૈન’ પછી ‘આવક’ બને. આવક એટલે અવલુંનો અધિકારી. એ અધિકાર કંઈ જોવા તેવા નથી. સાધુત્વની પૂર્વ પીઠિકા-‘દેસ સાધુત્વ’ની એ બુમિકા. કર્મ અને આત્માના સંયોગ-અને એ કર્મના અનાદિકાળના સંયોગમાંથી આત્માને મુક્ત કરવાની ક્રિયાનું જે ‘અવણ’ કરે તે ‘આવક’. અને તે ક્રિયાની માધના કરે તે ‘સાધુ’. સમગ્ર જન્મતના અંશ્યને જે એ સાધનામાં જૂથે તે ‘માધુ’-જે સાધે તે માધુ.

પરંતુ કથામાં ‘ગિનદાસ’ શીક અને ‘સુમતિચંદ્ર’ એ બન્ને આવક હતા. અવણના અધિકારી હતા. જીવાજીવ આદિ તત્ત્વ અને

યમ, નિયમ, વ્રત અને તપ-સાધનાની પૂર્વ ભૂમિધાના આચરનાર અને 'સાધના'ને સાંભળવાના અધિકારી હતા. સામાયિક પ્રતિક્રમણના કરનાર હતા. 'ઉપાશ્રય' એના 'અવણાધિકાર'નું અધિશાન હતું. 'ઉપાશ્રય' એ તો ક્રિશ્ચિયનને જેમ ચર્ચ, મુસ્લિમને જેમ મસ્જિદ તેમ આવકને 'ઉપાશ્રય'. ત્યાં આત્માની-સ્વની-ક્રિયા હોય 'પર' સ્વાર્થથી ભિન્ન હોય. જિનદાસ શેઠ છતી શક્તિએ શક્તિનું ગોપન કરી રહ્યા હતા. 'આવક'ના ગિરદમાં કંઈક ઉણપ આચરી રહ્યા હતા. 'સુમતિચંદ્ર' પોતે વિષ્ટ પરિસ્થિતિથી પર્યાકુલ બની 'આવકત્વ'માંથી નીચે સરી પડી 'સુમતિ'માંથી 'કુમતિ'રૂપ બનતાં 'પ્રતિક્રમણ' પાપથી પાછા ફરવાની ક્રિયામાં જ 'પાપ'માં ગતિ અને તે પણ આત્માના 'અધિશાન' રૂપ 'ઉપાશ્રય'ના 'નિર્મળ' યોગ છતાં; કારણ ? 'વુમુક્ષિતઃ કિં ન કરોતિ પાપં' પરંતુ એનું પાત્ર તો 'શેઠ જિનદાસ' બને છે. 'બૂલ સુધાર'નું નિમિત્ત બને છે. એકજ કાર્ય એકને માટે 'શ્રેય' રૂપ અને બીજાને માટે 'હેય' રૂપ બને છે. એનું જ નામ કર્મની વિચિત્રતા. આટલું માત્ર અ કથાનું બીજું છે. ઉપાશ્રયમાં એકલા ચયેલ આવકત્વમાં સમા 'શ્રીમંત' અને 'ગરીબ' બે પ્રતિભૂતિ. 'પ્રતિક્રમણ'માં શેઠ પોતાનું ફરજના પાલનમાં આચરેલ શિયિલતા રૂપ પાપમાંથી 'પ્રતિક્રમણ' પાછા ફરવાનું વિચારે છે, પરંતુ એ વિચાર માત્ર 'ઉપાશ્રય'ન શુદ્ધ વાતાવરણ-દુનિયાની 'માયા'થી એકાદ થડી પર બનવાના 'અધિશાન' માત્રની ક્ષણિક અસર છે કે 'હૃદયપલટો' છે ? બીજી બાજુ 'પ્રતિક્રમણ' માટે આવેલ ગરીબ આવક શ્રીમંતની દોલતના પ્રતીકાથી 'પાપ'માંથી 'નિવર્તવાને' બદલે પાપમાં સરી પડે છે. શ્રીમંત આવકના 'હૃદયપલટા'ની કસોટી રૂપ બને છે. 'સુમતિ' સુમતિને ઉપાશ્રયમાં જ મૂકી 'કુમતિ'ને આગળ કરી ઉપાશ્રય છોડે છે પરંતુ એ વિષ્ટ પરિસ્થિતિનું તાંડવ માત્ર છે. 'આવકપણું' સુમતિ છે પરંતુ 'હૃદય'ની 'શુદ્ધતા' 'આવકત્વ'નો અધિકાર

હજી શમાવતો નથી. જિનદાસ શેઠ એજ ક્રિયાથી જુલેલા આવડતને
હરી સંભાળી લે છે.

‘હાર’ ચોરી લીધા પછી હાર ‘ચોરનાર’ એજ હારને
‘મૂળ ધણી’ પાસે ગીરવી મૂકવા જવાની બાવના એ હરી ‘કુમતિ’
માંથી ‘સુમતિ’ નું પ્રાપ્ત થવું છે. એ આખી કથાનું હાર્દ છે. ‘ચોરી’
કરવાની ‘બાવના’માં રહેલી ‘કુદિમત’ કરતાં પણ તેને ત્યાંજ ગીરવી
મૂકવા જવાની ‘સુદિમત’ અનેકગણી આત્મમજાની ઘોતક છે.
એટલું આત્મમજાને ‘સુમતિચંદ્ર’માં ન હોત તો આ કથા જ ન
હોત. હારને ગીરવી મૂકવા આવનાર ‘મરીમ’ આવક બંધુના
આત્મમજાની સચોટ અસર જિનદાસ શેઠ ઉપર થાય છે. તેમનું

કે જે આગલી રાત્રીએ જ ‘હાર્દિક’ પુનઃ નિશ્ચય બન્યું
‘પોલી ધર્મ’ અને જિનદાસ શેઠ સંગોપાંગ ‘વિજયી’
‘વિજય સાચા’ ‘આવડત’ નો વિજય હતો. એ વિજય
તાપનો મૂલ્ય હતો, અને એ ‘આંતરિક પક્ષાત્તાપ’
મા ‘દીવાદાડી’ ‘રેડ સિગ્નલ’ રૂપ હતો.

‘ચિત કોને ?’ આ આખી કથા પ્રશ્નાર્થરૂપે જ છે.

‘ક’ નથી જિનદાસ કરી શકતા કે નથી સુમતિચંદ્ર કરી
‘સાધુ’ કરી શકતા કે નથી રાજ કરી શકતા. નથી
કરી શકતા કે નથી ત્યાં ઉપરિચિત ઓતામણુ કરી શકતા.

પોતાને ‘પાપ’ના કતો માની પોતાને હાથેજ ‘પ્રાયશ્ચિત’
ધિકારી બની પોતાને માટે પ્રાયશ્ચિત પણ નહીં કરી નાખે

‘ન વાંચકની દૃષ્ટિએ કથાનો અંત પ્રશ્નાર્થ’ છે. સ્વયં પાત્રની

‘સૌએ પોત પોતાને ‘પ્રાયશ્ચિત’ ના અધિકારી માની પ્રાય-
ન સર્પ લીધાં, એટલે ‘પ્રાયશ્ચિત કોને ?’ એ આખીએ કથા વાંચકના

‘સંપૂર્ણપણે છૂટી લેવાને સમર્થ’ બનશે એ નિઃશંક છે.

સાત્તમાં પ્રસિદ્ધ ‘સ્થૂલીબદ્રજી’ ની કથા નવા રૂપે વાંચકની
સમક્ષ ઉપરિચિત થાય છે. ‘પ્રકાશ’ ના સાત અંકમાં કમચઃ પ્રકા-
શિત થયેલ એ કથાના અંતમાં તંત્રીનોંધમાં જણાવેલ ખીના-

મમ, નિમમ, મન અને તપ-સાધનાની પદો મિશ્રિતના આપરવાર
 અને 'સાધના'ને સાંભળવાના અધિકારી હતા, માત્રાદિય મનિ-
 ક્રમયુક્તા કરનાર હતા. 'ઉપાશ્રય' એના 'પાપ'પરિણામને નિવર્તિત
 હતું. 'ઉપાશ્રય' એ નો મિશ્રિતનને સ્વમ નામ, સુમિત્રમને સ્વમ
 મરજદ તેમ આવકને 'ઉપાશ્રય', રમાં આત્માની-સ્વમી-રિષા હેમ
 'પર' સ્વાર્થથી વિત્ર શેમ, જિનદાસ શેઠ અને સક્તિએ સક્તિનું
 ગોપન કરી રહ્યા હતા. 'આવક'ના ગિરદમાં કંઈક ઉચ્ચ આચાર
 રહ્યા હતા. 'સુમતિચંદ્ર' ગોતે વિકટ પરિસ્થિતિથી મળીકુલ 'મમી
 'આવક'ના 'માંથી નીચે સરી પડી 'સુમતિ'માંથી 'કુમતિ'રૂપ 'મમતાં
 'પ્રતિક્રમણ' પાપથી પાછા ફરવાની રિયામાંજ 'પાપ'માં મતિ
 અને તે પણ આત્માના 'અધિધાન' રૂપ 'ઉપાશ્રય'ના 'નિર્મળ'
 શેમ છતાં; કારણ ? 'સુમુક્ષિતઃ કિં ન કરોતિ પાપં' પરંતુ એનું
 પાત્ર તો 'શેઠ જિનદાસ' અને છે. 'શુદ્ધ સુધાર'નું નિમિત્ત અને
 છે. એકજ કાર્ય એકને માટે 'શ્રેય' રૂપ અને બીજાને માટે 'હેમ'
 રૂપ અને છે. એનું જ નામ કર્મની વિગિતતા. આટલું માત્ર આ
 કથાનું બીજ છે. ઉપાશ્રયમાં એકદા થયેલ આવકવમાં સમાન
 'શ્રીમંત' અને 'ગરીબ' બે પ્રતિમૂર્તિ. 'પ્રતિક્રમણ'માં શેઠ પોતાનો
 ફરજના પાલનમાં આચરેલ શિયલતા રૂપ પાપમાંથી 'પ્રતિક્રમણ'
 પાછા ફરવાનું વિચારે છે, પરંતુ એ વિચાર માત્ર 'ઉપાશ્રય'ના
 શુદ્ધ વાતાવરણ-દુનિયાની 'માયા'થી એકાદ ઘડી પર બનવાના
 'અધિધાન' માત્રની ક્ષણિક અસર છે કે 'હૃદયપલટો' છે ? બીજી
 બાજુ 'પ્રતિક્રમણ' માટે આવેલ ગરીબ આવક શ્રીમંતની દોલતના
 પ્રતીકથી 'પાપ'માંથી 'નિવર્તવાને' બદલે પાપમાં સરી પડે છે.
 શ્રીમંત આવકના 'હૃદયપલટો'ની કસોટી રૂપ અને છે. 'સુમતિ'
 સુમતિને ઉપાશ્રયમાંજ મૂકી 'કુમતિ'ને આગળ કરી ઉપાશ્રય છોડે
 પરંતુ એ વિકટ પરિસ્થિતિનું તાંડવ માત્ર છે. 'આવકપણું'
 માવે છે પરંતુ 'હૃદય'ની 'શુદ્ધતા' 'આવક'નો અધિકાર

હજી ગુમાવતો નથી. જિનદાસ શેઠ એજ કિયાયો મુશ્કેલી આવકતને ફરી સંભાળી લે છે.

‘હાર’ ચોરી ‘લીધા’ પછી ‘હાર’ ‘ચોરનાર’ એજ ‘હારને’ ‘મૂળ ધણી’ પાસે ગીરવી મૂકવા જવાની. આવનાં એ ફરી ‘સુમતિ’ માંથી ‘સુમતિ’ નું પ્રાપ્ત થયું છે. એ આખી કથાનું હાર છે. ‘ચોરી’ કરવાની ‘આવના’માં રહેલી ‘કુદિમત’ કરતાં પણ તેને ત્યાંજ ગીરવી મૂકવા જવાની ‘સુદિમત’ અનેકમણી આત્મમળની દોતક છે. એટલું આત્મમળ જો ‘સુમતિચંદ્ર’માં ન હોત તો આ કથા જ ન હોત. હારને ગીરવી મૂકવા આવનાર ‘મરીબ’ આવક નાંધુના આત્મમળની સચોટ અસર જિનદાસ શેઠ ઉપર થાય છે. તેમનું આવકત કે જે આમલી રાત્રીએ જ ‘હાર્દિક’ પુનઃ નિશ્ચય બન્યું હતું તેની કસોટી થઈ અને જિનદાસ શેઠ સંજોષાંગ ‘વિજય’ બન્યા. એ વિજય સાચા ‘આવકત’ નો વિજય હતો. એ વિજય ‘આંતરિક પશ્ચાત્તાપ’નો સચક હતો, અને એ ‘આંતરિક પશ્ચાત્તાપ’ ‘ફરજપાલન’ માં ‘દીવાદાડી’ ‘રેડ સિગ્નલ’ રૂપ હતો.

‘પ્રાયશ્ચિત કોને ?’ આ આખી કથા પ્રમાર્યરૂપે જ છે. એનો નિર્ણય નથી જિનદાસ કરી શકતા કે નથી સુમતિચંદ્ર કરી શકતા. નથી સાધુ કરી શકતા કે નથી રાગ કરી શકતા. નથી આપાધીય કરી શકતા કે નથી લાં ઉપરિચિત થોતામણુ કરી શકતા. પોતેજ પોતાને ‘પાપ’ના કતો માની પોતાને હાથેજ ‘પ્રાયશ્ચિત’ ના અધિકારી બની પોતાને માટે પ્રાયશ્ચિત પણ નક્કી કરી નાખે છે. અર્થાત્ વાંચકની દૃષ્ટિએ કથાનો અંત પ્રમાર્ય છે. સ્વયં પાત્રની દૃષ્ટિએ સૌએ પોત પોતાને ‘પ્રાયશ્ચિત’ ના અધિકારી માની પ્રાયશ્ચિત લઈ લીધાં, એટલે ‘પ્રાયશ્ચિત કોને ?’ એ આખીએ કથા વાંચકના દિલને સંપૂર્ણપણે જીતી લેવાને સમર્થ બનશે એ નિઃશંક છે.

રાત્રિમાં પ્રસિદ્ધ ‘ચૂલીબદ્ધ’ ની કથા નવા રૂપે વાંચકની સમક્ષ ઉપરિચિત થાય છે. ‘પ્રકાશ’ ના સાત અંકોમાં ક્રમશઃ પ્રકાશિત થયેલ એ કથાના અંતમાં તંત્રીનોંધમાં જણાવેલ બીના-

“આ અંકમાં આ ખંડ નવલિકા પૂર્ણ થાય છે. ત્રણ ભિન્ન ભિન્ન કલમથી આલેખાયેલ છતાં આ કથામાં પહેલેથી છેલ્લે સુધી કથાનો રસ ઉત્કૃષ્ટપણે ચાલુ રહે છે.” બીના કથારૂપે પ્રસિદ્ધ થતી આ પુસ્તિકામાં પંચુ તેટલી જ પ્રેરક બની રહે છે. કથાની વસ્તુ બહુજ પ્રસિદ્ધ છતાં માત્ર તેના કથનના સ્વરૂપમાં ફેર કરી કથામાં રહેલા અણુમોલ તરવને સવિશેષ રૂપે પ્રગટ કર્યું છે. લેખકને આ કાર્યમાં કેટલી સફળતા મળી છે તેનો નિર્ણય તો પ્રત્યેક વાચક કરી શકે.

‘સ્થૂલીભદ્રજી’ ની કથા ઉપરાંત બાકીની કથાઓ પણ શાસ્ત્રની પ્રસિદ્ધ પ્રસિદ્ધ કથાઓ જ છે. એ કથાઓના હાર્દમાં ફેરફાર ન કરતાં એ કથાના ઉદ્દેશ-રૂપકને વધુ વિકસિત કરવાનું કાર્ય આ કથાલેખકનું છે.

*

*

*

‘કથા’ એ શબ્દ જ ‘કથન’ નું સાધ્ય સ્વરૂપ છે. સંસારમાં એક જ રૂપે જણાતું ‘નિશ્ચય’ ‘સત્ય’ ‘ઝુઝવે’ રૂપે કહેવાનું એક માત્ર સાધન ‘કથા’ છે. કથાના અનેક પ્રકાર છે. આજે એ શાસ્ત્ર તો સાક્ષરોના સંશોધનનો મહાન વિષય છે.

જૈનશાસ્ત્રમાં પણ દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, કરણાનુયોગ અને ચરિતાનુયોગ એમ ચાર અનુયોગ બતાવ્યા છે. એમાં સહજ બોધ્ય ચરિતાનુયોગ છે. એ ચરિતાનુયોગ એટલે જ કથા. જૈનશાસ્ત્રમાં ચરિતાનુયોગ દ્વારાજ બાકીના તરવોને વિશેષરૂપે બતાવવા પ્રયાસ કર્યો છે. મહાન જૈનાચાર્યોએ એ વિભાગને ખૂબ જ ખેડ્યો છે. વાચકો આ કથાઓને વાંચે, તેના હાર્દને દિલમાં ઉતારે અને મનુષ્યજીવનની સફળતાના કો અંશને પ્રાપ્ત કરી શકે તો પણ લેખક પોતાને કૃતકૃત્ય માનશે. સુત્રેયુ કિં બહુના ?

તા. ૧૮-૮-૩૮

મુખ્યાધ્ય બંદર

હર્ષચંદ્ર કપુરચંદ હોસી.

તંત્રી : “જૈનપ્રકાશ.”

આમુખ

“પ્રાયશ્ચિત્ત કીસકો” આ મધ્યાગાથી છુટક છુટક જૈન-પ્રકાશમાં આવેલ આ દિંદી વાતો, જ્યારે અનુવાદ મારે અને અત્રેના શ્રી રથા, મહારીર જૈન યુવક મંડળના સોફ્ટરીઓએ સોંપી ત્યારે પહેલા તબક્કે, ગમે તેના સર્જક શ્રી શિરીષ કુમાર જૈને તેમાં જે ધાર્મિક આવના અને સાચા જૈનનું ઉદ્દાત ચરિત્ર-ચિત્રણ સંભળ્યું છે તેનો ખ્યાલ નહિ આવેલો.

પરંતુ જેમ જેમ હું જાણાન્તર કરતો ગયો, જેમ જેમ શ્રી શિરીષ કુમારના પાત્રોલેખનને રદમજતો ગયો, તેમ તેમ તેઓશ્રીએ તેમાં સાઘંત વજ્રેલી જૈનધર્મની સુદ્રમતમ દિશ્સુશી તેમજ આવકોની ધાર્મિક અને સામાજિક દરજ્જોનો અને ખ્યાલ આવતો ગયો.

આ વાતોને હું વાતો નથી રદમજતો, પરંતુ જૈન ધર્મનાં મહન સૂત્રોનું જાખ્ય મળું છું. મત્ય, અહિંસા અને અરતેય આ વાતોમાં ઠેર ઠેર દૃષ્ટિગોચર થાય છે. એટલે વાચકસમુદાય તેને સામાન્ય વાતો તરિકે ન વાંચે એટલી વિનંતિ છે. તેમાં પાત્રોના હૃદયની ધાર્મિકતા, સત્ય મારેનું પવિત્ર જ્ઞાન અને જ્ઞાનદાનીની સૌરબ તેમજ ધાર્મિક હૃદયની જાગૃતતા જે રીતે આલેખવામાં આવી છે તેને તે રીતે રદમજો અને જીવનમાં ઉતારે તો આ વાતોલેખકની તેમજ પ્રકાશનની સાધકતા મણુશી.

જૈન સમાજમાં જ્યારે જિનદાસ શેઠ જેવા સ્વધર્મ વાત્સલ્યના પ્રતધારી ધનિક, સુમતિચંદ્ર જેવા નિર્મળ હૃદયધારી આવકો, દેવી સુશીલા સમાન આદર્શ પત્નીઓ, મુનિ મહારાજ સમા ધર્મ-ધુરંધર અને સમાજને સાચે રસ્તે દોરનાર સાધુઓ તેમજ પોતાની દરજ્જે રદમજને હૃદયપૂર્વક પ્રાયશ્ચિત્ત મામનાર, નિર્મળ જીવન જીવવાની અભિલાષા સેવનાર રાગઓ સમાજને પોતાના તેજસ્વિ

જીવનથી દેદિધિમાન અને ઉજ્જવળ યનાવશે ત્યારે, અત્યાગ્રહ પ્રશ્નોમાં, અને કઠંગા સામાજિક, ધાર્મિક અને રાજકીય વા વરણમાં જવાબદાર પરિવર્તન થશે અને ત્યારે જીવનમાં દંભ ત બેકારીની બીધણુતા નહિ રહે.

પર્યુષણ પર્વનો ઉત્તમ આદર્શ જેન સમાજ સ્હમજતો થ મહાવીર પ્રભુના આદેશોને અનુસરતો થાય, અને સ્વધર્મ વાત્સ તાને સ્હમજીને પોતપોતાની ફરજોને સ્હમજી એટલીજ અભ્યર્થ

આ વાર્તામાં જે કાંઈ સુંદર વસ્તુશુદ્ધન અને ઉચ્ચ ધાર્મિક ભાવનાનો વાંચકોને અનુભવ થાય તેનું માન શ્રી શિં કુમાર જૈનને છે. અને અનુવાદમાં કાંઈ દોષ રહ્યા હોય તે વાંચક મને ક્ષમા આપે એટલી જ પ્રાર્થના.

‘નવપ્રભાત’ કાર્યાલય.

ખંભાત. તા. ૧૮-૮-૩૮

}

જમિયત ફ. પંડ્યા.

તંત્રી ‘નવપ્રભાત.’

પ્રકાશકનું નિવેદન

પ્રસ્તુત પુસ્તક શ્રી. શ્રે. રથા. જૈન ટેન્કર-ગાના પ્રબંધ
 “ જૈન પ્રકાશ ” માં પ્રગટ થયેલી જુદી જુદી વાર્તાઓનો સંગ્રહ છે.

આજના યુગમાં યુવકોને એકાંત અભ્યાસનાથી વાંચન તરફ
 રસ દોનો નથી, અને તેથી દમણ ધારા સમવધી, જૈન સંસ્કૃતિમાં
 આવતા મદન વિષયોને વાર્તાઓમાં સંકલિત કરી, પુસ્તક રૂપે બહાર
 પાડવાના પ્રયાસો શરૂ થયા છે, અને તેવાજ આ એક નવ પ્રયાસ
 આ પુસ્તક દ્વારા અમો કરીએ છીએ.

મંડળ તરફના પ્રથમ પ્રકાશન-“ જૈન તરવનું નૂતન નિરૂપણ
 અને માનવ જીવનની મહત્તા ” ને જનતા તરફથી સારો સદ્કાર
 મળેલો જોઈ આ પુસ્તક બહાર પાડવા અમો પ્રેરાયા છીએ. અને
 અમોને આશા નાંદિ પરંતુ વિશ્વાસ છે કે આ પુસ્તક પણ જન-
 તાને પ્રથમની માફક શ્રેષ્ઠર ધર્મ પડશે.

મંડળના પ્રથમ પ્રકાશનને જુદી જુદી રીતે ઉત્તેજન આપનાર
 મહાશયોનો આભાર માનવાની આ તકે રજા લઇએ છીએ.

આ પુસ્તકમાં સમાયેલ વિષયો જાનતમાં “ જૈન પ્રકાશ ” પત્રના
 મેનેજર શ્રીયુત દર્શચંદ્રભાઈ કપુરચંદ દોરડી ન્યાયબાકરજી તીર્થ-એ
 લખેલ નિવેદન વાંચી લેવા બહાનજી કરીએ છીએ.

જૈન સંસ્કૃતિના મદન તરવો, સત્ય, ઉદારતા, ધાર્મિક ભાવના
 વગેરે આ પુસ્તકમાં કેટલે અંશે સમાયેલા છે તે વિચારવાનું વાંચક
 વર્ગને સોંપીએ છીએ.

આ પુસ્તક રથા. જૈન પત્રના તંત્રી શ્રી જીવજીસાલ હમનસાલ
 મંધવી દ્વારા છપાવતા અમોને સંતોષ થયો છે.

અંતમાં આ પુસ્તક પ્રકાશનને અંગે થોડા સદ્કાર આપનાર
 શ્રીયુત દર્શચંદ્રભાઈ, તંત્રી-જૈનપ્રકાશ; શ્રી. જીવીયતરામ ફ. પંડ્યા
 તંત્રી-નવપ્રભાત, તેમજ યતિશિષ્ય શ્રીયુત રતીલાલજીનો આભાર
 માની પ્રથમના પ્રકાશનના જેટલા જ સદ્કારની આશા રાખી તેવીજ
 સમાજસેવાની કિશ્કા યાચી વીરમીએ છીએ.

સંવત્સરી મહાપર્વ } કાન્તિલાલ હરિલાલ શાહ.

તા. ૨૯-૮-૩૮ } પ્રમુખ શ્રી. રથા. મહાવીર જૈનયુવક મંડળ.

બહાર પડ્યું છે!

બહાર પડ્યું છે!

શ્રી લોકાગચ્છાધિપતિ રવ. પૂજ્યશ્રી ૧૯૦૮ શ્રીહસ્તાગ્રચંદ્ર મહારાજ સાહેબનું

જીવનચરિત્ર

સંપાદક : યતિ શિષ્ય રતિલાલજી

જેમાં લગભગ ૧૦૦ વર્ષ પૂર્વના જૈનસમાજની સિધ્ધિનું દિગ્દર્શન કરાવતા ઉપરાંત પૂજ્યશ્રીના જીવનચરિત્ર અંગેની મંપૂર્ણ હકીકત-જ-મહાજ, બાલ્યાવસ્થા, શિક્ષા, ચારિત્ર અંગીકાર કર્યા બાદ કરેલું કાર્ય, સાદી પ્રકરણ વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

પૂજ્યશ્રીના જીવનચરિત્રને અંગેનું આવું પુસ્તક પ્રથમજ વખત બહાર પડે છે. સુદર ઐચક કામગીરીમાં ૧૬ દેશીઓ ઉપરાંત અસહના મોગલાઇ બાદશાહના વખતથી અત્યાર સુધીમાં ખુબસા દાદી પરવાના વગેરે ઘણું લગભગ ૧૭૫ પાનાનું વાંચન, ઉત્તમ કામગીરીમાં ઉપાયેલ દોરા હતા

કિંમત ફક્ત ૦-૮-૦ પોસ્ટ ૦-૨-૬

મોટી સંખ્યામાં આફકે નોંધાર્થ મળે છે, તમે પણ તમારી નકલ નીચેના ધોરનામેથી દુરત જ મેળવી શકો:-

(૧) ઝાકુલાલ બાલાચંદ

મોટીબજાર-ગોંડલ

(૨) સ્થા. મહાવીર જૈન સુવક મંડળ

પીંદો સુતારવાડો-ખંભાત

તા. ૬. એક નકલ મંગાવનારે ૦-૧૦-૬ ના પોસ્ટ સ્ટેમ્પ ખોડવા-

પ્રાયશ્ચિત્ત કેને

અને

બીજી કથાઓ

ખંડ ૧ લો

LUGARCHAND BHARODAS SETHIA
JAIN LIBRARIAN
BIKANER, RAJPUTANA.

આ મંડળનું પ્રથમ પ્રકરણ

જૈનતત્ત્વનું નૂતન નિરૂપણ

અને

માનવજીવનની મહત્તા

તમે વાંચ્યું છે ! ન વાંચ્યું હોય તો આજે જ તેની એક નકલ મેળવીને અવશ્ય તમે વાંચી જ લેજો. જેને માટે સુંદર અભિપ્રાયો મળ્યા છે,

આ પુસ્તકમાં જીવ, અજીવાદિ નવે તત્ત્વોની વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિએ સમીક્ષા કરવા ઉપરાંત અદિત્યા, સત્ય, અગૌર્વ, અભય, મીન, આત્મસંયમ, ગુણદૃષ્ટિ વગેરે સદ્ગુણોનું તથા ક્રોધ, માન, માયા અને લોભની ચાર જાતિના સર્પ સાથે સરખામણી કરી તેનું આગેદમ્ય વર્ણન કરી, અંતમાં માનવ જીવનના કર્તવ્યનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

આ પુસ્તક જૈન સમાજના સુપ્રસિદ્ધ આત્માર્થી મુનિશ્રી મોહનચંદ્રપિછ મ. ની કલમથી સાદી અને સરળ ભાષામાં લખાયેલું છે.

સુંદર કાગળો, ૧૫૦ પૃષ્ઠ, છતાં કિંમત ફક્ત પાંચ આના જ (પોષ્ટેજ બે આના) રાખવામાં આવી છે. હવે તો ધણી જ જુન નકલો શીલીકમાં છે. માટે તુરત જ તમારી નકલ મેળવી લેજો—

શ્રી મહાવીર જૈન યુવક મંડળ

પીઠનો સુતારવાડો-ખંભાત

પ્રાયશ્ચિત્ત કેને

અને

બીજી કથાઓ

ખંડ ૧ લો

LOGARACHAND BHAIRODAS SETHIA
JAIN LIBRARIAN
BIKANER RAJPUTANA.

.....

1000

1000

1000

1000

(૧) પ્રાયશ્ચિત કેને ?

પ્રકરણ પહેલું

હિંદુ સમાજ અને બેકારી

આર્થિક સ્થિતિએ અત્યારે હિંદુ સમાજ ત્રણ વર્ગમાં વહેંચાઈ ગયો છે. એક વર્ગ છે એકદમ ભાલેતુભર, આલીશાન વસાહતોમાં રહેનારો, મોટરોમાં ફરનારો અને ગરીબોને પરસેવે ધીન જરૂરીયે જ શોખ લોગવનારો. બીજો સમાજ છે, નહિ ગરીબ, નહિ બીખારી. સમાજમાં પ્રતિષ્ઠિત છતાં આર્થિક સ્થિતિ સાવ બદતર હોવાને કારણે હૃદયમાં ડસડસી રહેનારો અને ત્રીજો વર્ગ છે બીખારી, નિરૂધ્ધ, આજસુ, માત્ર બીખીને પેટ ભરનાર, ચરમ લક્ષ્મણી પર.

આ ત્રણેય વર્ગમાં વયક્ષા વર્ગની સ્થિતિ તદ્દન ઠેંકાડી હોય છે. ઠેકાંની પાસે તે હાથ ધરી શકતો નથી. વડીલોની પ્રતિષ્ઠાનું ભૂત, તેને હલકી નોકરી કરવા દેતું નથી અને છતાં સમાજમાં તેને સમાન દરજ્જે ન છૂટકે પણ રહેવું જ પડે છે. એ દિવસે દિવસે બેકારીની ઉંડી ગર્તામાં ગબડતો જ જાય છે. અને

તેમાંય જ્યારે તે ગચ્છવાળ હોય છે ત્યારે તેની સ્થિતિ તદ્દન કોમળ બની જાય છે. બાપદાદાની આબરૂ પ્રમાણે તેને ન્યાત જાતમાં સમાન અંતરે રહેતાં, દેવામાં ગરકાવું પડે છે. ઘરનાર ગીરો મૂકીને પણ તે જુની પ્રતિષ્ઠા પાછળ તણાયે જાય છે અને એક દિવસ જર્જરિત કપડાં જેવી તેની સ્થિતિ સાવ તાણાવાણા બનીને કંગાળ થઈ જાય છે ત્યારે એજ સમાજ તેની નિંદા કરતાં ખૂટીતો નથી.

માલેતુજરો મંદિરો બંધાવે છે, પાંજરાપોળોમાં મહા-જન દ્વારા સેંકડો રૂપીઆનાં દાન કરી શકે છે, ટીપોમાં પૈસા ભરી શકે છે, પરંતુ પોતાનો જ બંધુ જે શ્રીમંત નથી, ગરીબ પણ નથી, જે શરમનો માર્યો ડસમસીને દિવસે દિવસે દેવાદાર અને નિર્ધન બનતો જાય છે, તેને મદદ કરવાનો, છુપી સહાય કરવાનો, કામઘંઘે લગાડવાનો તેમને વિચાર સુદ્ધાં આવતો નથી. કારણ કે આ શ્રીમંતોને નામનાનો મોહ છે, છુપાં દાનમાં નામના નથી. વાર્ષિક રિપોર્ટોમાં અગ્રસ્થાને તેમનાં નામ છપાવાનાં નથી. કોઈ તેમની વાહ વાહ કહેવાતું નથી. અને એટલા જ ખાતર આ અધવચીયા સમાજની આંતરડી ટકળતી તેઓ ઠારી શકતા નથી. અગર જો કંઈક મદદ કરી શકે છે તો તેનું ડીમ ડીમ બજાવીને આપેલાં દાનને તેઓ ગુપ્ત રાખી શકતા નથી. પરિણામે તેમનો જ લાઈ દાન લઈને પસ્તાય છે અને સમાજમાં મોહું ઉચું કરી શકતો નથી.

હેવટે પોતાની ખાનદાનીને લાખો અભિશાપ આવતો આ વચગાળાનો અધવચીયો સમાજ પતનને માર્ગે વળે છે. ઉપરથી ઉજળો રહીને તે ચોરી કરે છે, કંગાળ કોટુંબીક

સ્થિતિથી ઠંડાગી સ્કાય તો બ્યયન પર થતી જાય છે અથવા તો આપધાત દરે છે.

સંસ્કૃતમાં એક શ્લોક છે કે:—

વક્તો વેષા વેગ્યો વા શિવોવા ।

વક્તો વાલઃ પત્તને વા વનેવા ।

વેક્તો માર્યા સુંદરી વા નતોવા ।

આ પ્રભાવે સ્કાય તો એકદમ ઉચ્ચ સ્થિતિ અથવા તો એકદમ સાત્વિકતા ભરી ગરીબાર્થ એ બન્નેય સ્થિતિ ઉત્તમ છે પરંતુ જે વચલી સ્થિતિ છે તે ખોટી છે. સમાજને અભિચાપ રૂપ છે. જેમાં આશ્ચર્યનાં મૂળ રાપાય છે. જેમાંથી ક્રાંતિ જન્મે છે.

ધીમે ધીમે વચગાજાનો સમાજ શ્રીમંતોનો થતુ બનતો જાય છે. આ અસમાનતાએ તે જાણ્યે અજાણ્યે પણ સામ્યવાદી થતો જાય છે અને શ્રીમંતો પર શાપો વરસાવે છે. આજે આવા લાખે અભિચાપો શ્રીમંતાઈ પર વરસી રહ્યા છે. શ્રીમંતોની, પોતાના આ અજોલ બંધુને સમાન સ્થિતિમાં લાવી મૂકવાની, તેની ઠંગાળ સ્થિતિમાં મદદ કરવાની, તેને કામધંધે લગાડવાની પવિત્ર ફરજ છે. જે સમાજમાં પોતે શ્રીમંતાઈ લોગવે છે તેજ સમાજમાં જ્યારે આવા નિર્ધન બંધુઓ એક ટંકને મરે પણ હવાતીયાં મારતા હોય, ત્યારે તે શ્રીમંતોએ ચરમાવું જોઈએ. પોતાના જ લાખુઓ ભૂખે મરતા હોય અને જે શ્રીમંત પકવાનો જમે છે તે વાસ્તવિક રીતે પકવાન નથી પણ પોતાનું પાપ જમે છે.

મુંજીતે તે ત્વંચંચાચાત્ર્યે પનંત્યમય કામ્યમય

પોતાના જ આત્માને ખાતર નો સંપર્ક બનાવે છે, જેમાં કોઈનો જ હિસ્સો નથી, તે પોતાનું માપ જમે છે.

આ વાત દરેક શ્રીમંતોએ સ્વમજ્જની જરૂરી છે આ વિષય સ્થિતિમાં માત્ર શ્રીમંતોએ જ સ્વમજ્જવાનું છે તેમ નથી, સાથે ગરીબ અને જ્ઞાનદાન કુટુંબોએ પણ સ્વમજ્જવાની જરૂર છે કે હવે દેશકાળ દિવસે દિવસે બદલાતો જાય છે. જુના જ્ઞાનદાનીના વાઘા હવે જર્જરિત બનતા જાય છે. તેમણે દેશકાળને સ્વમજ્જવાની ખાસ જરૂર છે. જુની જ્ઞાનદાનીના અપ્પરમાં જ્યારે પોતે દિવસે દિવસે સાવ અનાથ સ્થિતિ લોગતરી થતો જાય છે ત્યારે, અને જ્યારે પોતાનાં બાળબચ્ચાંઓ જરૂરિયાતો ન પોસાવાને ખાતર અણણ રહે છે, કંગાળ બની જાય છે ત્યારે એ જ્ઞાનદાનીને એક જ લાતમાં ફગાવી દેવાની તેની ફરજ છે. જે જ્ઞાનદાની પોતાનો ઉદ્ધાર કરી શક્તી નથી અને નિર્ધનતાને જ નહોતરી રહી છે ત્યારે બહેતર છે કે એવી શરમમાં કંગાળ બનવા કરતાં, કુટુંબને આંધ્રુ સારતાં બનાવવા કરતાં એક મજૂર બનીને પોતાની ઉજ્જળી કમાઈમાં જીવવું. એટલું ખાસ યાદ રાખવાની જરૂર છે કે હલકો ધંધો કરવાથી હલકા બનાતું નથી પણ ચોરી જેવાં હલકાં—નીચ કામ કરવાથી હલકા થવાય છે. તેને હલકા શબ્દથી નથી સંબોધાતો પણ નીચ શબ્દ જ તેને માટે બરોબર છે. એટલે અધવચ્ચીયા ગરીબ વર્ગે ઉઘમ, વેપાર ધંધો કરવાની મહત્વાકાંક્ષા કદી જ ન છોડવી જોઈએ. તેમાં જ તેનું શ્રેય છે. તેમાં જ તેની ઉન્નતિ છે. તેમાં જ જ્ઞાનદાનીની ફેરમ છે.

મોટાથી ધોમંતારી અને તેવ પારકી મહેનતે અને પદનેવે લોગવવા કરતાં સ્વાધ્યે જીવન વિતાવવું તે ઉચ્ચું જીવન છે. એ જીવનમાં પ્રભૂતા છે. એ જીવનમાં સાચી ધાર્મિકતા છે. એ જીવન ધન્યવાદને પાત્ર છે.

૨૪

મકરજી બીજું

ઉપાધ્યયમાં ચોરી

सुमुक्षितः किं न करोती पापम्

“ જાન જાય પણ ઈમાન ન જાય, ગરીબાર્થ બલે આવે પણ નૂર ન ગુમાવાય, મહેનત બલે કરવી પડે પણ અન્યાયનો શાટલો તો નજ ખવાય, એવો સ્વભાવ તે મહાની સ્વભાવ છે ”—

દાકા દાવેલકર.

આવાજ એક અધવચિયા ખાનદાન સુમતિચંદ્રની આ કથા છે. તે ખાનદાન કુટુંબનો હતો પણ દિવસે દિવસે તેની ખાનદાન સ્થિતિમાંથી હિત્તત આર્થિક સ્થિતિનો લોપ થતો જતો હતો—અરે ચાઇ ગયો હતો. બાપદાદાનું મકાન અને થોડા રાસ પીસ શિવાય, તેની પાસે કંઈ જ નહોતું. પરંપરાની વાની આગરુધો કંઈ જોણું જ પેટ ભરાય છે ? એટલે તે પોતાની પત્નીની અને બચ્ચાંની દેહાડી સ્થિતિ જોતાં દિવસે દિવસે મુકાંતા જતો હતો. તે ગરીબ હતો છતાં પોતાની ગરીબાઇ બતાવી શકતો નહોતો. એક સમયે તેનું કુટુંબ હઠપારની બહોળલાડી લોગવતું હતું, પરંતુ પિતાની હયાતીમાં જ

કાળખળે બધી સંપત્તિ-સ્થાવર જંગમ મિલકત ઘસાતી ચાલી અને પિતાના મરણ પછી તો તે ખૂબ જ સંકટામણમાં આવી પડ્યો. તે પોતાની કુલિનતાને લીધે ગરીબાઈ કોઈની પાસે બતાવી શકતો નહોતો. નહિ તો તેના બંધુઓ બધા જ સુખી હતા-ધનવાન હતા. પરંતુ કુળની ઈજ્જતને બદો લાગે તે ખાતર માગવા કરતાં મરવું સાફ તેમ તે સહમજતો હતો.

માત્ર પૈસા ટકાથી જ નહિ, પણ માણસની પણ તેને ખોટ હતી. એક વખતના તેના ભર્યા ભાદર્યા કુટુંબમાં ધીમે ધીમે કાળદેવના અપાટે બધું અદૃશ્ય થઈ ગયું હતું અને અત્યારે તે અને તેની પત્ની માત્ર બે જણ સિવાય કોઈ જ નહોતું. ઘણા ઘણા કઠીણ સંલેગોમાં જે કંઈ જવેર હતું તે વટાવીને-વેચીને તેણે બે વર્ષ ખેંચી કાઢ્યાં પરંતુ હવે પૈસા મેળવ્યા સિવાય તેનો છુટકો જ નહોતો. આમ તે બુદ્ધિશાળી હતો, વહેપાર ધંધો કેમ કરવો તેની આવડત પણ તેનામાં હતી; છતાં તેમાંય પ્રથમ પૈસાની જરૂર પડે છે. એટલે પૈસા સિવાય તે વ્યાપાર કરી શકતો નહોતો અને પુરાણી ખાન-દાનીએ તો નોકરી કરતાં પણ શરમાતો હતો. તેમાં તે પોતાના કુટુંબનું અપમાન સહમજતો હતો, લોક લજ્જતથી ખીંતો હતો, ભરમ કૂટી જવાનો-હલકા પડવાનો તેને ભય હતો.

વયલા વર્ગની બેકારીનું ખ્યાન જ થઈ શકે તેમ નથી. સુમતિચંદ્ર આ બેકારીની ચણીમાં પીસાયે જતો હતો. તેને મારે કોઈ પૃથ્થવાનું ઠામઠેણું પણ નહોતું. આ કારણે પતિ-પત્ની બન્નેય સૂઝાયે જતાં હતાં. તેની પત્ની સંસ્કારી હતી, કુલીન કુટુંબની હતી, એટલે જેમ તેમ તે ઘરની રહેણું રાખતી

હતી, પણ જ્યાં સમૂહગી જ આર્થિક સ્થિતિ પતનમાં પરિણમે ત્યારે શું થાય ? ચિંતા, ચતુરાઈ, શુભ, રૂપ બધું જ નિર્ધનતામાં ભસ્મિભૂત બની જાય છે. એક અત્યુરૂપે લખ્યું છે કે:-

ચિંતા ચિંતા સમાનાસ્તી વિદુ માત્ર વિદોષતઃ ॥

સજીવં દદતે ચિંતા નિર્જીવં દદતે ચિંતા ॥

ચિંતાથી ચતુરાઈ થતી જાય છે. દિવસે દિવસે શરીર

સ્વાસ્થ્ય પણ બગડતું જાય છે.

ચિંતાથી ચિંતા બડી, અધીક એક અનુસ્વાર,

ચિંતા જલાવે એકવાર ચિંતા વારંવાર.

આ પ્રમાણે દુઃખમાં દિવસો વિતાવતાં સુખતિથિદ્રના રૂપગુણ ભસ્મ થયે જતાં હતાં. કોઈ પૂર્વ ઈર્ષનાં કુળોપાર્જને અત્યારે તે દુઃખ યોગથી રદો હતો. કાલની ચિંતામાંને ચિંતામાં આગલી રાતની ઉંઘ પણ તેનાથી વિસાઈ જતી હતી. પાસાં ઘસીઘસીને તે રાત વિતાવતો હતો. પ્રતિદિન સવાર પડે અને પતિપત્ની નિઃશ્વાસ નાંખીને વિચારે કે અત્ત સિવાય શું ખાઈશું ? કોની પાસે મદદ માટે હાથ લંબાવીશું ?

જગતમાં પાપ પુન્ય, ધર્મ અધર્મ, માન અપમાન, બધું જ પૈસા પર અવલભે છે. સર્વેગુણાઃ કાંચનમાધવંતે ! બધા જ શુભો પૈસામાં સમાયા છે. તે વાત ખોટી નથી. જ્યાં પૈસા છે ત્યાં જ સ્વર્ગ છે, જ્યાં દરિદ્રતા છે ત્યાં નર્ક છે. પોતાના સ્વધર્મો બધુઓની વચમાં નિર્ધન સ્થિતિમાં વસતું તે કરતાં તો મરણ દબર દરબજે સારું. પણ મરણેય મામ્યું મળતું નથી. કારણ કે આપૂંચ્ય હર્મ આધે સંકળાયેલું છે. અને ત્યાં મુખી જે હવન છે તે વિતાવ્યા સિવાય છુટકો પણ નથી.

સૂર્યાસ્ત થવાને થોડીજ વાર હતી. આજે પચ્ચીની દિવસ હતો. એટલે સુમતિચંદ્ર પોતાના હૃદયના નિયમ પ્રમાણે ઉપાશ્રયમાં પ્રતિક્રમણ કરવા માટે જવા તૈયાર થયો. છતાં રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં ય આવતી કાલની ચિંતા તે બૂલ્યો નહોતો. તે ચિંતા તેના હૃદયને ઠેરી ખાતી હતી.

થોડે દૂર જો જણાઓ વાત કરતા કરતા જતા હતા કે “આજે દરબારમાં ખૂબ કામકાજ હોવાને લીધે બિચારા જિનદાસ શેઠને ઘેર જવાનો પણ વખત મળ્યો નથી. જહારોજહાર દરબારમાં પહેરેલાં કપડાં સાથે જ તેઓ પ્રતિક્રમણ કરવા માટે ઉપાશ્રયમાં આવી રહ્યા છે. ખરેખર ધર્મપર તેમની ઘણી જ આસ્થા છે. સાક્ષાત્ ધર્મનો જ અવતાર કહીએ તો ખોટું નથી. રાજદરબારમાં પણ તેમનું ઘણું માન છે. ગરીબો માટે પણ તેમના હૃદયમાં ઘણી જ દયા છે. અને તેમાં વળી આપણા સ્વધર્મી બંધુઓપર તો તેઓ ખૂબજ સદ્લાવના રાખે છે.”

સુમતિચંદ્ર જિનદાસ શેઠને સારી રીતે ઓળખતો હતો. અને જાણતો હતો કે જિનદાસ શેઠ સાચા શ્રાવક છે છતાંય તેમની પાસે મદદની માગણી શી રીતે થઈ શકે? આવા વિચારોની પરંપરા અનુલવતો તે ઉપાશ્રયમાં આવી પહોંચ્યો.

જિનદાસ શેઠ પણ ઉપાશ્રયમાં આવી પહોંચ્યા. આજે પચ્ચીની દિવસ હોવાથી રોજ ઉપાશ્રયમાં ન આવનાર શ્રાવકો પણ આવ્યા હતા. પગથીયાં ચઢતાં ચઢતાં સુમતિચંદ્ર જિનદાસ શેઠને નિહાળતો હતો. તેને મુદ્દલ ખબર નહોતી કે આજે તેના હૃદયમાં કેવા કેવા ભાવો જાગૃત થતા હતા. તે ભાવો તેના મોઢા પર તરવરી રહ્યા હતા. એકીનજરે જોનાર કહી

થકે કે તે ઉદ્ધિઅ હતો. સદસા તેની હાસિ જિનહાસ શેકના ગળામાંના કિંમતી દારપર પડી. દારવુ કે તેઓ દરઆરમાંથી જલદારોજલદાર જ ઘેર ન જતાં ઉપાચયમાં આપ્યા હતા. એટલે દાગીના તથા કપડાંલતાં જેના તેજ હતાં.

ઉપાચયના એક ખુણામાં જઈને તેમણે પોતાનાં કપડાં ઉતાર્યા તેમજ દાગીના પણ એક પછી એક ઉતારીને રૂમાલ બાંધી પોટલો ખીસામાં મૂકી દીધો. પરંતુ ઉતાવળમાં ગળાને મૂલ્યવાન દાર તેઓ પોટલોમાં બાંધવો ભૂલી ગયા, અને જ્યારે તે વાત તેમને યાદ આવી ત્યારે તે દાર છુટોજ તેમણે ખીસામાં મૂકી દીધો. અને સામાયિક માટે તેઓ થોડે દૂર જઈને બેસી ગયા. દૂર ઉભો સુમતિચંદ્ર આ બધું જોઈ રહ્યો હતો.

કંઈક ઉવટનો વિચાર કરીને તેણે પણ પોતાનાં કપડાં જિનહાસ શેકનાં કપડાં નજીક જ મરવી દીધાં અને પોતે પણ સામાયિકમાં બેસી ગયો. પરંતુ આજ તેનું હૃદય વાટકે બળતું હતું. તેના સામાયિક અને પ્રતિકમણનો સાર માત્ર એટલો જ હતો કે દાલનો પેટનો ખાડો ઠેવી રીતે પુરી થકાશે !

પ્રતિકમણ પુરું થયું અને પ્રત્યાખ્યાન પણ કર્યા તેમજ સામાયિક મત પણ પાળી લીધું. જિનહાસ શેક આજે પખખીનો દિવસ હોવાથી ખીલત દાવડો સાથે સ્વાધ્યાય તેમજ સ્તુતિ દરવામાં રોકાયા. સામાયિક પાળીને સુમતિચંદ્ર પોતાનાં કપડાં પહેરવાને ગયો. કપડાં પહેરતાં પહેરતાં ફરી એની એજ ચિંતા તેના હૃદયમાં ઉપસ્થિત થઈ, અને સદસા તેની નજર શેકનાં

કપડાં પર પડી. તેને એ પળુ આદ આપ્યું કે તેમણે પોતાના દાગીના રૂમાલમાં ખાંધીને મૂક્યા છે. પળુ એક કાર રૂઢી જવાથી તે છોટો જ ખીચામાં મૂક્યો છે. સુમતિચંદ્ર ધારણ તો એક સાથે બધા જ દાગીનાની પોટણી તે ઉઠાવી જઈ શકત કારણ કે તેઓ સ્વાધ્યાય અને સ્તુતિમાં ખીજા દ્રાવણો સાથે એકાકાર થઈ ગયા હતા. તેમને મનમાં પોતાના દાગીનાઓ માટેનો વિચાર સરખો પળુ ઉઠાવ્યો નહોતો. ઉપાશયમાં બધા જ પોતાના સ્વધર્મી ખંધુઓ હોવાથી તેમને શંકા લાવવાને કાંઈજ કારણ નહોતું.

સુમતિચંદ્રના હૃદયમાં સારી અને ખોટી ભાવનાનું તુમુદ ચુદ્ધ જમી ગયું. માત્ર દરિદ્રતા-પેટની ચિંતાને ખાતર સમસ્ત ખાનદાની, કુલ ગૌરવ, અંધાર ઘેરી પતનની કાળમીઠ ગર્તામાં ગળડાવી દેવી પડશે ? તેણે વિચાર્યું:-

આ જિનદાસ શેઠનો પણ એક સમય એવો હતો કે અમારા કુટુંબ તરફથી તેઓનું પોપણ થતું હતું. આજે તેજ જિનદાસ શેઠ સમૃદ્ધિવાન બની ગયા છે. અને હું એક ટંકના લોજનને માટે પણ વલખાં મારી રહ્યો છું. શું કંઈ ? અત્યારે પ્રતિક્રમણના સમયે હું ચોરી કરીશ તો જરૂર ધર્મની નિંદા જ થશે, અગર જો શેઠને ખબર પડશે, અને ચોરી થયાની વાત તેઓ જાહેર કરશે તો પ્રતિક્રમણની ધાર્મિક ક્રિયાનાં ઉજ્જવળ નામપર કાળું કલંક લાગી જશે. અને મારી સ્થિતિ તો.....!"

છતાં તેની દૈવી અને દાનવી પ્રકૃતિના ચુદ્ધમાં દારિદ્ર્યને લીધે દાનવી પ્રકૃતિનો વિજય થયો. અને તે મૂલ્યવાન હાર સારાસારનો કંઈપણ વિચાર કર્યા સિવાય સુમતિચંદ્રે શેઠનાં

ખીસામાંથી કાઢીને પોતાના ખીસામાં ચેરવી દીધો. અને સત્વર ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે :

અન્યસ્થાને છત્તંપાપં, ધર્મસ્થાને વિમુચ્યતિ ॥

ધર્મસ્થાને છત્તંપાપં, ઘજ્જલેપો મવિપ્પતિ ॥

જતાં જતાં પણ તેને વિચાર આવવા લાગ્યો કે :

“ અરેરે મારી શી દશા થશે ? જિનદાસ ચેક ધર્મી શુભ છે, તેમને સ્વધર્મી બંધુઓ પ્રત્યે વાત્સલ્યભાવ છે. આ ચોરીની વાત તેઓ જાણશે ત્યારે તેઓને અત્યંત દિલગીરી થશે કે ઉપાશ્રયમાં સ્વધર્મી બંધુઓ સિવાય કોઈ આવશ્યુ નથી. ત્યારે **■** સ્વધર્મી બંધુજ મહારો હાર લઈ ગયો હશે ? ” હાથ । તેમના દૃઢ્યને કેટલો આઘાત થશે ? આમ અનેક તર્કવિતર્કો કરતો કરતો તે પોતાને ઘેર આવ્યો ગયો.

પુનુસ્થિતઃ કિં ન કરોતિપાપમ્ ।

માત્ર દરિદ્રતાને ખાતર સુખતિચરે ચોરીનો આશ્રય લીધો હતો. ઘેર આવતાં જ તેનું દૃઢ્ય ભગ્ન ગયું હતું તે દર્શન્યવિમૂઢ બની ગયો હતો.

૯૬

અકરણ ત્રીલું

સ્વધર્મી વાત્સલ્યતા

He Prayeth best who loveth best
All things both great and small,
For the dear God who loveth us,
All made and loveth all.

Coltridgo.

જે આરામાં ચારી રીતે ચાહી શકે છે તેજ ચારી રીતે પ્રાર્થના કરી શકે છે. બધીજ નાની મોટી વીજે પરમાત્માએ બનાવી છે. જે આપણને આડે છે અને જેજે બધું સર્જ્યું છે. જે બધાને આડે છે તેનેજ પ્રભુ આડે છે.

ઉપાશ્રયનું વાતાવરણ ઘાતુંજ પવિત્ર હતું. દરેક ધાર્મિક લાવનાલયા સંસ્થાન ધાર્મિકો પોતપોતાની ઇચ્છાનુસાર સ્વાધ્યાય, સ્તવન અને સ્તુતિ બોલી રહ્યા હતા. કોઈ શ્રદ્ધાળુએ ધર્મના જાણકાર અનુભવીની પાસે થોડકા ફેરવી રહ્યા હતા. કોઈ વળી મોટી સાધુ વંદણા બોલી રહ્યા હતા. તો કોઈ ચોવીસ તીર્થંકરોની સભાય કરી રહ્યા હતા. કોઈ સંસ્કૃત શ્લોકો બોલીને પ્રાર્થનામાં એકાકાર થઈ રહ્યા હતા. જાણે કે તેમને જીવનની સારી શાંતિ આજ સ્થાનમાં મળી ગઈ છે.

જિનદાસ શેઠ વિચારી રહ્યા હતા કે : “ સાચા શ્રાવકો શું કર્તવ્ય છે ? ધન તો ખરેખર માયાજ છે. અને માયાજ મનુષ્યને નર્કમાં લઈ જનારી છે. તો તેનાથી મારે શી રીતે બચવું ? ”

આવા વિચારમાં ને વિચારમાં બે ઘડી વિતી ચૂકી ત્રણ સામાયિકનો સમય પણ પૂર્ણ થવા આવ્યો. છતાં શેઠ જાતે કંઈ પણ નિર્ણય ન કરી શક્યા. તેથી ત્યાં બિરાજેલ મહારાણી, મહાશયી તપસ્વી મહાત્માની પાસે જઈને પોતાનું હૃદયનો ભાર હલકો કરવાનો તેમણે નિશ્ચય કર્યો અને તેઓ તેમની પાસે ગયા.

પોતાની ધાર્મિક ક્રિયામાં તદ્દલીન થયેલા તપસ્વીને જિનદાસ શેઠને પોતાની પાસે આવતા જોયા એટલે પોતાનું

ક્રિયા બધે કરીને ચેકની વંદણા સ્વિકારી. ચેક યુનિયોની પાસે બેસી ગયા. અને તેઓશ્રીની આજ્ઞા લઈને પોતાની ચંકાનું સમાધાન પૂછવા લાગ્યા. અહા ! તે બે આત્માઓના મિલનનું ઠેકઠું આનંદકારી દરય હતું !

યુનિયોએ ચેકજીને સ્ક્રમજ પાડી કે માયા તે વાસ્તવિક રીતે માયા જ છે. તેનાથી કોઈ તરીકે શક્યું નથી. કારણ કે માયા માયાના રૂપે જ દરેકની પાસે છે. બે તે નિર્માયાના રૂપે દરેકની પાસે રહે ને જે પુણ્યશાળી આત્મા તેને નિર્માયા સમજે તો તે સુભાગીને કોઈ પણ રીતે ડરવાનું કારણ રહેતું નથી. દરેક વસ્તુનો સારો અને ખોટો ઉપયોગ થઈ શકે છે. માત્ર ઉપયોગ કરનાર માણસ ઉપર જ તેનો આધાર રહે છે. ઉપરાંત તેમણે એ પણ સમજાવ્યું કે સમાજ એ શું થીજ છે ! સ્વધર્મી વાત્સલ્ય શું છે ? તેમણે કહ્યું કે “ ચેકજી ! સબ દિન હોત ન એક સમાન ! આજે તમે ધનવાન છો, પણ વિજળી જેવી લક્ષ્મિનો શો ભરોસો ? જે આજે છે તે કાલે નથી. તો એ ધનનો સફ્ટઉપયોગ ન કર્યા આખર પસ્તાવાનો જ સમય આવે છે. સ્વધર્મી વાત્સલ્યનો અર્થ એવો છે કે જે ધર્મવાન પુરુષ ધનવાન હોય તો તેણે પોતાના દુઃખી-સ્વધર્મી સમાજજનુઓને મદદ કરવી જોઈએ. શક્તિવાન અને પુણ્યશાળી ધનિકોએ દરેક રીતે તેમનાં દુઃખો દૂર કરવાં તે તેમની પવિત્ર કરજ છે. આજે ધનિકો તે વાત્સલ્યનો સાચો અર્થ ભૂલી ગયા છે.

પહેલાં એક ચહેરમાં એવો રિવાજ હતો કે તે ચહેરમાં

જે કોઈ નવો સ્વધર્મી રહેવા આવે તેને દરેક મેરઘી એક એક રૂપીઓ અને એક એક ઇંટ આપવી. કારણ કે તેથી તે સ્વધર્મી બંધુ રહેવા માટે મકાન બંધાવી શકે તેમજ પૈસાથી પોતાનો વહેપાર ધંધો ચલાવી શકે. જ્યારે સંઘના ધનિકો આ રીતે સંઘના દુઃખી ભાઈઓ પર ઉપકાર કરતા હતા, ત્યારે તે સ્વધર્મી બંધુ પણ એટલો બધો વાત્સલ્યભાવિ બની જતો હતો કે, તેને મળેલી સુડીથી વહેપાર કરીને બ્યાજ સહિત તે રકમ સંઘને પાછી સોંપતો હતો. તેમજ બીજા આવનાર સ્વધર્મી બંધુને પણ પોતાની માફક જ મદદ આપવા માટે આતૂર રહેતો હતો. આ રીતે સમાજને આગળ વધવામાં કશી જ આર્થિક મુશ્કેલી નહતી નહોતી. દરેકનું હૃદય સ્વધર્મ વાત્સલ્યથી ભરપૂર હોય અને ત્યાં સંઘનું સંપૂર્ણ સુસામ્રાજ્ય પ્રવર્તતું હોય ત્યાં સામાજિક અને ધાર્મિક ઉન્નતિ થાય તેમાં આશ્ચર્ય પણ શું ?

શેકંછ ! તમે જે ધાર્મિક વિચારો સેવતા થયા છો તે તમારાં પૂર્વનાં કોઈ શુભ ફળનું જ પરિણામ છે. તમારી માયા તમને નર્કમાં ન લઈ જાય તે માટે શેકંછ ! અત્યારથી જ તમે બનતો પ્રયાસ કરજો, અને આઠ કર્મોમાંથી જેટલાં બની શકે તેટલાં સંવર નિર્જરા વગેરે કરીને તમારા આત્માનો ઉદ્ધાર કરજો. ધર્મ સાધુપણામાં જ ધર્મ શકે છે એવો જો ભ્રમ હોય તો તે ભ્રમને દૂર કરજો અને એટલું યાદ રાખજો કે દરેક પોતપોતાની શ્રેણી પર ધર્મનું આરાધન કરી શકે છે. આજથી જ પ્રતિજ્ઞા કરો કે “ આ શહેરમાં જો કોઈ દુઃખી સ્વધર્મી જણાય તો તેને તપાસ કરી ”

દૂર દરવાનો પ્રયાસ કરીશ જેટલી જેવા શક્ય દશે તેટલી તનમનપનથી કરીને સ્વધર્મો બાઈઓની ઉત્તતિ કરીશ "

મહારાજશ્રીનો આવો મુંદર અને સચોટ ઉપદેશ સાંમ-
ળીને જિનદાસ શેઠના હૃદયમાં અત્યંત આનંદ થયો અને
તેઓ મુનિશ્રી સમક્ષ હાથ જોડીને નમસ્કાર કરીને બોલ્યા કે:-

" પૂજ્ય મહારાજશ્રી! આપે આજે આવો અમૂલ્ય
ધર્મોપદેશ કરીને મને મૃતાર્થ કર્યો છે. અમે કે જે માયાના
આવરણોથી આ સંસારમાં જોળાતો થઈ ગયા છીએ તેમને
આપ જેવા પૂજ્ય પુરૂષો જ સતકર્મોમાં દોરી શકો છો. હું
શ્રાવકનાં બાર મનો અને સ્વધર્મો વાત્સલ્યતાના મતનો આજથી
જ આપની પામેથી સ્વીકાર કરું છું. "

આટલું કહી મહારાજને નમસ્કાર કરીને જિનદાસ શેઠ
સ્વધર્મ વાત્સલ્યની પ્રતિજ્ઞા લઈને પોતે જ્યાં સામાયિક કરી
હતી તે સ્થાનપર આવી ગયા. વધારે સમય થઈ ગયો હોવાથી
તેમણે શ્રાવકધર્મ, સ્વધર્મો વાત્સલ્ય વગેરેની સત્રાય બોલીને
પછી સામાયિક મત ખાળી લીધું સમય વધારે થઈ જવાને
દારણે પોપધ લીધેલા શ્રાવકો સિવાય બીજું કોઈ ત્યાં હતું
નહિ, એટલે ઘેર જવા માટે શેઠે જલદીથી પોતાનાં વસ્ત્રો
પરિધાન કરી લીધાં. રુમાલના આભૂષણો બહાર કાઢીને સારી
રીતે સંભાળી લીધાં. મનુષ્ય માત્રનો સ્વભાવ એવો હોય છે
કે જ્યાં તદ્દન વિશ્વાસ રાખવા લાયક જગ્યા હોય છે છતાં
પણ પોતાની વસ્તુઓ પર એક નજર ફેરવી લેવાનું તે ચૂકતો
જ નથી. બધા દાગીના રુમાલમાં બાંધેલા તપાસી લીધા પછી

તેમને યાદ આવ્યું કે એક મૂલ્યવાન કિંમતી હાર જે રુમાલમાં બાંધેલો નહોતો તેને ચોતે ખીચામાં છુટો જ મૂકેલો હતો તે ક્યાં ગયો ? રુમાલમાં જ ખીન્ન આવૂપણો સાથે બાંધી દેવા માટે તેમણે તેની શોધ કરવા માંડી, પરંતુ અફસોસ! શેઠને જોડેલો સંતોષ રુમાલમાં બાંધેલાં આવૂપણો ભેતાં થયો તેટલી જ બલકે તેથી પણ વધારે ચિંતા અને ઉદ્વિગ્નતા તેમને છુટો મૂકેલો હાર ન જડતાં થઈ. તેમણે વિચાર્યું કે જ્યારે રુમાલમાં બાંધેલાં બધાં જ આવૂપણો મુવ્યવસ્થિત છે ત્યારે આ છુટો મૂકેલો હાર કોણ લઈ જાય ? તેઓ જરા મોટેથી લાવાવેશમાં બોલી ગયા:—“હાર ક્યાં જાય ?” પરંતુ ચાર દિવાલો વચ્ચે માત્ર તેનો પડથો જ સંભળાયો. શેઠ સિવાય ત્યાં કોઈ જ નહોતું. કદાચ ભૂલથી ખીન્ન ખીસામાં મૂકાઈ ગયો હશે, એમ ચિંતારી તેમણે ફરીથી એક પછી એક બધાં જ ખીસ્સાં તપાસી લીધાં, પણ અફસોસ, કશામાં તે હાર તેમને જડ્યો જ નહિ. ફરી ફરી રુમાલ છોડીને તેમણે ખીન્ન દાગીનાઓ તપાસી જોયા, પણ તેમાંય તે હાર નહોતો.

“હાર ક્યાં જાય ? કોણ લઈ ગયું હશે ?”

હસ હજારની કિંમતનો હાર ન જડતાં શેઠના હૃદયમાં અનેક ગડમથલો ઉત્પન્ન થઈ, તેમનું હૃદય આકૂળ બ્યાકૂળ બની ગયું.

પ્રકરણ ચોથું

ધાર્મિક હૃદયની અવેદના.

જગતના પુણ્યશાળીઓ! કે' પાપીને વિચરશે ના,
ક્ષમા છે પાપનું જીવધ, હૃદયમાં રાખ ધર્યો ના;
પ્રદારો પ્રેમથી ખાતે, છતાં પણ પાપીને સદાતે,
અહિંસાના મધુર મત્રો, છવનભરમાં વિચરશે ના

આત્માનાં પાપ અને પુણ્ય એ ગત જન્મોનાં કર્મોનું
પરિણામ માત્ર છે, અને વિકાસક્રમની દૃષ્ટિએ પાપી જરા પણ
તુચ્છકાર કે ધિક્કારને પાત્ર નથી. તેમજ પુણ્યશાળી આવ-
કાર કે અભિનંદનને પાત્ર નથી. ઘણાને આ વાત નહિ સ્કં-
ભજ્ય, કારણ કે તે વાસ્તવિક અને વ્યવહારિક જીવનની
બહારની વાત છે, પરંતુ જગતમાં બધા જ આત્માઓ પુણ્ય-
શાળી હોવા કડીન છે. જેમ જેમ આત્મા સમૃદ્ધ થતો જાય,
સંસ્કારી થતો જાય, તેનો વિકાસ થતો જાય, તેમ તેમ તે
ઘડતો જાય છે અને અંતે ધોર પાપી આત્મા પણ પુણ્ય-
શાળી બની જાય છે. એટલે સત્જન અહિંસક અને ધાર્મિક
આત્માઓએ પાપીઓ તરફ ક્ષમાની દૃષ્ટિ જ રાખવી જોઈએ,
તેમાં જ પુણ્યની સાર્થકતા છે.

જિનદાસ શેઠને કારની શોધાશોધ કરતાં એ પણ વિચાર
આવ્યો કે કેઈએ કપડાં પહેરતાં બે કપડાં ઉલટ મુલટ તો
નહિ પહેરી લીધાં હોય ? અથવા તો મારાથી જ હાર ખીસામાં
મૂકતાં જમીનપર પડી ગયો હોય અને કેઈએ તે ઉઠાવી તો
નહિ લીધો હોય ? આ વિચારે મનના સતોષને ખાતર તેમણે

જૈનકુળમાં જન્મ લઇને અને જૈનધર્મનાં ઉચ્ચ સૂત્રોને જીવનમાં ઉતારીને; શ્રદ્ધા ધરીને-ઉપાશ્રયમાં જ ધાર્મિક સ્થાનમાં જ સંવર અને નિર્જરા કર્મ કરવાના ઝોઠા હેઠળ અહિં આવીને કોઈપણ ધાર્મિક વ્યક્તિ ચોરી કરી શકે ? ઉપરાંત આટલા બધા શુદ્ધોથી વિભૂષિત મારા કોઈ સ્વધર્મી સામ્રાજ્યે જ જ્યારે કદાચ ચોરી કરી હશે ત્યારે તે પોતાની કેટલી ખરાબ સ્થિતિમાં હશે ? ”

આ બીનાથી તે વ્યક્તિની ગરીબાઈ અને અધોગતિ મય સ્થિતિનું જ્ઞાન થાય છે. અને સાથે સાથે સ્વધર્મી વાત્સલ્યની મદુરાજ પાસેથી જે પ્રતિજ્ઞા લીધી છે તેની પણ દસોટી જ થાય છે. એ લીધેલી પ્રતિજ્ઞાના પાલન માટેના આજ પહેલો દિવસ હોય તેમ જણાય છે. ખરેખર પ્રભુ મારી દસોટી જ કરે છે. ”

જરૂર સમય સમયનું કામ કરી રહ્યો છે. કાળનાં અનંત પરમાણુઓ પણ અનંત તત્ત્વ સાથે જડીથી સંકળાતાં હશે. શેઠજીએ મનની અંદર નિશ્ચય કર્યો કે “ હવે દિલગીર થવાનો કે ઉદ્ધાપોહ કરવાનો બીલકુલ સમય નથી. મારાજ ખીસા-માંથી ઉપાશ્રયમાં હાર ગૂમ થયો, અને તે મારા સ્વધર્મી બંધુઓ-પ્રતિક્રમણ કરવા આવેલ દુઃખી બંધુએ જ લીધો હશે, આ વાત પ્રગટ કરવાથી જનસમાજમાં ઘણી જ ખરાબ અસર થશે; સાથે સાથે મારા ધર્મની પણ નિંદા થશે તેમજ લોકોમાં એમ પણ ફેલાશે કે, પ્રતિક્રમણ કરવા આવના ધાવક પણ ઉપાશ્રયનાં ચોરી કરે છે. અને ધાવક તો ધર્મ-સ્થાનમાં દી જ ચોરી કરી શકે નહિ.

જેણે પાપુ ચોરી કરી હશે, તે જરૂર દુઃખી હોવો જોઈએ અને કંગાળ સ્થિતિમાં આવી ગયેલો હોવો જોઈએ. અલગત તેણે આ નીચ કૃત્ય કર્યું છે છતાં પણ દામાને પાત્ર છે. સમય જ માણસને હેવાન બનાવે છે, ન કરવાતાં કૃત્યો કરાવે છે. આ દૃષ્ટિએ જોતાં મારે માટે આ એક શિખામણનો અવસર છે. મારો જ સ્વધર્મો બાંધુ જો દુઃખી સ્થિતિમાં આવી પડ્યો હોય તો અને તે એટલી હદ સુધી કે ઉપાશ્રયમાં ચોરી કરવાનું પાપ બેઠારતાં પણ તે ન જ અચકાયો હોય તો તે ઘણી જ કંગાળ સ્થિતિમાં આવી ગયો હશે. નહિ તો આવી નીચ વૃત્તિ તેનામાં જન્મે જ નહિ. પોતાની આર્થિક સ્થિતિ તદ્દન ખરાબ ન હોય તો તે આવું ઘણા લાયક કામ કદી જ કરે નહિ. તે જ્યારે કોઈને પણ કરવું પડ્યું છે ત્યારે તે સમાજના મારા જેવા શ્રીમંતોની બેદરકારીનું પરિણામ છે. આવી વ્યક્તિઓની સ્થિતિની મારા જેવી સાધન સંપન્ન વ્યક્તિ જ્યારે તપાસ ન કરે, સમાજ પણ જ્યારે આવા નિરાધાર માણસો તરફ આંખ આડા કાન કરે ત્યારે, ચોરી સિવાય તે કરે પણ શું ! જે લીખ નથી માગી શકતા, જે દાન નથી લઈ શકતા. જરૂર મને આ કુદરતી શિક્ષા યોગ્ય અવસરે જ થઈ છે. અને મારી જ ભૂલની શિક્ષા છે; માટે આ શિક્ષા ખમવી જ જોઈએ. આજ જે હીરાનો અમૂલ્ય હાર ગયો છે તે શિક્ષારૂપ છે. સમાજના ધનાઢ્ય અને આગેવાન ગૃહસ્થોનું સાચું અને પવિત્ર કાર્ય એ છે કે દુઃખી અને દરિદ્ર જાતીલાઈઓને મદદ કરવી. જો મહેં મારા કર્તવ્યનું ખરાબર રીતે પાલન કર્યું હોત તો

સમાજનો એક સ્વધર્મી જાંધુ-પોતાની જાનને ધાવક દેવ-
દાવનાર વ્યક્તિને પ્રતિક્રમણ કરવા આવનાં ચોરી કરવાની
વૃત્તિ જ શી રીતે થાય ? તે કેટલો દુઃખી હશે ? તેના પર
કેટલી વીલી હશે ?

મારી અસાવધતા અને મારા કર્નવ્યથો વિમૂળ થવાનું
મને યોગ્ય જ લગ્ય મળ્યું છે. મને આજથી જ મદારાજશ્રી
પાસે લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવાનો સુઅવસર પ્રાપ્ત થયો
છે. મારી શક્તિની અને ધીરજની કસોટીનો આ અવસર
મળવા માટે હું મારી જાતને ભાગ્યશાળી સ્હમણું છું.”

સમાજ અને ધર્મની વ્યવસ્થાની દરજ્જા એક જીત પર-
છીર છવના ઉપર-મનુષ્ય મનુષ્યના ઉપર અને સ્વધર્મી
સ્વધર્મી ઉપર જો યોગ્ય રીતે જાગવે તો સર્વત્ર શાંતિ થઈ
જાય, કોઈ દુઃખી ન રહે, કોઈ કંગાલ ન રહે.” આવો મન
સાથે વિચાર કરીને જિનદાસ શેઠ જાણે કંઈ જ બન્યું નથી
તેમ આત્મ પ્રતોષ અનુભવતા ઘર તરફ વિદાય થયા. આખે
રત્ને તેમને એકજ વિચાર આવ્યા ઠર્યો કે “હવે કેવી રીતનું
કાર્ય હું કે જેથી મારી લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનું સુયોગ્ય રીતે પાલન
થાય ?” એટલામાં પોતાનું મકાન આવી ગયું. રાત્રી
ઘણી જ વ્યતિત થઈ ગઈ હોવાથી પંથ પરચેદિનું સ્તવન-
સ્મરણ કરીને તથા આખા દિવસનાં સારાં જોટાં કાર્યોની
આલોચના કરીને, તેમજ પોતાને માટે આજે એક સુવર્ણ
અવસર પ્રાપ્ત થયો એમ માની હાર પરથી પોતાનો મમતા
ઉતારી નાંખીને જિનદાસ શેઠ શાંતિપૂર્વક નિદાધીન થઈ ગયા.

પ્રકરણ પાંચમું

ગુન્હેગારની મનોદશા
અને આદર્શ પત્ની

પ્રતિક્રમણ પછી વિફલ અને ગભરાયેલી મનોદશામાં પોતાનો ધર્મ ચૂકી ઉપાશ્રયમાંથી જિનદાસ શેઠનો હાર ઉઠાવેલઈને સુમતિચંદ્ર પોતાના ઘર તરફ જવા લાગ્યો. તેનું હૃદયમાં હળરો મંથનો ઉફલવતાં હતાં. કાયમ એક વિચાર તેને મુંઝવણમાં નાંખી રહ્યો હતો કે “મહે” ચોરી કરીને ગુનાહીત કૃત્ય કર્યું છે. હું જરૂર પ્રભુનો અને સમાજનો ગુન્હેગાર છું.” સંયોગોવશાત્ ભૂલ કરી નાંખ્યાં પછી કાયમ મનુષ્યના હૃદયમાં એક જાતનો ચરચરાટ થાય છે. એટલું જ નહિ પણ તેનું આંતરિક હૃદય તેનાથી નાશ જ થઈ જાય છે. અને સંયોગની વિકૃતદશા અને તેનું મનોમાલિન્ય-હૃદય વેદના સાથે દ્વંદ્વ યુદ્ધ અનુભવે છે.

તેવી જ રીતે સંયોગોના ગુલામ સુમતિચંદ્રના હૃદયમાં પણ દ્વંદ્વ મચી રહ્યું હતું. આવી જ અંતર દશામાં તે પોતાના ઘર સમીપ આવી પહોંચ્યો. ઘરમાં દાખલ થવાની તેની હિંમત ચાલી નહિ. લજ્જાથી તેનું સ્મીત મુખ ફ્યામ ખની ગયું.

“મારી પત્ની સુશીલાને શો જવા વિચાર કર્યો. “ અને આ ચોરીની જાણ થયે ત્યારે તે ધર્મ ભીરુ સુશીલા વળાઘાત થશે ? ”

આ વિચારોએ તે સાવ

ન વિચારોની ગડમથલમાં

અંદર પ્રવેશ કરી

ગયા હતા. તેની આબુખાબુના પડોશીઓ સુખી અને સંતોષી હતા. એટલે વાતાવરણ બધું જ શાંત હતું.

પરંતુ અશાંતિ તેને છે કે જે દુઃખી છે. તેને અહરંનિશ દરિદ્રતા અને આશ્ચર્યકાંક્ષાની ચિંતા ઉઘ લેવા દેતી જ નથી. ઘરમાં સુખતિચંદ્રની પત્ની સુશીલાને પણ બેચેની જ છે. એક તો દારિદ્ર્યની ચિંતા. અને તેમાં ય પોતાના પતિને પ્રતિક્રમણ કરવા ગયા છે તે હજી સુધી નથી આવ્યા તેની ચિંતામાં તેને બીલકુલ શાંતિ વળતી નથી. મનથી અને મનથી સમાધાન કર્યું કે પ્રતિક્રમણ પછી તેઓ કર્ષક ધાર્મિક બોધ-વચનો સાંભળવામાં કે સ્વાધ્યાયમાં રોકાયા હશે, નહિ તો તે વહેલા આવ્યા સિવાય રહે જ નહિ.

છતાં આખર તો એ સ્ત્રીભત્તી જ હતી. ઘણો જ વિલંબ થવાથી તેનું દુઃખ બરાબર આવ્યું. સ્ત્રીઓના દુઃખની પતિ તરફની જે સ્વાભાવિક કૌમળ લાગણી અને માર્દવતા હોય છે તે લાગણીઓએ તેને રડાવી દીધી. તેની આંખમાં અવિરામ અશ્રુઓ ઉભરાઈ આવ્યાં. આમને આમ બીજો અડધો કલાક પસાર થઈ ગયો. અને આખરે સુશીલાના ચૈર્ષનો પણ અંત આવી ગયો. તે ઉડીને ઉભી થઈ અને ઘરનું દાર બોલીને નજર કરી તો સામે જ તેના પતિને તેણે ઉભેલા જોયા. આથી તે દુર્ષમાં આવી ગઈ. અને બહાર નિકળી દધું:—

“પ્રાણનાથ ! આપ દયારના અન્ને આવીને ઉભા રહ્યા છો ? આપ શા વિચાર કર્યા કરો છો ? આવો, ઘરમાં આવો. જુઓ કેટલો બધો રાત્રિ વોલી ગઈ છે ?”

મહાદેવ પાંચર્સ

સુન્દેવાનની મનોદશા
અને આગળ પાંચરી.

મનિકમળ પાંચરી સિદ્ધિ થઈ અને પાંચવાળી મને હાથમાં
પેગમને ધર્મ સુધી હાથમાંમાંથી નિવૃત્તિ મેળવી હાથ સિદ્ધિ
હાથને સુખનિવૃત્તિ પેગમના ધર નામક નવા ગાયો મેળ
હાથમાં હાથથી મેળવો હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં
તેને સુખનિવૃત્તિ નામક હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં
સુખનિવૃત્તિ હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં
સુખનિવૃત્તિ હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં
મનુષ્યના હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં
નહિ પણ તેનું આંતરિક હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં
છે. અને સુખનિવૃત્તિ નિવૃત્તિ અને તેનું મનોમાનિવૃત્તિ-હાથ
વેદના સાથે હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં હાથમાં

તેથી જ રીતે સુખનિવૃત્તિ સુખમાં સુખનિવૃત્તિના હાથમાં
પણ હાથમાં મેળવી શકું હતું. આથી જ અંતર હાથમાં તે પેગમના
ધર સમીપ આવી પહોંચ્યો. ધરમાં હાથમાં થવાની તેની સિદ્ધિ
આલી નહિ. લગ્નતથા તેનું સમીપ સુખ ક્યામ બની ગયું.

“મારી પત્ની સુશીલાને શો લગ્ન આપીશ ?” તેણે
વિચાર કર્યો. “અને આ ચોરીની શુભાશુભ વાત લગ્નને તે
જાણશે ત્યારે તે ધર્મ ભીડ સુશીલા પત્નીના હાથમાં દેટલો
વજાયાત થશે ?”

આ વિચારોએ તે સાચ હતાશ બની ગયો. આમને
આમ વિચારોની ગડમથલમાં દસ મિનિટ વહી ગઈ. પરંતુ
તે ઘરની અંદર પ્રવેશ કરી શક્યો નહિ. રાતના નવ વાગી

ગયા હતા. તેની આબુખાબુના પટોશીઓ મુખી અને સતોપી હતા. એટલે વાતાવરણ બધું જ શાંત હતું.

પરંતુ અશાંતિ તેને છે કે જે દુઃખી છે. તેને અંદરનિશ દરિદ્રતા અને આશ્વિદાની ચિંતા ઉઘ લેવા દેતી જ નથી. ઘરમાં મુમતિચંદ્રનો પત્ની સુશીલાને પણ બેચેની જ છે. એક તો દરિદ્ર્યની ચિંતા. અને તેમાં ય પોતાના પ્રતિને પ્રતિક્રમણ કરવા ગયા છે તે હજુ સુધી નથી આવ્યા તેની ચિંતામાં તેને બીલકુલ શાંતિ વળતી નથી. મનથી અને મનથી સમાધાન કર્યું કે પ્રતિક્રમણ પછી તેઓ કંઈક ધાર્મિક બોધ-વચનો સાંભળવામાં કે સ્વાધ્યાયમાં રોકાયા હશે, નહિ તો તે વહેલા આવ્યા સિવાય રહે જ નહિ.

છતાં આખર તો એ સ્ત્રીજાતી જ હતી. ઘણા જ વિલંબ થવાથી તેનું દુહય બરાઈ આવ્યું. સ્ત્રીઓના દુહયની પતિ તરફની જે સ્વાભાવિક ક્રોધાગ લાગણી અને માર્દવતા હોય છે તે લાગણીઓએ તેને રડાવી દીધી. તેની આંખમાં અવિરામ અશ્રુઓ ઉમરાઈ આવ્યાં. આમને આમ બીજો અડધો કલાક પસાર થઈ ગયો. અને આખરે સુશીલાના ધૈર્યનો પણ અંત આવી ગયો. તે ઉડીને ઉભી થઈ અને ઘરનું દાર ખોલીને નજર કરી તો સામે જ તેના પતિને તેણે ઉભેલા જોયા. આથી તે હર્ષમાં આવી ગઈ. અને બહાર નિકળી કહ્યું:—

“પ્રાણનાથ ! આપ ક્યારના અત્રે આવીને ઉભા રહ્યા છો ? આપ શા વિચાર કર્યા કરો છો ? ચાલો, ઘરમાં ચાલો. જુઓ કેટલી બધી રાત્રિ વીતી ગઈ છે ?”

સુશીલાના આ શબ્દો સાંભળતાં જ સુમતિચંદ્રની વિચાર તંદ્રા અલોપ થઈ ગઈ. તે સફાળો જાગૃત થઈ ગયો અને પોતાની પત્ની સાથે ઘરમાં આવ્યો. છતાં તેના મોઢા પરની બેચેની અને ધર્મ વિફળતા કાર્યની વિફળતા હજી ગઈ નહોતી. ગુન્હેગાર સુમતિચંદ્ર પોતાની પત્નીના પ્રશ્નોને કંઈજ જવાબ ન આપી શક્યો અને જવાબ આપે પણ શું ? તેણે કંઈજ જવાબ ન આપ્યો અને જવાબને બદલે પોતાના ખીસામાંથી મૂલ્યવાન હાર કાઢીને તેણે સુશીલાના હાથમાં મૂકી દીધો.

સુશીલા તે હારને જોઈને જ અવાક બની ગઈ. આટલો બધો મૂલ્યવાન હાર મારા પતિના હાથમાં ક્યાંથી આવ્યો ? આ પ્રશ્ને જ તે અવાક બની ગઈ. તદન હતપ્રાય સુખે તૂટક તૂટક અવાજે તે બોલી:—

“ આવો કિમતી હાર આપની પાસે ક્યાંથી આવ્યો પ્રાણનાથ ! ”

સુમતિચંદ્ર સુશીલાના આ પ્રશ્નનો શો જવાબ આપે ? તેણે વિચાર્યું કે: હું ચોરીની વાત કરીશ ત્યારે મહારી સુશીલ પત્નીના કેમળ હૃદયને કેટલો આઘાત પહોંચશે ? હાય ! યદી મહેં આ હાર ચોરી જ નહોત તો ! ! શત શત વિંછીના ડંખોની વેદનાએ તેનું હૃદય વિદીર્ણ થઈ ગયું.

“ પ્રાણનાથ ! તમારી મનોદશાને હું જરા પણ સમજી શકતી નથી: મને સ્હમજાવો, આજે તમે આમ સાવ શૂન્ય, સાવ વિફળ કેમ બની ગયા છો ? તમારા મોઢા પર કોઈ ગુનાહીત કૃત્ય કર્યાનો પશ્ચાત્તાપ કેમ તરવરી રહ્યો છે ? ”

સુમતિચંદ્ર પાસે જ પડેલા ખાટલા પર બેસી ગયો. બેઠો નહિ પડ્યો અને એ હાથથી મોઢું હાંટીને રહી પડ્યો. મુશીલા આ કુતુહલથી-પતિના અણુધાર્યા રૂદનથી સાવ ગભરાઈ મર્ધ; છતાં તેણે ખૂબ આશ્વાસન આપીને પતિના દુઃખના રૂમાને હળવો કર્યો, તેનાં આંસુ લુછ્યાં અને પાણી પાઈને શાંત બનાવી બધી વાત પૂછી જોઈ. સુમતિચંદ્રે ઉપાશ્રયમાં એ કાંઈ પોતાના મનોવિકારો જન્મ્યા હતા તે સાથે હાર ચોર્યાની વાત કહી સંભળાવી. મુશીલાના દુઃખમાં આ વાત સાંભળતાં ઘણી વેદના થઈ. તેને એ વાતથી ઘણું દુઃખ થયું કે મારા સ્વચ્ચારિચરીશ પતિએ ચોરી કરવા જેટલું પાપ કર્યું ? અને તે પણ ઉપાશ્રયમાં ? તે ગદગદ કંઠે બોલી:

“પ્રાણનાથ ! આપને આવી દુર્બુદ્ધિ કેમ સુખી ? શું સમસ્ત દુનિયાનાં દુઃખોએ આપના પર વિજય મેળવ્યો ?”

“મુશીલા ! બહાલી ! આ ચોર પાપ કરતાં તો હરી શક્યો છું પણ અત્યારે તેના પશ્ચાત્તાપની વેદના મારા દુઃખને દોરી ખાય છે. અત્યંત ગરીબાર્થ અને આ તનહા હાલતમાં પણ મારે ધર્મ શકવો બેઠતો નહોતો, પણ મને દુર્બુદ્ધિ સૂઝી, દુઃખને હું સહન ન કરી શક્યો !”

મુશીલા આથી અધાગના હતી. આદર્શ ગૃહિણી હતી. અત્યારે તેણે વિચાર્યું કે મારો ભલો પતિ કેટકેટલા દુઃખ-મંથનો અને મુશીબતોના આઘાતોએ મુંઝાઈને આ દાર્ધ-ઘણીત દાર્ધ કરવા પ્રેસાયો હશે ? જરૂર સમય જ માણસને વિપરીત સ્થિતિમાં મૂકો દે છે. માટે અત્યારે તેને શાંતિની જરૂર છે-આશ્વાસનની જરૂર છે. આથી તેણે ઠોમજ ભાવે કહ્યું:

“ હોય ! અભાગ્ય ભાગ્યના રી, આખું જીવનને મારી જ દોષ નથી. આત્મ્યાં હોય પૂરેમાં અપ્રમુદ્ધ પુણ્યના જ આ પરિણામ છે, અને તેણે જ આપણો આ ભાગ્યની સારું સંપત્તિનો નાશ કરી નાખ્યો છે. આપણા સંસ્કારોમાં પણ ગંદકી આમી રહી ગયેલ, નહિ તો આનો ફરજિયાત આપણને મળે જ નહિ. ”

“ મારી ચોરી કરવાની જરી પણ ભાગના નહોતી, જેથી આ દરિદ્રતા અને કાલના ભોજનની જિંદગી ભૂં મેલાઈ ગઈ હોતો. અને તેણે જ આ ગુરૂં કાર્ય કરાવ્યું છે. કાર્ય નો મર્થ ગરુ પછુ તે પછીની મારી વેદનાએ મને ખબ હોવાન કરી નાખ્યો છે. ” થોડીવાર વિચાર કરીને પુનઃ સમતિવંદ બાજીએ હવે શોગ ક્યેં કંઈ વળે તેમ નથી. જે કાર્ય મર્થ ગરુ તે ધર્મ જ ગરુ છે, પરંતુ આપણી સ્થિતિ સારી મર્થ જશે, એટલે આ કાર્યનો સંપૂર્ણ મદદો ભાગ્યવાની શુભ ભાવના મારા હૃદયમાંથી કઢાવિ ખસાશે નહિ. શું માટે આ કાર્ય.....”

સુમતિચંદ્રને આગળ બોલતો અટકાવીને શુશીલાએ કહ્યું:

“ ભલે આપણી ભાવના ચોરી કરવાની નહિ હોય પરંતુ વાસ્તવિક રીતે આ કાર્યને ચોરી જ કહી શકાય. કોઈને પણ ખબર ન પડે એવું દરેક કૃત્ય—એવી દરેક ભીડ પ્રવૃત્તિ આપણા અમૂલ્ય મતનું ખંડન કરી નાંખે છે. અને મત કોઈ પણ સુખી સ્થિતિમાં પળાતું જ નથી. અથાગ ગરીબાઈ ને દુઃખો વેઠતાં પાળેલાં મતો જ આપણા ધાર્મિક આત્માનો વિકાસ કરે છે. આવી કસોટીના વખતે:—

परमेश्वर इन्द्रियं हृत्तानम् ।

महापि भग्नं चिर संश्रितम् वृत्तम् ॥

મહાન શુદ્ધિનો એવો આદેશ છે કે: શુભ શુદ્ધિના ઉદ્દેશ અંગીકાર કરેલાં જ્ઞાનો ઉપેક્ષા દર્શી તેના દર્શનાં તેા અજ્ઞાનમાં અભિમાન બળી જવું વધારે યોગ્ય છે. " એટલે જ્ઞાનો અંગ શી રીતે કરી ચકાસે ? અને તે પણ ધર્મશાસ્ત્રમાં ઉપાધ્યયમાં ! જેનો દાર આપણે ધારી લીધો છે તે બ્યક્તિ કેટલી બધી શુભ ભાવના અને વિશ્વાસ હૃદયમાં બરીને ઉપાધ્યયમાં આપી દશે ? અને દાર ધારણ ગયો એવું બધારે તેને માત્રમ પડ્યું દશે ત્યારે, તેને ધર્મશાસ્ત્ર પર અને ધર્મ બધુજો પર કેટલી બધી ધૂણા ઉત્પત્ત થઈ દશે ? પ્રાણનાય !

આપ વિચાર કરો કે આપનો શુન્દો કેટલો મોટો છે ? આપણી ગરીબાઈ મોટે, ધર્મને, ધર્મશાસ્ત્રને, ધર્મજનુ-એને અને છેવટ આપણા પોતાના આત્માને આપણે કેટલું બધું નુકસાન કર્યું છે ? "

શુશીલાનાં આ વચનો સુમતિચંદના હૃદયમાં ઠાતરાઈ ગયાં. જેમ ગાદ અંધકારમાં સૂર્યનું એકજ કિરણ પડે અને જેમ અંધકારને લોહી નાખે તેમ તેના હૃદયપટમાં અજવાળું પડી ગયું. તે આદ્ર સ્વરે બોલી ઉઠ્યો :-

" દેવિ ! તારાં આ શુભ વચનોએ મારા હૃદયના અંધકારને દૂર કરી નાખ્યો છે. પરંતુ થયેલ ભૂલને દૂર શી રીતે સુધારવી તેનો કંઈ રસ્તો તો કાઢવો જ પડશે !

પ્રકરણ છું

સાંભળ-ચિત્ર

“રસ્તો ગતાવું. પ્રાણનાથ? રસ્તો તો અગત્ય છે ન પણ તે કઠીણ છે.” આ કૃત્યના પ્રાયશ્ચિત રૂપે રસ્તો ગત વવા સુશીલાએ જવાળ દીધો. તે ગેતાના પતિની હૃદયગ્ધ થાને સારી રીતે જાણી ચૂકી હતી એટલે તેને ખાતરી હતી કે પતિ સુમતિચંદ્ર તેની વિનંતિનો જરૂર સ્વિકાર કરશે.

પરંતુ સુમતિચંદ્રની કદવનામાં ન આવડું કે સુશીલા ક્યો રસ્તો વિચારી શક્યો છે? તે સોગવા લાગ્યો કે: “મં ઘણું જ ખોટું કૃત્ય કર્યું છે, તેનું ગમે તેટલું કઠીણતમ પ્રાયશ્ચિત હોય તો પણ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ, નૈતિક દૃષ્ટિએ મારે તે સ્વિકાર કરવો જ નેઈએ. સુશીલાએ કંઈ જાતનું પ્રાયશ્ચિત શોધ્યું હશે? હાર-જે મેં હતણુદિમાં ચોરી છે તે શેઠને જઈને રૂણરૂમાં જ પાછો આપી આવવો? અને શેઠની ક્ષમા માગવી? તે સિવાય બીજો કોઈ રસ્તો નથી. તો પછી આ દરિદ્રતાનો શો રસ્તો આવશે? કાલની આજીવિકા ચાનાપર નિર્ભર રહેશે?” ફરી પાછી એજ આજીવિકાની ચિંતાએ સુમતિચંદ્રને ભ્રમિત કરી નાખ્યો. અને તેણે ભ્રમિત બુદ્ધિએ વિચાર્યું કે “હાર પાછો ન આપવા સિવાય સુશીલા ને કોઈ પણ રસ્તો ગતાવતી હોય તો તે મને માન્ય છે. કારણ કે સુશીલાના કહેવાથી ને આ હાર તે શેઠને પાછો સુપરત કરી આવીશ; ને કે એ સુપરત કરવો તેજ કઠીણ વસ્તુ છે, કારણ કે આંખોઆંખ મળતાં ચોરીની ઘોર લજ્જાને હું કોઈ રીતે પણ સહન નહીજ કરી શકું, છતાં પણ તેમ કરવામાં અમે બન્નેય ભૂખના દુઃખે મરી જઈશું. આ હાર શેઠને

છા આપીશ તો તે પેટી પટારામાં પડ્યો રહેશે, અને હામા
ગીચ ને કદાચ તેઓ શુસ્સે થઈને મને પોલીસને હવાલે
શે તો આખર ઇબ્જત પણ જે અત્યાર સુધી હુઝે પાપે
લુ બચી છે તે પાણીમાં મળી જશે !

પણ આ બધી વાત હું સુચીલાને શી રીતે સમજાવી
હું ? તે દુદયની એટલી કામળ અને ધર્મભીરૂ છે કે મારી
કંઈ પણ દલીલ તેને ગળે ઉતરવાની જ નથી. હા, મહે
યોરી કરી છે, મારા હિતનું ખંડન કર્યું છે, પરંતુ કેવી હાલ-
તમાં ? આવી તંગ હાલતમાં ન છુટકે મારે ચોરી કરવી
પડી છે. ને શેઠનો આ હાર મહે ચોરી લીધો છે. તેમને
જા એક હાર તો શું પણ આવા હામર હાર કેઈ ચોરી
મથ તો કંઈ હૃદયને લાગે તેમ નથી, કારણ કે તેઓ સાધન-
સંપત્ત છે. જ્યારે મારા જેવા ગરીબ અને નિરાધારને તો આ
હારનું એક મોટી પણ પ્રાણદાન આપી શકે તેમ છે. વિશ્વની
આટલી બધી કૂર અને ઘાતકી અસમાનતા કંઈ રીતે દૂર કરી
શકાય તેમ છે ? જેમનો એક જ ધર્મ છે, એક જ શુર છે,
જેઓ એકજ સમાજમાં અને દેશમાં રહે છે, જેમનો એકજ
ઇશ્વર છે અને એકજ જ્ઞાતિમાં જેઓ જન્મ્યા છે; છતાં પણ
એક શેઠ જ્યારે હાલરો-લાખો રૂપીઆ લેગા કરીને પૂર્ણ
વેલવધી અને એશઆરામથી જીવન વિતાવે છે, જ્યારે તેમની
જ જ્ઞાતિનો એક ગરીબ બંધુ એક દિવસની ખોરાકી માટે
હવાતીયાં કરે છે, એક એક દાણાને માટે ટગવળી મરે છે !!!
કેટલી બધી અસમાનતા !! અને આ અસમાનતાની વચમાં
જુગલાઈને મહે હાલની ચોરી કરી-માત્ર મતનો ભંગ કર્યો-

તેમાં એટલું બધું કયું પાપ આવી ગયું ? કયું કાર્ય કર્યું ?

ના, ના, પણ આટલા બધા વિચારોની અહીં આવશ્યક જ ક્યાં છે ? પોતાનાં પૂર્વ જન્મનાં શુભ કૃત્યોનાં ફળ લીધે તો આજે તે સુખી છે, જ્યારે મારાં અશુભ કર્મો ઉદયથી હું દુઃખ લોગવું છું, આ બાબતમાં કેને દોષ આપવો શું શેઠ કે શું ગરીબ, કર્મના અવિચલ સિદ્ધાન્તો આગળ મનુષ્ય-નિઃસહાય કર્મધીન મનુષ્ય શું કરી શકવાનો હતો ?

તો શું ગરીબીની ઘાણીમાં પિસાઈ પિસાઈને કર્મધીન-પણે મારા કિસ્મતમાં ટળવળવાનું જ છે ?

આમને આમ સંબ્રમ-વિભ્રમમાં પડેલ સુમતિચંદ્રે કેટલોય વખત વિચારતંદ્રામાં શુભાવી દીધો; તેનું તેને પોતાને પણ લાન ન રહ્યું.

સુશીલાએ કહ્યું:—

“નાથ ! આ વિષયમાં આટલો બધો વિચાર કરવાની શી જરૂર છે ? આપે જે બુદ્ધિ કાર્ય કરીને વ્રતખંડન કર્યું છે તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત તો આપને જરૂર કરવું જ ન્નેઈએ....”

સુમતિચંદ્રે તેને અધવચ રોકતાં કહ્યું:—

“તું દહે છે તે બધું જ સાચું, પરંતુ મારી આવી દરખીણ સ્થિતિમાં આ કૃત્યને ન તો હું પાપલયું માનું છું કે ન તો તેનાથી મારૂ વ્રત ખંડન થયેલું ગણું છું....”

“પ્રાણનાથ ! આપના આ વિચારો આપણા દુઃખદ સંયોગોને લીધે ઉદ્ભવેલા છે. પરંતુ સ્થિર ચિત્તે, નૈતિક દૃષ્ટિએ આપ વિચાર કરશો તો સ્વાભાવિક રીતે જણાશે

અને આપને જ્ઞાનવાની રૂબ પડ્યો કે, આપે જે આ કાર્ય કર્યું છે તે કેવળ અશક્ત કર્યું છે, અને પ્રત્યુત્તર આપે પૂછ્યું છે. દમણ જ તમે અને આ મારેનો કેઈ બોલ્યો રસ્તો જણાવવાનું કહેતા હતા, અને જે આપ આજા-કરો તો મેં બોલ્યો મારે શોધી કાઢ્યો છે. આપની આજા થાય તો હું આપને કરું. ”

પોતાના પતિ વળી પાછા કેઈ દુઃખ વિચારસરણી પર થકી ગયા છે એમ માનીને પહેલાંની વાતને મુશીલાએ ફરીથી આગળ કરી.

પોતાની પ્રાથમિક પત્નીનાં આર્થ વિવેકપુરઃસરનાં વચનો સાંભળીને મુમતિચંદ્રે પોતાની વિચારસરણીને બંધ કરી દીધી, અને કહ્યું કે:—

“ દેવિ ! હું તો અત્યારે પરિસ્થિતિને આધીન બની ગયો છું. તું મને બતાવ કે મારે કયો રસ્તો લેવો ? ”

“ જે આપ મારા કહેવાનો સ્વિકાર કરો તો..... મારે એટલી જ નિનાંતિ કરવાની છે કે સહવાસમાં જ આપે આ હાર તેના માલિક ચેકને સુપરવ કરી દેવો. ”

મુશીલા આવે જવાબ આપશે તે વાત મુમતિચંદ્રે પહેલેથી જ બહુતા હતા, છતાં તેણે કહ્યું કે:—

“ તો શું હાર પાછો આપી દેવો ? અને કાલે આપણ બન્નેય..... ”

મુશીલાએ તુરત ઉત્તર આપ્યો કે:—

“ ના, ના, હું તેને એમને એમ જ પાછો આપવાની

વાત ક્યાં કરું છું. રજવાડાં જ આ હાર લઈને ગામે જિત દાસ થેઠની પાસે જવું અને હાર તેમને ત્યાં ગીરા મૂકીને બેટલા રૂપીઆની વહેપાર માટે જરૂર હોય તેટલા રૂપીઆની તેમની પાસે માગણી કરવી. ”

સુમતિચંદ્રને આ વાતની બિહુલ કહાણા નહોતી તે વિચારમાં પડી ગયો. પરંતુ સુશીલાને તો પોતે વિચારેલા રસ્તા માટે સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. તેણે જવાબ આપ્યો કે:- “આ સિવાય આપણે માટે પાપ અને બેકારીથી જાગવાનો બીજો કોઈ જ રસ્તો નથી. ”

સુમતિચંદ્રે મનમાં ને મનમાં વિચાર કર્યો કે, “સુશીલા શું વિચાર કરીને કહે છે? જેનો હાર હું ચોરી લાવ્યો છું તેની જ પાસે હું તેનો જ હાર ગીરા મૂકીને પૈસા લેવા બઉં? તે શી રીતે બની શકે? ”

સુશીલા બોલી:-

“દેવ! આપ કોઈ પણ બાતનો વિચાર ન કરશો. ધર્મ અને ટેક-આણર એક એવી વસ્તુ છે કે જેને આંતર મનુષ્ય પોતાનો પ્રાણ અર્પણ કરવાને પણ તૈયાર થઈ બંધ છે. કહ્યું છે કે:-

घन दे तन को रखिये तन दे रखीये लाज ।

घन दे तन दे लाज दे, एक धर्म के काज ॥

“દેવિ! તારી કહેલી વાત સાચી છે પરંતુ તે પોતાનો જ હાર બેઈને મને શું કહેશે? તે તુરત જ પોતાના હારના ચોરને નજર સમક્ષ ઉભેલો બેઈને પોલીસને હવાલે

હરી દેશે; તેને કોણ રોકવાનું હતું ? આ માર્ગ સિવાય બીજો કોઈ રસ્તો છે ? ”

સુમતિચંદ્રે મુશીલા સામે એક ઢાયડો રજુ કર્યો. મુશીલાએ કહ્યું:—

“ પ્રાણનાથ ! આજ એક મહાન તપશ્ચર્યા છે. જે એકલી જ આ પાપને બાળી નાંખી શકે તેમ છે. જિનદાસ શેઠના સ્વભાવ માટે આપ જરા પણ અવળો ખ્યાલ ન કરશો. તે ભગવાન મહાવીરના સાચા શ્રાવક છે, અને આપણા ધર્મ-બંધુ છે. તે કદાપિ પણ આપના તરફ એવો દુર્બલ્લેખ નહિ કરે. આપ પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખજો કે આથી ભવિષ્યમાં પણ આપણને સાચો આધાર મળી રહેશે, આપણી ઉત્તતિ થશે. નિશ્ચિંત રીતે પ્રાતઃકાળમાં આપ જિનદાસ શેઠ પાસે જજો. હાર ગીરો મૂકજો, એજ તપશ્ચર્યાથી આપ ઉલ્લખ જાનશો. ”

પ્રકરણ સાતમું

સુમતિચંદ્રનું સાહસ

આગલા પ્રકરણમાં જણાવ્યા પ્રમાણે પોતાની આદર્શ પત્નિનાં બોધવચનો સાંભળીને જેટલી હૃદયમાં પાપવૃત્તિ હતી તે બધી જ, ઉજ્જવલ જગતની મહદ્દતમ ભાવનાએ ભસ્મિભૂત બનાવીને સુમતિચંદ્રે નિશ્ચય કર્યો કે “ગમે તે થાવ, ચ્હાય તો અપકીર્તિ થાય, સજ્જ થાય, અપમાન થાય કે કાયમ ગરીબી સહન કરવી પડે; પરંતુ લગ્ન, કે જે હૃદયને પણ પતિત બનાવે છે તેના ખોટા આશરા નીચે ઠગાઈને પાપ લાગી તો થવું જ નથી.”

આ નિશ્ચયથી તેના હૃદયને ખૂબ શાંતિ મળી. અને તે સંતોષથી ઉઠી ગયો.

રહવારનાં ળેલાં ઉઠીને પ્રાતઃકાળનાં કાર્યોથી પરવારીને શુદ્ધ હૃદયે સુમતિચંદ્ર ઉપાશ્રયમાં પહોંચ્યો. ત્યાં સામાયિક-કાર્ય આટોપીને વિદ્વાન મુનિમહારાજનું વ્યાખ્યાન શ્રવણ કર્યું. મુનિશ્રીએ પ્રસંગોપાત્ પોતાના વ્યાખ્યાનમાં ઉપદેશની સાથે સાથે સ્વધર્મ વાતસહ્યનું મહત્ત્વ બતાવ્યું અને રાતના જિનદાસ

શેઠે જે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી તે ત્યાં બેઠા થયેલા જાણ્ય શ્રાવકોને સંબળાવોને દરેક શ્રાવકનું દર્નવ્ય મમજાતી, જિનદાસ શેઠની માફકજ પ્રતિજ્ઞા લેવાની શિખામણ આપી.

સામાયિક દરતાં દરતાં પણ સુમતિચંદ્રને પોતાનું કૃત્ય ચાહ આવી ગયેલું, અને કંપી ગયેલો; પરંતુ અત્યારે જ્યારે તેણે જિનદાસ શેઠની સ્વધર્મ વાત્સલ્યની પ્રતિજ્ઞા સાંભળી ત્યારે તેના હૃદયમાં ખૂબ દિમ્બત આવી ગઈ, અને સુશીલાએ પતિના જે પાપી કૃત્ય માટે પ્રાયશ્ચિત્તનો રસ્તો બતાવ્યો હતો તેમાં જે કંઈ શંકા હતી તેનું નિરાકરણ થઈ ગયું અને તેને ખાત્રી થઈ ગઈ કે, " મુશીલા સાચેચાચ કૈવીજ છે, મારા ઘરની સફળી છે. આજે મને મારા જીવનનો ઉત્કલ્પણ દિવસ લાગે છે. "

તે પછી તે ઉપાશયમાંથી બહાર નિકળ્યો. ફરી એકવાર તેના કૃત્યે તેના હૃદયને કોતરી નાંખ્યું અને એટલો બધો પશ્ચાત્તાપ થયો કે " આજ વખતે હું જિનદાસ શેઠના પગમાં પડીને ક્ષમા માગી લઉં. " પરંતુ તેને સુશીલાની સલાહ વધારે પસંદ આવી ગઈ હતી એટલે તેણે ઘેર જઈને તે કાર લઈ શેઠની પાસે જવાનો નિશ્ચય કરી લીધો.

સુમતિચંદ્ર પોતાને ઘેર પહોંચ્યો. તે પોતે કૃતનિશ્ચયો હતો જ; તેમાં સુશીલા પણ પોતાના પતિના આ નિશ્ચયમાં પ્રોત્સાહન પૂરવા તૈયાર જ હતી. છતાં સુમતિચંદ્રને હવે વધારે પ્રોત્સાહન આપવાની જરૂર જ નહોતી. તેણે હૃદયને દૃઢ અને મજબુત બનાવી દીધું હતું. પોતાના મતને તે અખંડ રાખવા માંગતો હતો અને દરેલાં પાપનું મહાન

પ્રાયશ્ચિત કરવાને તૈયાર થઈ ગયો હતો. પોતાના પતિના હાથમાં તે અમૂલ્ય હાર મૂકતાં સુશીલા બોલી:—

“પ્રાણનાથ ! મારું હૃદય આજે મને સાક્ષી આપી રહ્યું છે કે જેટલી કલુષિત અને પાપીભાવનાથી આ હાર ચોરાયો હતો, તેટલી જ ઉજ્જવળ, નિર્મળ અને પવિત્ર ભાવનાથી આપ જિનદાસ શેઠને આ હાર પહેંચાડી દેશો. આપણું ભવિષ્ય ઉજ્જવળ છે.”

સુશીલાનાં આવાં વચનોથી સુમતિચંદ્રને ખૂબ હર્ષ થયો. અને સુશીલાને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ આપતાં કહ્યું કે:—

“દેવિ, તું જરીપણ શંકા ન લાવીશ. હું હમણાં જ જિનદાસ શેઠને આ હાર સુપરત કરી, કાર્યમાં સફળતા મેળવીને પાછો આવું છું.”

x

x

x

વુમ્બુક્ષિતઃ કિં ન કરોતિ પાપમનું આજે પ્રાયશ્ચિત થઈ રહ્યું છે. જિનદાસ શેઠ પણ ઉપાશ્રયમાંથી પોતાની પેઢી પર ગયા. પોતાની ગાદી પર બેઠા પછી સ્વસ્થ ચિત્તે તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે:—

દિવસો આત્માનો ઉત્કર્ષ કરવામાં વાપરી રહ્યા હતા. સાથે, તન, મન અને ધનથી મનુષ્ય જાતિની, ધર્મની અને સમાજની સેવા અને તે તમામદ્વારા આત્માનો ઉત્કર્ષ સાધવામાં અને ધ્યેયને પરિપૂર્ણ કરવામાં જીવનની સફળતા અનુભવી રહ્યા હતા. રાત્રીની ઘટના બની ગયા પછી સેવાધર્મ, પર તેઓ ખૂબ વિચાર કરી રહ્યા હતા. સ્કુવારમાં મહારાજશ્રીએ પણ એજ વિષયમાં ઉપદેશ આપ્યો હતો. ત્યાંથી તેઓ પોતાની દુકાનપર આવ્યા, અને પોતાનો હાર શુભ થઈ ગયો તે સંબંધી પોતાની જાતને જ અપરાધી સ્ક્રમજીને, હાર લઈ જનાર દુઃખી ધર્મજાનુને કઈ રીતે મદદ કરી શકાય ? તે સંબંધી તેઓ વિચારમાં ગરકાવ બની ગયા હતા, તેટલામાંજ સુમતિચંદ્ર શેઠની દુકાનપર આવી પહોંચ્યો.

સુમતિચંદ્રને શેઠ સારી રીતે ઝાળખતા હતા. અને પોતેજ પોતાના પહેલાંનાં ગરીબ જીવનમાં તેના જ કુટુંબના અનાજથી પોષાયા હતા અને તેમના સહકાર અને વાત્સલ્યથી જ આગળ વધ્યા હતા તે વાત તેઓ જરી પણ ભૂલ્યા નહોતા. એટલે ગરીબ હોવા છતાં પણ સુમતિચંદ્રનો તેમણે પૂર્ણ સન્માન સાથે સત્કાર કર્યો અને પોતાની જોડે જ ગાદી પર બેસાડ્યો.

અરસપરસ શિષ્ટાચાર પ્રમાણે કુશળ સમાચાર પૂછાયા પછી શેઠ સુમતિચંદ્રના આવતાનું પ્રયોજન પૂછ્યું અને પોતાને જે કંઈ દામ હોય તે ખુશીની સાથે કહેવાનો આમંત્ર્ય કર્યો. સુમતિચંદ્રનું હૃદય અહીં આવ્યા પછી ધડકી નહું હતું. “હું શી રીતે વાતની શરૂઆત કરું ?” આજ વિચાર તેના હૃદયમાં

પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાને તૈયાર થઈ ગયો દુઃખી. પોતાના પતિના હાથમાં તે અમૃત્ય હાર મૂકતાં સુશીલા બોલી:—

“પ્રાણનાથ! મારું દુઃખ આજે મને સાચી આગી રજું છે કે જેટલી કલુષિત અને પાપીભાવનાથી આ હાર ગોરમી હતો, તેટલી જ ઉજ્જવળ, નિર્ભય અને પવિત્ર ભાવનાથી આપ જિનદાસ શેઠને આ હાર પહેનાડી દેશો. આપનું ભવિષ્ય ઉજ્જવળ છે.”

સુશીલાનાં આવાં વચનોથી સુમતિચંદ્રને ખૂબ હર્ષ થયો. અને સુશીલાને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ આપતાં કહ્યું કે:—

“દેવિ, તું જરીપણ શંકા ન લાવીશ. હું હમણાં જ જિનદાસ શેઠને આ હાર સુપરત કરી, કાર્યમાં સફળતા મેળવીને પાછો આવું છું.”

x

x

x

વુમુક્ષિતઃ કિં ન કરોતિ પાપમનું આજે પ્રાયશ્ચિત્ત થઈ રહ્યું છે. જિનદાસ શેઠ પણ ઉપાશ્રયમાંથી પોતાની પેઢી પર ગયા. પોતાની ગાદી પર બેઠા પછી સ્વસ્થ ચિત્તે તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે:—

“મારું જીવન હું કઈ રીતે સફળ બનાવું? મારા મતોનું સંપૂર્ણ રીતે પાલન કઈ રીતે કરી શકું?”

જિનદાસ શેઠે પોતાના ગાર્હસ્થ્ય અને વ્યાપારી જીવનમાં સંપૂર્ણ રીતે સફળતા પ્રાપ્ત કરી હતી. યશ, વૈભવ, રાજસન્માન અને સાથે સાથે પ્રજાસન્માન, બધું જ તેમને માટે નિહાવર હતું. હવે, ઘરકારભાર અને વ્યાપારભાર પોતાના પુત્રોને સોંપીને જિનદાસ શેઠ પોતાના જીવનના રહ્યા સહ્યા

દિવસો આત્માનો ઉત્કર્ષ કરવામાં વાપરી રહ્યા હતા. સાથે, તન, મન અને ધનથી મનુષ્ય જાતિની, ધર્મની અને સમાજની સેવા અને તે નમામઢાતા આત્માનો ઉત્કર્ષ સાધવામાં અને ધ્યેયને પરિપૂર્ણ કરવામાં જીવનની શ્રદ્ધાતા અનુભવી રહ્યા હતા. શત્રીની ઘટના બની ગયા પછી મેવાધર્મ પર તેઓ ખૂબ વિચાર કરી રહ્યા હતા. સદ્વાસમાં ગદારાજથીએ પણ એજ વિષયમાં ઉપદેશ આપ્યો હતો. ત્યાંથી તેઓ પોતાની દુધાનપર આવ્યા, અને પોતાનો હાર શુભ થઈ ગયો તે સંબંધી પોતાની જાનને જ અપરાધી સ્હમજીને, હાર લઈ જનાર દુઃખી ધર્મજાનુને કઈ રીતે મદદ કરી શકાય ? તે સંબંધી તેઓ વિચારમાં ગરઠાવ બની ગયા હતા, તેટલામાંજ સુમતિચંદ્ર શેઠની દુધાનપર આવી પહોંચ્યો.

સુમતિચંદ્રને શેઠ સારી રીતે ઓળખતા હતા. અને પોતેજ પોતાના પહેલાંનાં ગરીબ જીવનમાં તેના જ કુટુંબના અનાજથી પોષાયા હતા અને તેમના સહકાર અને વાત્સલ્યથી જ આગળ વધ્યા હતા તે વાત તેઓ જરી પણ ભૂલ્યા નહોતા. એટલે ગરીબ હોવા છતાં પણ સુમતિચંદ્રનો તેમણે પૂર્ણ સન્માન સાથે સત્કાર કર્યો અને પોતાની જોડે જ ગાદી પર બેસાડ્યો.

અરસપરસ શિલાચાર પ્રમાણે કુશળ સમાચાર પૂછાયા પછી શેઠે સુમતિચંદ્રના આવવાનું પ્રયોજન પૂછ્યું અને પોતાને જે કંઈ દામ હોય તે ખુશીની સાથે કહેવાનો આગ્રહ કર્યો. સુમતિચંદ્રનું હૃદય અહીં આવ્યા પછી ધડકી રહ્યું હતું. “હું શી રીતે વાતની શરૂઆત કરું ?” આજ વિચાર તેના હૃદયમાં

તુમહ ચુદ્ધ મગ્યાવી રહ્યો હતો. અને હવે તો વાત કર્યા સિવાય પાછું પણ શી રીતે જવાય ? જોડેલે તેને અચક્રતાં અચક્રતાં ગ્રેહને પોતાની દુઃખદ સ્થિતિ સંભળાવી. અને વ્યાપારને માટે શ્રોણ રૂપીઆની આવશ્યકતા છે તેમ જાણવીને મદદની માગણી કરી હતું કે:—

“મારી પાસે આ ‘હાર’ છે તેને આપ ગીરો રાખી લ્યો અને મને વહેપારને માટે રૂપીઆની મદદ કરો !”

તે સમયે દુકાનમાં ગ્રેહ, તેમના દીકરા, શુભાસ્તાઓ વગેરે સુમતિચંદ્રની વાત સાંભળી રહ્યા હતા. તેઓ બધા ‘હાર’ને જોતાં જ અમકી ઉઠ્યા.

પ્રકર આઠમું

જિનદાસશેઠની ઉદારતા

સુમતિચંદ્રે જેવો હાર કાઢ્યો, તેવીજ બધાની નજર જિનદાસ શેઠના ગળાપર પડી. પરંતુ શેઠનું ગળું ખાલી જોતાં જ અને તે ગળામાં સુમતિચંદ્રનો લાવેલો હાર રોજ પહેરાયેલો જોવાને પરિચીત લોકો સાશ્ચર્યમાં પડી ગયા. કાલ દિવસ સુધી જે હાર શેઠજીના ગળામાં હતો, અને જે શેઠની માલીકીનો હતો તે આજ સુમતિચંદ્રના હાથમાં ક્યાંથી આવ્યો? અને આવો મૂઘ્યવાન હાર સુમતિચંદ્ર ગીરો મૂકવા શા માટે તૈયાર થયો? આવા પ્રકારે ત્યાં બેઠેલાઓએ અનેક કલ્પનાના ઘોરા દોડાવવા માંડ્યા.

બીજી બાજુએ જિનદાસ શેઠને અત્યંત આનંદ થઈ રહ્યો હતો. કાલે શાનના મહારાજધોના ઉપદેશથી લીધેલી પ્રતિજ્ઞા અને હારનું ગુપ્ત થવું; શુદ્ધારનું બ્યાખ્યાન થવલું અને પ્રતિજ્ઞાપાલન માટેના વિચારો, અને એટલામાં જ સુમતિચંદ્રનું હાર લઈને આવવું, આ બધું દ્રશ્ય જિનદાસ શેઠની નજર સામે તાદ્રશ્ય થયું. સુમતિચંદ્ર માટે શેઠને અત્યંત

માન હતું અને ત્યારે હાર લઇને પોતે જાને જ શેકની સમક્ષ ઉપસ્થિત થયો, ત્યારે શેકજી તેની હિંમત અને પ્રમાણિકતા જોઇને મનમાં ને મનમાં પ્રશંસા કરવા લાગ્યા કે:-

“અહા ! કેટલી બધી પ્રમાણિકતા ! હારને ચોરી લેવો, અને તે પણ એક શ્રાવકનો, અને તે પણ ઉપાશ્રયમાં કે જે અપરાધ ભારેમાં ભારે ગણાય છે, જેને મારે ભારેમાં ભારે સજા થવી ઘટે. પરંતુ છુપાવ્યા સિવાય, તેનો કોઈપણ જાતનો દુરુપયોગ કર્યા સિવાય તે હાર હિંમતપૂર્વક મારી પાસે લાવવામાં ખરેખર સુમતિચંદ્રે ગરીબ અને દરિદ્ર હોવા છતાં પણ પોતાના માનસિક ઉચ્ચ સ્વભાવ અને પ્રમાણિકતાની ખાત્રી કરાવી છે. જે ખાતર હું મારી તમામ સંપત્તિ તેના પગ સમીપે મુકું તો પણ જોાછી છે. તેને ધન્ય છે, તે ભગવાન મહાવીરપ્રભુનો સાચો શ્રાવક છે, અને મારો ધર્મ-બંધુ છે. ભાગ્યની લીલા વિચિત્ર છે. એ પણ એક દિવસ હતો જ્યારે તે નાનો હતો ત્યારે તેને તેડવો અથવા તેની સાથે વાતચીત કરવી તે સદ્ભાગ્ય મનાતું હતું. આજે તેજ વ્યક્તિ મારી સામે આવીને સંયોગાધીન દુષ્ટત્યનો દ્વિત્કાર કરીને પોતાનું ગૌરવ વધારી રહેલ છે. પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તો આ મારાં જ દુષ્ટત્યોનું પરિણામ છે. મારી બેદરકારીથીજ સુમતિચંદ્ર જેવા પવિત્ર અને નિહર આત્માને આવું કર્મ કરવું પડ્યું. હું કઈ રીતિએ તેનો બદલો વાળી શકીશ ?”

આવા વિચારો કરતાં કરતાં તેમની દૃષ્ટિ મુનિમંજુ અને પોતાના પુત્ર પર પડી. તેમની અરસપરસની વાતોથી સુમતિ-ચંદ્રને જોઈ લાગશે એમ જાણીને તેમને ઉદ્દેશીને શેઠે કહ્યું કે:-

“મુનિમણી ! જુવો તો ખાસ, આ હાર કેટલો કિંમતી છે ? મુનિતિયંદ્ર આજ પોતાની દુઃખાવસ્થામાં પોતાના પૂર્વ-જ્ઞેનું એ સ્મૃતિ ચિહ્ન રાત્રી સપ્ત” પ્રતિક પલ્લુ ગિરવી મૂકવા આવ્યા છે.”

આટલું કહીને મુનિતિયંદ્રના મનમાં કંઈ કુચકા ન જાય તેટલા ખાતર પોતાના પુત્રને કહ્યું કે:—

“વિનુ ! શો વિચાર કરી રહ્યો છે ? જાનરમાં એક સરખી ચીજે અકસ્માતથી ઘણી વળત મળી જાય છે. તું જો કે મુનિતિયંદ્રના પૂર્વજ્ઞેની શેષ સમૃદ્ધિ છે.”

અને આ રીતે ત્યાં બેઠેલા બધાંઓના હૃદયની ચંકા-ઓનું તેમણે નિવારણ કરી નાંખ્યું. અને જાણે કદી પણ તેમણે આવે હાર ન જોયો હોય તેમ તે દેશી દેશીને તેને જોવા લાગ્યા.

હવે મુનિતિયંદ્રના હૃદયની સ્થિતિને જુવો : જ્યારે મુનિતિયંદ્રે હાર ચેકની સામે ધર્મો, ત્યારે તેના હૃદયમાં એક ભયંકર કંપારી છુટી ગઈ.

“કાણે જાણે હવે શું થશે ?” તેના હૃદયે પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો: તે જાણતો હતો કે ચેક દયાળુ છે—ધાર્મિક વૃત્તિના છે, અને તેમણે સ્વધર્મ વાત્સલ્યની પ્રતિજ્ઞા લીધેલી છે, છતાં પણ તેને બધા ઉત્પન્ન થયો કે, પ્રતિજ્ઞા લેવી તો સહેલ છે પણ સમય આવે તેને નિજાવી રાખવી એ અશકલ છે. જ્યાં હજારોની અસ્વચ્છતાનો સવાલ છે, ત્યાં ચેક પોતાની પ્રતિજ્ઞા, ધર્મ તેમજ દર્શનથી બ્રહ્મ થઈ જાય તો ?....”

“ જાઓ સુમતિચંદ્ર ! તમારો હાર તમે પાછો લઈ આવ.”

સુમતિચંદ્રે શેઠની આવી વાત્સલ્યતા જોઈને દુઃખથી તેમની પ્રશંસા કરતાં કરતાં આર્દ્ર નેત્રોએ કહ્યું કે:—

“ નહીં, શેઠ સાહેબ ! આ હારની મને જરા પણ જરૂર નથી. આપજ આપની પાસે રાખી દ્યો. ખરેખર ! આપની ઉદારતાને કંઈ સીમા જ નથી. મારામાં એવી શક્તિ ક્યારે આવશે કે હું આપના આ અઘાત ઉપકારનો બદલો વાળી શકીશ ? અને આવી અલભ્ય ઉદારતાનો બદલો તો પૂરેપૂરી રીતે આ લવમાં વાળી શકું તેમ છું જ. નહિ. છતાં પણ મારા પર કૃપા કરીને આપ આ હાર આપની પાસે જ રાખી દ્યો.”

વધારે આગ્રહ કરવાથી તેના દુઃખને આઘાત લાગશે એમ સુમતીને સુનિમતીને ફરમાન કર્યું કે:—

“ સુનિમતી ! આ હાર પર સુમતિચંદ્રના નામની ચિઠ્ઠી લગાવીને આપણા બંડારમાં મૂકી દો અને જ્યારે તેઓ પૈસા આપી જાય ત્યારે આ હાર તેમને પાછો સુપ્રત કરજો.” તે પછી સુમતિચંદ્ર પ્રતિ જોડ્યા કે:—

“ જાણ ! આપને કેટલા રૂપીઆની જરૂર છે ? જેટલા માગો તેટલા આપી દઉં.”

સુમતિચંદ્રે પૂર્ણ વિચાર કરીને જવાબ દીધો કે:—

“ અત્યારે વેપારાર્થે મારે પાંચ હજાર રૂપીઆની જરૂર છે.”

તુરત જ તેટલા રૂપીઆ સુનિમતીએ તેમને આપી દીધા.

... ..
...

... ..
...

... ..
... ..
...

... ..
... ..
...

મકરણ નવમું

‘અતિશા’

ઉપકારે ઉપકાર કરનારા જન લાખ છે,
પણ અપકારે ઉપકાર કરનારા તો કોઈ છે.

ઉપકાર પર અપકાર કરનારા તો નાદાન-પાપી હોય છે,
ઉપકાર પર ઉપકાર કરનાર મધ્યમ ગણાય છે, પરંતુ એવા
તો કોઈ જ પુણ્યશાળી હોય છે કે જે પોતે દુઃખ વેડીને-
અપકાર વેડીને પણ અપકાર પર ઉપકાર કરે એવાઓ પુણ્ય-
શાળી હોય છે તેટલું જ નહિ પણ સાધુ હોય છે. મનુષ્યના
માનસની તેને આવી સમજણ હોય છે. ચાર, પાપી કે અધમ
માત્ર દંડથી જ મુક્તિ નથી અને જો દંડથી જ મુક્તિ
હોત તો દસ દસ વખત જેલખાનાની હવા ખાનાર બંધવા
અગીઆરમી વખતે પણ માલ્ટ્રેટ સમક્ષ ન હોવા રહી શકતા:
એટલે દંડ-સજા વગેરે સાધનોથી માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ
ગુન્દેગાર મુક્તિ નથી. ગુન્દેગારના દૃષ્ટિની દેશગદા
પારખનાર અને તે દેશગદાને સુપ્રસિદ્ધથી જગાજાર માનસ-
શાસ્ત્ર જ ગુન્દેગારને પુનર્જન આપી શકે છે. તેના જીવનમાં
પલટો લાવી શકે છે. અને તે પુણ્ય એટલું નથી.

જિનદાસ શેઠે સુમતિચંદ્રનું માનસ પારખ્યું. તેણે સહમજ્જ્યા કે આ ગરીબ પણ જ્ઞાનદાન સુમતિચંદ્રે પોતાનું આર્થિક સ્થિતિ કંફાડી હોવાને અંગે, ચોરી કરતાં તો કરી પરંતુ તેની જ્ઞાનદાની આખરે તો ઢકળી ઉઠી—અને મુત્સદ્દીનું માફક તે અત્યારે મારી પાસે આવ્યો છે. મારી સ્વધર્મ વાતસહ્યતા જોવા—ક્ષમા મેળવવા અને સાથે સાથે પોતાનું દુઃખ દેડવા.

એટલે આ સમયે મારાથી તેને જરી પણ અન્યાય ન જ થાય તેમજ તેણે મૂકેલા અખૂટ વિશ્વાસનો ભંગ પણ ન થાય. એક સમય એવો પણ હતો કે તેને ત્યાં અતૂલ સમૃદ્ધિ હતી, અને ત્યારે મારા જેવા કેટલાય પોષાતા હતા કાળની ગતિ ગહન છે, ચઢતી પડતીના સપાટે તેની આ દશ ધર્મ છે, ત્યારે તેના વડિલોનું ઋણ દેડવાના આવા પવિત્ર સમયે શું હું તેને કરેલી ક્ષમ્ય ભૂલ માટે શિક્ષા અપાવવાને કે તુચ્છકારવાનો અધમ રસ્તો લઉં ? કદી ન લેવાયઃ એટલે મારે તેને આ સમયે પંપાળવો જોઈએ, તેને આર્થિક મદદ આપવી જોઈએ. તે મારી ફરજ છે.”

એટલે તેના મર્માન્તક ભાગના ગહન લાવેને વર્તિને તેમણે તેને આર્થિક મદદ આપી. તેને એક સચોટ ઉઠાહરણ આપ્યું. પશ્ચાત્તાપના દરિઆમાં તેને સ્નાન કરાવીને વિશુદ્ધ બનાવ્યો કે, “ભાઈ ! તું ભૂલ કરી જાય, તારી સ્થિતિ એવી છે, પણ હું મારો ધર્મ નહિ જ ચૂકું.”

અને આ મહદ્ ઉદારતાએ સુમતિચંદ્રની આંખમાંથી અશ્રુ-ગિંદુ સરી પડ્યું. પાપ અને પ્રાયશ્ચિત્તના સમયે સાચા

હૃદયનું પડેલ એક અશુભિદુ પણ વિરલ છે. એટલેથી જ સુમતિચંદ્રના પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત થઈ ગયું. પરંતુ શેઠ અને સુમતિચંદ્ર બન્નેયની આંખમાંથી અશુભિદુ ટપકી પડ્યાં. તો “પ્રાયશ્ચિત્ત કેને ?” શેઠજીનું પ્રેમપૂર્વકનું અને પ્રેરક આધાસન તેમજ ઉત્સાહપૂર્ણ શબ્દોથી સુમતિચંદ્રના હૃદયમાં કોઈ અવર્ણનિય આનંદ થયો હતો. અને મનમાં ને મનમાં જ તે વિચારતો હતો કે—

“ધન મળવાથી જ માત્ર મહત્તા મળતી નથી. તેમજ વૈભવ મળવાથી પણ કોઈ મહત્તા મળતી નથી. પરંતુ રાજ્ય સન્માન, માન વગેરે બધાંય ઐહિક સાધનોનો કેમ ઉપયોગ કરવો, કંઈ જગાએ કરવો, તે વિચારવામાં અને વિચારીને અમલ કરવામાં જ હૃદયની સાચી મહત્તા છે.”

સમાજમાં અનેક પૈસાદાર, સન્માનિત, વૈભવી, રાજ્યાધિકારવાળા, શેઠ, શાહુકાર અને અમલદારો પડ્યા છે. જેઓ સમાજના યુવકોની સુરક્ષેલીઓને લક્ષમાં લઈને, માત્ર વિચાર જ કરે અને ઉદારતા બરી દૃષ્ટિએ જુવે તો સમાજનો ઉદ્ધાર થવાને કંઈ જ વિલંબ નથી—તુરંત સામાજિક જીવનનો વિકાસ થાય, તેઓને, કે જેઓ સાધન સંપત્ત છે તેમને કંઈ પૈસાની પરવા નથી. તેઓ ચાહે ત્યારે એક દાણમાં પોતપોતાના સમાજનો સુધારો કરી શકે છે—તેની ઉત્તિ પણ કરી શકે છે. તેમના એક શબ્દ માત્રથી—એક આગળી જ ઊંચી કરવાથી, સેંકડો બેકાર યુવકો આજીવિકાનું સાધન મેળવી શકે તેમ છે. પરંતુ તેમાં સંવેદનાની અને સહૃદયતાની આવશ્યકતા છે, કે જે સહૃદયતાથી જિનદાસ શેઠે સુમતિચંદ્રને ચાર જાણ્યા છતાં પણ, તેમજ પોતાનો જ દાર ચોરીને પોતાને ત્યાં

ગિરવી મૂકવા આવવાની ઘટ્ટતા કરતો હોવા છતાં પણ પોતાના હૃદયની સંવેદનાથી હાર પર પાંચ હજાર રૂપીઆ આપી શકે છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ જરૂર પડતાં વધારે રૂપીઆ કોઈ પણ જાતની શરમ રાખ્યા સિવાય લઈ જવાનું કહેવાની સહૃદયતા બતાવે છે.

સુમતિચંદ્ર રૂપીઆ લઈને દુકાનમાંથી નીચે ઉતર્યો, પરંતુ રોડની આંખમાંથી ટપકતાં અશ્રુબિંદુએ તેનું હૃદય પણ ભરાઈ આવ્યું. વિચારમાં ને વિચારમાં ચાલતાં ક્યારે ઘર પાસે આવી પહોંચ્યો તે પણ તે ન જાણી શક્યો. ઘેર આવતાં જ તેનું હૃદય તેનાથી વિવશ બની ગયું. અને પાપના પ્રાયશ્ચિતમાં અશ્રુની સરિતા વહાવવા લાગ્યો.

સુશીલા તેને જોતાં જ વિચારમાં પડી ગઈ. આજ તેમને થયું છે શું ? પાસે મૂકેલી રૂપિઆની થેલી અને સુમતિચંદ્રનું રૂદ્ધ જોતાં જ તે બધી વાત સ્ફુમતી ગઈ; પરંતુ જ્યારે મનુષ્યનું હૃદય ભરાઈ આવે છે ત્યારે તેને જરી પણ રોકવો નજ નોઈએ. જ્યારે હૃદયનો ભાર હલકો થઈ ગયો અને સુમતિચંદ્ર કંઈક સ્વસ્થતાને પામ્યો ત્યારે તેણે અથથી ઈતિ સઘળી વાત સુશીલાને કહી સંભળાવી. સાથે સાથે મન સાથે કરેલી પ્રતિજ્ઞા પણ કહી સંભળાવી કે:—

“આ ધનથી પ્રમાણિકપણે વ્યાપાર કરીને હું જે કાંઈ પ્રાપ્ત કરીશ તેમાંથી મારા જીવનને ટકાવવા પૂરતું ધન અને આવશ્યક વસ્ત્રો પર જ મારો અધિકાર રહેશે.”

સુશીલા પણ સંસ્કારી હતી—દેવી હતી. તેણે તેનું પ્રતિજ્ઞાને વધારે જોશ આપતાં કહ્યું:—

“પ્રાણનાથ ! આપની પ્રતિજ્ઞા ધ્રેષ્ટ છે, અને દ્રેયસ્કર છે. હું આપને પૂર્ણ વિશ્વાસ આપું છું કે આપની પ્રતિજ્ઞાની પૂર્તિમાં હું પણ અર્થથા સદ્ધાય આપતી રહીશ.”

પતિ-પત્ની. બન્નેય પોતાની વર્ષો પહેલાંની દુઃખી સ્થિતિને બૂલીને પ્રેમ આનંદ-અભિલાષાઓ અને હૃદયના સાચા અનુભવજરી વાતો કરી રહ્યાં હતાં. દુઃખ જેવો શબ્દ તેમનાથી કાયમને માટે વિખૂટી પડી ગયો હતો. બન્નેયના મુખપર એટલી બધી ચમક, એટલું બધું તેજ અગાહનું હતું કે જેનું વર્ણન કરવું અસંભવિત છે.

દુઃખથી ભયભીત ન બનવું જોઈએ, ત્રાસીત ન થવું જોઈએ, તેવો ઉપદેશ આપવો સામાન્ય છે, પણ દુઃખ આબ્યા પછી તેને સહન કરીને પોતાના આત્માની સમતોલતાને જાળવતી તે અધરી વસ્તુ છે. ઉપસંત એક વસ્તુ તેથી પણ હઠીલુ છે કે જ્યારે દુઃખ આવે છે ત્યારે કોઈ ગણતરીથી નથી આવતું પણ દુઃખ નામથી જે જે આપત્તિઓ જગતમાં પ્રસિદ્ધ છે તે બધીજ આવે છે અને મનુષ્યના ધૈર્યની કસોટી કરે છે. કસોટી પોતે જ દુઃખ સ્વરૂપ છે. સોનાને કસોટી પર ચઢાવ્યા સિવાય, જેમ પરીક્ષા નથી અર્થ શક્તી તે રીતે મનુષ્ય પર જ્યાં સુધી દુઃખની આંધી નથી આવતી ત્યાં સુધી તેની પરીક્ષા નથી થતી. દરિદ્ર બની જવું, ધન વેશવને નાથ થઈ જવો, એ બધું દુઃખ છે—અસહ્ય દુઃખ છે—પરંતુ તે દુઃખ એટલું બધું ભયંકર નથી કે જેટલું આખા કુટુંબ સાથે બૃખ્યા પેટે—તનહા હાલતે માત્ર અજ્ઞાના બે દાણા માટે તટપવામાં સમાયડું છે. સુમતિચંદ્રે આ છેલ્લી અવસ્થાને

સંપૂર્ણ અનુભવ કરી લીધો હતો. અને અંતમાં પૂર્વ કર્મન ઉદ્ધરે કરીને આજે તેને:—

“ચોરીરૂપ વિષમાંથી ઉદ્ધારરૂપ અમૃત” મળ્યું હતું પરંતુ આટલું હોવા છતાં પણ સર્વ પ્રતાપ ધર્મનો જ માની નવકાર મંત્ર પર તેનો પ્રેમ વધુ અને વધુ દૃઢ થતો ગયો. ધર્મ કંઈ જ નથી પણ મનુષ્ય માત્રનું સાચું અવલંબન છે સરત એટલી કે મનુષ્ય તેનું પૂર્ણ રીતે પાલન કરે, અવશ્ય ધર્મ તેનો સાચો રક્ષક બનશે.

પ્રકરણ દમ્ભું

ભાગ્યોદય

ઉદ્યોગિનં પુરુષસિદ્ધમુપૈતિ રુદ્રમી—

દૈવેનદેયમિતિ કાપુરુષાયવન્તિ ।

દૈવં નિદત્ત્ય કરુ પૌરુષમાત્મ શક્ત્યા ।

યત્ને કૃતે યદિ ન સિધ્યતિ કોઽવ્વદોષઃ ॥

પુરુષના ભાગ્યનો ઉદય ઉદ્યોગથી જ થાય છે અને એવા જે કાપુરુષો છે—નિર્જાનો છે કે જે મહેનત કર્યા સિવાય જ માત્ર પ્રભુ પર આધાર રાખે છે, દૈવને દોષ આપે છે. દૈવ-અદૃશ્ય-પ્રભુ માત્ર તેને તક આપે છે તેના તરફ સહાનુભૂતિ રાખે છે, પરંતુ તે મળેલી તકનો ઉપયોગ ન કરનાર આગસુ દંઈ જ સિદ્ધિ મેળવી શકતો નથી; દિવસે દિવસે તે દારિદ્ર્યની સાથે વધારે ને વધારે લપેટાતો જ જાય છે.

જિનદાસ શેઠ તરફથી રૂપીઆની મદદ મળ્યા પછી જે દૃઢ પ્રતિજ્ઞા ગત પ્રકરણમાં વર્ણવી તે પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે

પુરતો નેણે પેતાની માર્ગ દર્શાવનાર અને નીતિની નિર્ધારક
સ્થાને એક વહીવટ કરનાર તરીકે આગેવાની લીધી. બિન વિચાર
પહેલાં એક રીતના એકાગ્ર માર્ગ નક્કરનાર-કામચલાઉ કરનાર
અને તેજ પેટની જાગરણે સામાન્ય માનવ ધર્મશાસ્ત્રમાં
સ્વધર્મશીલ લોકોનો અમૂલ્ય હાર વિચારનાર અમૂલ્ય પાપ
કરનાર આટલા જ રૂંઠા સમયમાં પૂર્વ-વ્યાપાર કાળજી અને
સુઘમશુદ્ધિથી ન્યાય-નોંધિને જાગવી રહીને પેતાનો વ્યાપાર
થલાવી શકે, તે ભરેપૂર પૂર્વજન્મની સંસ્કારીલાઈ જ પરિણામ
ગણાય. ધીરે ધીરે તે પેતાની શાળા જમાવતો ગયો. પ્રમા-
ણિકતાને પેતાનો જીવન શિક્ષણ જનાનોને જનસમૂહનો લોકે
વિશ્વાસ સંપાદન કર્યો અને આ કારણે જ્યાં જ્યાં તે પ્રસિદ્ધિને
પામ્યો. તેની બહેવારીમાં ગણના થતા લાગી.

આપણામાં એક કહેવત છે કે “વાટ વગર ચેટો ગઠતો
નથી.” માણસની ઉત્પત્તિને માટે એક સંજોગ સહારાની જરૂર
હોય છે. એ સહારો સુમતિચંદ્રને મળી ગયો. બીજી એક
વાત એ છે કે: પેટનો ખાશેર અગરના ખાંડો તો મગૂરથી
માંડીને ધનવાન સુધીના દરેક જણ પુરી શકે છે, પરંતુ
નૈતિક દૃષ્ટિએ પૈસો પેદા કરવો તે મુશ્કેલ છે. ધણા એમ
માને છે કે વ્યાપાર અને નીતિ બુદ્ધી બુદ્ધી વસ્તુઓ છે પરંતુ
તેમ નથી. વ્યાપારમાં પણ જો નીતિ સંકળાયેલી હોય તો તે
વ્યાપારનાં બીજ પેઢીઓ સુધીના ચાંટે છે, નહિં તો અનીતિના
વ્યાપારથી ઉત્પન્ન થયેલી લક્ષ્મી તે વ્યાપારીની હયાતીમાં જ
નષ્ટ થઈ જાય છે. એક સ્કેન્ડલ પણ અનીતિની છાંટ જાહેર-
લાલી, વૈભવ અને લક્ષ્મીને નષ્ટપ્રાય-ભસ્મભૂત કરી નાંખે છે.

નીતિથી વહેપાર કરનારા વહેપારીઓની બહોજલાલી
ભાસાનાં અગતીયાં જેવો છે.

સુમતિચંદ્રે જે પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી તેજ પ્રમાણે તેણે
તાના વહેપારમાં નીતિને જાળવી રાખી, તે નીતિથી વ્રત
ધર્યો, અને તેની ગૃહિણી સુશીલ સુશીલાએ પણ તેના
મિત્ર વિચારોમાં પવિત્રતાનાં આદર્શોનો પ્રેર્યા કર્યા અને
જ્ઞેય જણાં તદ્દન સાદી અને સંતોષી છાંદસીને ગાળવા
માં તે જ્ઞેયને માટે તો સુખ અને દુઃખના દિવસો
માનજ હતા.

જેમણે ચડવી પડવીને જોઈ છે, જેમણે છવનમાં તડકો-
ગ્રંથડો અનુભવ્યો છે, તેઓ સદાય લક્ષ્મીની કિંમત સમજે
કે, તેની ચંચળતાને ધ્યાનમાં રાખે છે અને તેની હુકમાં
કદી જતાં નથી.

સુમતિચંદ્રે પોતાના નિત્ય નિયમ પ્રમાણે સ્નાનાદિ
માતૃવિધિને પરવારીને વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરી વ્રત નિયમથી
પરવારીને દિવસના દાર્યનો પ્રારંભ કરતો હતો અને સાંજે
પણ સૂર્ય અસ્ત થતાં પહેલાં જમી પરવારીને નિયમીત
ચૌવિહાર કરતો હતો. આદમી, ચતુર્દશી, વ્રત પચળાણુ તેમજ
સવારથી સાંજ સુધી નિયમિત પ્રતિક્રમણ કરીને પોતાના
પાપોની પ્રત્યાલોચના કરતો હતો. જેટલો તે વ્યાપારમાં
એકાદાર અને ચંચળ હતો તેટલોજ આત્માની સાધના-
સિદ્ધિ માટે તે દત્તચિત્ત રહેતો હતો. પોતાના વ્રત નિયમમાં
તે કદાપિ વ્રત થતો નહોતો. આ પ્રમાણે ચાર મહિનાઓ
વીતી ગયા. પોતાની યાજ્ઞ ઉપરજ હવે તે વહેપાર જમાવતો

હતો. તેની પ્રતિષ્ઠાની ખ્યાતિ સાંભળીને બહારગામના વહે-
પારીઓએ પણ તેની માર્ફતે-આડતે-પોતાનો વહેપાર
ચલાવવા માંડ્યો.

એક દિવસ બહારગામનો એક જખરજસ્ત વહેપારી
પોતાના વૃદ્ધ મુનિમ સાથે ત્યાં આવ્યો અને તેની સાથે
વહેપાર વ્યવહાર જોડવાની આશા વ્યક્ત કરી. પહેલાં તેના
જે આડતીયો હતો તેની સાથેનો સંબંધ તેણે તોડી નાંખ્યો
હતો. સુમતિચંદ્રની કુશળતા-શાખ-અને પ્રતિષ્ઠા જોઈને તે
આકર્ષાયો હતો. તેથી તેણે સુમતિચંદ્રને જ પોતાના આડતિયા
તરીકે પસંદ કર્યો અને આમનસામન વ્યાપારિક લખાણ પણ
થઈ ગયાં. તે વખતે તે શેઠના મુનિમ કે જે ઘણા જ વૃદ્ધ
હતા તેમણે સુમતિચંદ્રને ધારીને જોયો અને કહ્યું કે:—

“તમારા જેવું જ મોટું મારા એક જુના સંબંધી
હતું, અને તે અમારા ભાગીદાર પણ હતા.”

પૂછપરછ કરતાં બધી વાતનો લેદ ખૂલી ગયો અને તે
વૃદ્ધ મુનિમ સુમતિચંદ્રના પગમાં પડીને બોલ્યો કે:—

“ભાઈ, તમે જ મારા જુના શેઠના સુપુત્ર છો. ચાલો
હવે તો જુની ભાગીદારી તેજ પ્રમાણે કાયમ રાખો.
આટલું કહીને પોતાના શેઠને તેણે બધી સમજ પાડી દીધી
તે શેઠ પણ મુનિમનું કહ્યું કબુલ રાખ્યું અને અત્યાર સુધીન
વ્યાપારમાં પણ તેના જે દાંઈ હિસ્સો હતો તે મંજુર કર્યો
અને સાંપી દેવાને કબુલ થયા. એટલુંજ નહિ પણ સુમતિ-
ચંદ્રના દાદાના વખતમાં જે વ્યવહાર ચાલતો હતો તે પ્રમાણે
તે શેઠ સાથે વ્યાપાર વ્યવહાર શરૂ કર્યો. અત્યાર સુધીની

ભાગીદારીના પણ તેને લાખો રૂપીઆ મળ્યા. આ પ્રકારે ધર્મના પ્રતાપે થોડા જ દિવસોમાં તે લક્ષાધિપતિ બની ગયો. ગામમાં પણ તેની પ્રતિષ્ઠા ખૂબ બમી અને રાજદરબારમાં પણ ધીરે ધીરે તેનું સન્માન થવા લાગ્યું. મુશીલા પણ ધર્મના પ્રતાપે મળેલી સંપત્તિને જળકમળવત્ તદ્દન સાદાઈથી રહીને, ધર્મકાર્યમાં તે સંપત્તિનો સફલ્યથ કરવા લાગી.

મુખ અને શાંતિભર્યા એક પછી એક દિવસો પસાર થવા લાગ્યા. એટલામાં ભેનોના પવિત્ર પર્યુષણ પર્વના દિવસો આવી પહોંચ્યા. આગલે દિવસે જ દરેક ધાવકોએ પોતાના ગળ પ્રમાણે યન-નિયમ કરવાનો સંકલ્પ કરી લીધો. આખા શહેરમાં ધર્મનું પવિત્ર વાતાવરણ ફરી વળ્યું. મુમતિચંદ્ર અને મુશીલાએ પણ ઉપવાસ કરીને આખો દિવસ ધર્મકાર્યમાં જ અતિત કર્યો. રાતના અઠાઈપરનું પ્રતિક્રમણ કરીને મુમતિચંદ્ર પોતાના કપડાં પહેરતો હતો એટલામાં જ જિનદાસ ચોદ પણ પોતાના કપડાં પહેરવા માટે આવી પહોંચ્યા.

પ્રકરણ ૧૧.મું

મહાત્મા જિવહાર અને સુદ્ધિ

હવે જિનદાસ શેઠ સુમતિચંદ્રને ખૂબ આદરમાનથી જોલાવતા હતા. સુમતિચંદ્રે જાગારની આયોજાય ચલાવેલિ જુદાં જુદાં કુંડ દાદગાં હતાં અને તે દ્વારા તેજે ઘણી ઘણી સમાજ હિતાર્થે સંસ્થાઓ પણ કાઢી હતી. આ વાત જિનદાસ શેઠથી અજાણી નહોતી, તેથી જ્યારે તેઓ સુમતિચંદ્રને જોતા હતા, ત્યારે આ સંસ્કારી આત્મા પર તેમને આંતરનો પ્રેમ ઉભરાઈ આવતો હતો.

આજ પણ અચાનક યજ્ઞનેય મળી ગયા. જિનદાસ શેઠે ખૂબ માનપૂર્વક તેને જોલાવ્યો. અને અર્ધાનહીની ઘણી વાતો કરતાં અનેક કાર્યોમાં તેની સલાહ લીધી. પરંતુ સુમતિચંદ્રને પૂર્વની વાત તુરત યાદ આવી ગઈ. અને તેની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. છતાં તે કોઈ જોઈ ન વચ તે ખાતર જલ્દી જલ્દી લૂછી નાંખ્યાં અને જિનદાસ શેઠ સાથેની વાત પૂરી થતાં જ અસ્વસ્થ ચિત્તે તે પોતાને ઘેર આવી ગયો.

ઘેર આવ્યા પછી તે વાત તેની સ્મૃતિમાંથી ન જ ગઈ. આવી તેની હાલત જોતાં જ સુશીલાએ પૂછ્યું:—

“ પ્રાણનાથ ! આપની પ્રકૃતિ કેમ અસ્પર્શ લાગે છે ? આપ કયા વિચારમાં ગરકાવ થઈ ગયા છો ? એવી શી ધટના છે કે જોયી તમે આટલા બધા દુઃખી બન્યાઓ છો ? ”

“ પ્રાણેશ્વરી ! અત્યારે ઉપાશયમાં મને આપણા ઉદ્ધારક શ્રી જિનદાસ શેઠ મળ્યા હતા. મારા તરફ તેઓ એટલો આદરભાવ-એટલી સન્માનની દ્રષ્ટિ રાખે છે કે મહાર્જી હૃદય તેમના વિશાળ હૃદય સમક્ષ ઢગી પડીને ગર્ગજિત બની બેસ છે. ”

“ સ્વામી ! તેઓ તો સાચા યાવક છે. ઉપકાર કરીને પણ તેઓ ઉપકારક દ્રષ્ટિ રાખતા જ નથી. સદાય તેઓ પ્રેમાળ અને સત્યનિષ્ઠ છે. તેમના જોટલું ઉદાર હૃદય સાચું જ કોઈનું જોવામાં આવે છે. ”

“ એટલે જ તેમની વિશાળ ભાવના સમક્ષ હું વામન બની બાઉ છું અને મને તેમના ઉપરનો બહોળો વાળવાની વાલાવેલી થઈ છે. ”

“ એ વાત ખજી ખરી છે દેવ ! હવે આપણે તેમનું ઝલુ ચૂકાવવું જ જોઈએ. જો કે તેમનું સાચું ઝલુ તો આપણે નથી જ ચૂકાવવાનાં. જેને લીધે આપણી ઉન્નતિ થઈ, સમાજમાં આપણી પ્રતિષ્ઠા સચવાઈ, આપણને તેમણે આગરણેર આ સ્થિતિએ પહોંચાડ્યાં, તે ઝલુ માટે આપણી આટલી જિદગી બચ નથી. પરંતુ તેમના રૂપીઆ આપણે તેમને આપી દેવા જોઈએ. ”

સુશીલા-સુમતિચંદ્રના ગૃહસંસારની દેવીની લાવના ઉચ્ચતમ હતી, તેની સદ્ શિષ્યામણે જ સુમતિચંદ્રના અંધાર ઘેરા હૃદયમાં પ્રકાશ પડ્યો હતો. તેને સમાજથી અવનત થતો બચાવ્યો હતો-ધાર્મિક દૃષ્ટિએ પાપની ઉંડી ગર્તામાં ગળડતાં રોકી લીધો હતો, બેકારીમાં-આજીવિકાની ચિંતામાં ચોરી જેવી કમનસિબ ખીનામાંથી ઉગારીને તે ખુદ્દી છાતીએ સમાજમાં ફરી શકે તેવી રીતે તેને નિર્દોષ રાખીને યુક્તિપુરઃસર આટલી બધી ઉન્નતિ સધાવી હતી. તે સુશીલા તરફ સુમતિચંદ્રને સંપૂર્ણ માન હતું. આવી પવિત્ર અને સંસ્કારી ગૃહિણી માટે તે પોતાની જાતને લાગ્યશાળી માનતો હતો. તેણે કહ્યું:-

“મારા ગરીબની ઘરની લક્ષ્મી તું છે, આ બાળતમાં તું જે રીતની સલાહ આપે તે રીતે હું જિનદાસ થેઠતું ઋણ અદા કરી આવું.”

“મારા કરતાં આપ ઓછા બુદ્ધિમાન નથી પ્રભો ! આપણે તેમના રૂપીઆ બ્યાજ સાથે પાછા આપી દેવા જોઈએ. તેઓ જરૂર તે વખતે આપણે ગીરો મૂકેલો હાર તેમને પાછો સોંપશે, પરંતુ આપણે તે હાર લેવાનો જ નથી. પરંતુ એક વધારે પ્રાયશ્ચિત કરવાની જરૂર છે અને તે એ કે, જે વાત એકલા જિનદાસ થેઠ જ જાણે છે તે વાતનો સ્વિકાર બધાનાં સમક્ષ કરી લેવો અને કહી દેવું કે “આ હાર આપનો જ છે. આપે જે મારા તરફ-આપના બંધુ તરફ મમતા અને બહાલ બતાવીને મને-આપણા ધર્મને-અને ઉપાશ્રયની આગરૂને બચાવી લીધી છે તેનો બદલો આપવાની અમારામાં શક્તિ જ નથી.” એમ કહીને તે હાર તેમને સુપ્રત કરી દેજો.”

“રેવિ, બધાના દેખતાં આ વાત શી રીતે થયો ?”

“રેવ ! આપને તે માટે ચોટુ ચૈર્ધ રાખવું પડ્યો અને આ પાપનો એકરાર જ્યારે આપ જનતા સમક્ષ કર્યો ત્યારે જ તેમાંથી મુક્ત થવાયો. આપણે અત્યારે સમૃદ્ધિવાન બન્યા છીએ, આપણી ઉત્પત્તિ ધર્મ છે, પરંતુ તેનું મૂળ અધર્મ-માંથી ઉત્પત્ત થયું છે એટલે આપણે બસેય, અકૃમ તપ કરીને પાપમાંથી નિવૃત્ત થઈ જઈએ, એવી મારી ઈચ્છા છે.”

“પ્રાણેશ્વરી ! હું તારી ઈચ્છાને સંપૂર્ણ રીતે પૂર્ણ કરીશ. મારી નિર્બળતા તારાં આ વચનોથી સાવ નિર્મૂળ થઈ જઈ છે.”

આટલું કરીને તે રૂપીઆ લઇને બીજે દિવસે ચેકની પેટી પર ગયો.

પોતાની પેટી પર શ્રુમતિચંદ્ર આવ્યા છે તે જોતાં જ પોતાને સામ્યથાળી ગણતા ચેક જિનદાસ અનેક પ્રકારે તેની આગતા સ્વાગતા કરવા લાગ્યા. થોડો વખત આમતેમની વાતોમાં ગાળી નાંખ્યો. તે પછી પેટીમાંના બધા માણસો શાંત પડ્યા કે તુરંત વ્યાજ સાથે બધા રૂપીઆ ચેકજીના ચરણ સમક્ષ મૂકીને તે જૂકી પડ્યો.

આ દૃશ્ય જોતાં જ જિનદાસ ચેક દિગ્મૂઢ બની ગયા અને તેને બે હાથ બળા પર મૂકી પોતાની છાતીએ લગાડતાં બોલ્યા:—

“ભાઈ ! આની આટલી બધી શી ઉતાવળ હતી ? આપની પાસે આ રૂપીઆ રહ્યા છે તે પણ ધર્મ કાર્યમાં જ

વપરાય છે. હું જાણું છું કે આપે ઘણું ઘણું ધર્મકાર્યો કરવા માંડ્યાં છે, તો આપ તે રૂપીઆ આપની પાસે જ રહેવા દો જરૂર પડશે તો હું માગી લઈશ.”

શેઠના હૃદયની આ લબ્યતા જોતાં જ સુમતિચંદ્ર ગળગળે ખની ગયો અને જોડ્યો:—

“શેઠજી, આપ ખરેખર સાચા શ્રાવક છો, સ્હાર કરતાં આપ વધારે ધાર્મિક કૃત્યોથી અને સંસ્થાઓથી જન સેવા કરી રહ્યા છો. આપના ચર્ચુ સમક્ષ જે સવાની પણ મારું સ્થિતિ નથી. આપ આ રૂપીઆ વ્યાજ સાથે લઈ દ્યો. અને મને ચત્કિચિત્ પણ આપના ઋણમાંથી મુક્ત કરી દો. આપના અગાધ ઋણનો ખદલો તો જન્મેજન્મ પણ વાળી શકું તેમ નથી.”

“સુમતિચંદ્ર ! એ બધી આપના હૃદયની મોટાઈ છે. જો આપને રૂપીઆ આપવા જ હોય તો લલો, પણ વ્યાજની મને જરૂર નથી. વ્યાજ આપ પાછું લઈ જાવ, અને આપનો હાર લઈ જાવ.”

આમ કહીને શેઠે પોતાના મુનિમ પાસે તે હાર બહાર કઢાવ્યો. પણ સુમતિચંદ્ર તો આજ સર્વ બીના ખુદ્દી રીતે અને સાચા સ્વરૂપમાં જાહેર કરવાનો જ હતો. છતાં શેઠે તેને ફેરવી ફેરવી તપાસીને જાણે ખદલાયો તો નથી તેવી રીતનો દેખાવ કરીને સુમતિચંદ્રની સમક્ષ મૂક્યો.

સુમતિચંદ્રની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. તે હારને શેઠના ગળામાં પહેરાવી દેતાં તે જોડ્યો :

“ મહોદય ! મને હંમે આપ વધારે પાપી ન જનાવશો. આ હાર આપનો જ છે. અને એક દિવસે મારા કઠીણ સંજોગમાં ત્યારે અત્રને અને દાંતને વેર જાંઘાઈ ગયું હતું ત્યારે પાપવૃત્તિથી પ્રેરાઈને ધર્મસ્થાનમાંથી જ તેને મહેં આપના ખીસ્સામાંથી ચોરી લીધી, પરંતુ ધન્ય છે આપના વિશાળ અને ધર્મભાવભર્યા હૃદયને કે આપે મને સમાજ સમક્ષ આગરૂદાર તરિકે સાચવી રાખ્યો છે અને સૌજન્ય-ભરી રીતે ઉપરથી મને પાંચ હજાર રૂપીઆની મદદ આપી કે જેને લીધે હું આટલી ઉત્તતિ સાધી શક્યો. આપને કોટાનું કૈદી ધન્યવાદ છે.”

સુમતિચંદ્રના હૃદયની આવી ઉચ્ચતા જોતાં ચેક વધારે પ્રસન્ન થયા અને બોલ્યા :

“ સુમતિચંદ્ર ! એ બધું આપના વડીલોનું પુણ્ય છે. મારી જે જાહેજલાલી છે તે પણ આપના જ વડીલોને આભારી છે. તમારું હતું અને તને લીધું તેમાં કંઈ જ શુન્દો થતો નથી.”

એ મહાન શુન્દો છે. ચેકજી ! અને તેના પ્રાયશ્ચિત્ત માટે હું મારી પત્ની સાથે અકમળત વપ કરવાનો વિચાર રાખું છું.”

સુમતિચંદ્રની આ વાત સાંભળીને લ્યાં બેઠેલાઓએ તેને ખૂબ ધન્યવાદ આપ્યો.

સુમતિચંદ્રે જતાં જતાં ફરી જિનદાસ ચેકને પ્રદાન કરતાં હતાં :—

“હું ધર્મ પુરુષ ! હું આપનો જન્મોજન્મનો ક્ષણી
 છું. ખરી રીતે હું એક દિવસ આપનો શુદ્ધિગાર હતો, ચોર
 હતો, એવા આ ચોર પર આપે ઉપકાર કરીને મને ને
 અહંશાનમંદ બનાવ્યો છે તેનો બદલો હું શી રીતે વાળી
 શકવાનો છું? પરંતુ આપના ઉત્તમ સ્વભાવથી આપનું અને
 સમાજનું પરમ શ્રેય થાય તેવી મારી વિનંતિ છે. હાર આપ
 ઠેકાણે મૂકી દેજો.”

એમ કહી તેણે જવાની આજ્ઞા માગી.

મકરણ બારણું

પ્રેમભિલાન

મુમતિચંદની વાત સાંભળીને આનુબાળુ બેઠેલાં લોકો
તો આશ્ચર્યમુગ્ધ બની ગયાં. કેઈ મુમતિચંદની પ્રથંસા
દેવા લાગ્યા, તો કેઈ જિનદાસ ચોકની.

પરંતુ તેના છેલ્લા દૃઢ્યના શબ્દો સાંભળીને જિનદાસ
ચેત્તે ઐતહા બપો પ્રેમાનુભવ થયો કે મુમતિચંદને જતાં
જતાં પાછો બોલાવ્યો અને તેને લેટી પડીને ગળગળા થઈ
જતાં બોલ્યા કે:-

“બાપુ ! આવી રીતે એકરાર દરીને તમે પ્રાયશ્ચિત
એકલા જ દરે અને પાપમુક્ત થાવ તે ઠીક નહીં કહેવાય.
ખરી રીતે તો આપના પાપનો દારણૂત હું જ છું. આપણા
સમાજમાં આપણો કેઈ બધું બે દુઃખી હોય તો હરેક રીતે
તેનું દુઃખ દૂર કરું એ આપણી દુર્જ છે અને હું સાધનસંપાત
હતો છતાં તે વળતે જાન ન રહ્યું. મહેં જાણવાની પરવા
સરખી પણ ન દરી કે માત્ર ધર્મબધુઓ દોડુ દોડુ દામ-
પંધા ત્રિવાયના છે, દોડુ દોડુ બેદાર છે, દોડુ આગરનો

“હે ધર્મ પુરુષ ! હું આપનો જન્મોજન્મનો ક્ષણી
 છું. ખરી રીતે હું એક દિવસ આપનો ગુન્હેગાર હતો, ચોર
 હતો, એવા આ ચોર પર આપે ઉપકાર કરીને મને જે
 અહિંસાનમંદ બનાવ્યો છે તેનો અદ્વૈતો હું શી રીતે વાળી
 શકવાનો છું? પરંતુ આપના ઉત્તમ સ્વભાવથી આપનું અને
 સમાજનું પરમ શ્રેય થાય તેવી મારી વિનંતિ છે. હાર આપ
 ઠેકાણે મૂકી દેજો.”

એમ કહી તેણે

પ્રકરણ બારમું

પ્રેમભિલન

મુમતિચંદ્રની વાત સાંભળીને આનુગામી બેઠેલાં લોકો તો આશ્ચર્યમુગ્ધ બની ગયાં. કોઈ મુમતિચંદ્રની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા, તો કોઈ જિનકાસ ચેકની.

પરંતુ તેના ઉણા દૃશ્યના ચબ્દો સાંભળીને જિનકાસ ચેકને એટલો બધો પ્રેમાનુભવ થયો કે મુમતિચંદ્રને જતાં જતાં પાછો બોલાવ્યો અને તેને બેઠી પડીને ગળગળા થઈ જતાં બોલ્યા કે:-

“બાપુ ! આવી રીતે એકરાર કરીને તમે પ્રાયશ્ચિત્ત એકલા જ કરો અને પાપમુક્ત થાવ તે ઠીક નહીં કહેવાય. ખરી રીતે તો આપના પાપનો કારણમૂલ હું જ છું. આપણા સમાજમાં આપણો કોઈ બંધુ બે દુઃખી હોય તો દરેક રીતે તેનું દુઃખ દૂરવું એ આપણી ફરજ છે અને હું સાધનસંપત્તિ હતો છતાં તે વળતે જ્ઞાન ન રહ્યું. મેં બહુવાની પરવા સરખી પણ ન કરી કે માથા ધર્મબંધુઓ દોલુ દોલુ દામ-ધંપા સિવાયના છે, દોલુ દોલુ બેકાર છે, દોલુ આજની

“હે ધર્મ પુરુષ ! હું આપનો જન્મોજન્મનો ક્ષણી છું. ખરી રીતે હું એક દિવસ આપનો ગુન્હેગાર હતો, ચોર હતો, એવા આ ચોર પર આપે ઉપકાર કરીને મને જે અહેશાનમંદ બનાવ્યો છે તેનો બદલો હું શી રીતે વાળી શકવાનો છું ? પરંતુ આપના ઉન્નત સ્વભાવથી આપનું અને સમાજનું પરમ શ્રેય થાય તેવી મારી વિનંતિ છે. હાર આપ ઠેકાણે મૂકી દેજો.”

એમ કહી તેણે જવાની આજ્ઞા માગી.

મકરણ બારું

પ્રેમમિલન

સુમતિચંદ્રની વાત સાંભળીને આજુબાજુ બેઠેલાં લોકો તો આશ્ચર્યમુગ્ધ બની ગયાં. કોઈ સુમતિચંદ્રની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા, તો કોઈ જિનદાસ શેઠની.

પરંતુ તેના છેલ્લા હુકમના શબ્દો સાંભળીને જિનદાસ શેઠને એટલો બધો પ્રેમાનુભવ થયો કે સુમતિચંદ્રને જતાં જતાં પાછો બોલાવ્યો અને તેને લોટી પડીને ગળગળા થઈ જતાં બોલ્યા કે:-

“બાપુ ! આવી રીતે એકરાર કરીને તમે પ્રાયશ્ચિત્ત એકલા જ કરો અને પાપમુક્ત થાવ તે ઠીક નહીં કહેવાય. ખરી રીતે તો આપના પાપનો કારણભૂત હું જ છું. આપણા સમાજમાં આપણો કોઈ બંધુ બે દુઃખી હોય તો હરેક રીતે તેનું દુઃખ દૂર કરું એ આપણી ફરજ છે અને હું સાધનસંપત્ત હોતો છતાં તે વખતે જ્ઞાન ન રહ્યું. મહેં બાણવાની પરવા સરખી પણ ન કરી કે મારા ધર્મબંધુઓ કોણ કોણ કામ-ધંધા સિવાયના છે, કોણ કોણ બેકાર છે, કોણ આખરની

“ચેકલ, તે ગમે તેટલું કડીલુ હોય છતાં પણ આના ઘોર પાપ માટે તેની જ આવશ્યકતા છે. તે સિવાય સાચું પ્રાયશ્ચિત્ત બીજું એક પણ નથી.

“તો મારે પણ મારા પાપને માટે એજ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડ્યો.”

“ચેકલ, વારંવાર આપ આપના પાપ માટેની વાત કહીને મને શરમમાં ન નાંખશો. આપણા આખા ગામમાં આપના જેવા ધર્મિષ્ઠ-પરોપકારી-વિવેકી ઠાઠ સંજ્ઞાન છે નહિ, અને હોય તો તે મહેં ભેયો નથી. મને તેનો અનુભવ નથી. મારી લાજ આપે રાખી છે. આપે જો ધાર્યું હોત તો મને પોલીસને સ્વાધીન કરી દેત, બદનામ કરત અને મારા જીવનમાં પછી મોઢું ઉંચું કરીને સમાજમાં ફરવાનો વખત ન આવત. તેમ ન કરતાં આપે જે મહા ઉદારતા બતાવી-હૃદયની અને લક્ષ્મીની. તેનાથી જ અત્યારે હું સુખી છું. આપના જ પ્રતાપે હું જીવન ધારણ કરી રહ્યો છું. અને જીવન-ભરમાં પણ તે ઉપકારને હું બૂલી શકું તેમ નથી. એટલે આપ તો ખરેખર પુણ્યશાળી છો-દેવ છો. પાપો હું છું. પ્રાયશ્ચિત્ત મને ઘટે છે. આપે જો પાપ જ નથી કર્યું, તો પછી પ્રાયશ્ચિત્ત શા માટે હોય ?”

“સુમતિચંદ્ર ! મારા હૃદયના અવાજને હું સ્ક્રમણું છું. ભલે મહેં ઠાઠ કાયિક, વાયિક કે માનસિક પાપ નહિં કર્યું હોય; પરંતુ સાધન સંપત્તિ હોવાથી મહેં મહારા આત્માની જ મૂક્તિને શોધવાનાં વલણાં માર્યા છે. આપના જેવા કેટલાય-શાંતિબંધુઓનાં સામાજિક જીવન કે જે જીવન ધાર્મિક

જીવનના પ્રથમ પાયો છે તે તરફ જરીપણ જાય જાય નથી. કારણેયો તે જ દિવસે પરમપુણ્ય મદારજીની અમૃત ઉપદેશ મેં ન સાંભળ્યો હોત, સ્વર્ગનાં વાત્સલ્યનાં સાથે અર્ધ ને હેતુ ન સ્કમળ્યો હોત તો અને તે હેતુ સ્કમળને હૃદયથી સ્વર્ગનાં વાત્સલ્યની પ્રતિજ્ઞા ન લીધી હોત, તો હું અત્યારે જે સાચા હૃદયથી મારી ભૂલને સ્કમળ્યો છું અને પ્રાર્થના કરીને મદારી જીવને વિશુદ્ધ બનાવવા મ્હું છું તે વિચાર મને નજ આળ્યો હોત. મારાં કોઈ પૂર્વનાં પુણ્યનો જ પ્રભાવ હશે કે મારા ધાર્મિક છતાં સ્વાર્થી માનસમાં અત્યારે ફેરફાર થઈ ગયો છે અને હું મદારી જીવને માત્ર મારી જે કંઈ મિલકત છે તેની ત્રસ્ત્રી રૂપ માનું છું. વહીવટ કરનાર તરીકે જ સ્કમળું છું.”

શેઠના આ ઉત્તર વિચારો સાંભળીને તેમના વિશાળ હૃદયની મનમાં ને મનમાં તુલના કરતો સુમતિચંદ્ર તેમની સાથે પ્રતિક્રમણાર્થે ઉપાશ્રયમાં આવ્યો.

x

x

x

સંવત્સરી મહાપર્વ

જેનોનું આજે સંવત્સરી મહાપર્વ છે. પર્વ તો જેનોનું જ છે. છતાં પણ આખા શહેરમાં આજે ધાર્મિક વાતાવરણ ફેલાઈ ગયું છે. જીન ન હોય તેવા લોકો પણ આ મહાપર્વને ઉચિત રીતે વધાવી લે છે. એકંદરે આમારી અને પડખીવત આખું શહેર પાળે છે. કોઈ નાનામાં નાના જીવની પણ આજે હિંસા ન થાય, કદ ન થાય તે માટે આગલા દિવસથી રાજ્ય તરફથી હંદેરા પીટવામાં આવ્યો છે. બધાં બજાર બંધ છે. બહુ કે

સાક્ષાત્ ધર્મનું જ સામ્રાજ્ય ચારે તરફ પ્રવર્તી રહ્યું હોય તેવું વાતાવરણ જામી ગયું છે.

દીન અને દુઃખી માણસોને મદદ કરતી ઘણી સંસ્થાઓને નિભાવતા શેડીઆઓ ઉપાગ્રય તરફ જઈ રહ્યા છે. રાજ્ય કર્મચારીઓ પણ તેવાર ધર્મને ઉપાગ્રય તરફ આવી રહ્યા છે. ખુદ રાજા પણ પોતાના કર્મચારીઓ સાથે વ્યાખ્યાન સમયે ધર્મના શુભ આદેશોનું યવલું કરવા ઉપાગ્રયમાં આવ્યા છે. રાજા, રાજકર્મચારીઓ, શેઠ, શાહુકારો, જૈનો અને જૈને-તરીની આજે ઠંઠ જામી ગઈ છે.

પાપની પર્યાલોચના

વિશ્વવંધ લગવાન મહાવીરનાં નિર્વંધ વચન. પ્રવાહને પોતાની નિર્મલ વાણી દ્વારા વહાવતા મહારાજ જૈનધર્મના પ્રભાવને વધારી રહ્યા છે. વ્યાખ્યાન પૂર્ણ થયું પરંતુ આજે તો સંવત્સરી મહાપર્વ છે એટલે બધા જ જેમના તેમ બિસી રહ્યા હાથે કે પાપની પર્યાલોચનાનો આ દિવસ છે. જૈન-ધર્મના સિદ્ધાન્તાનુસાર તો પાપની સાથે સાથે જ તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રતિક્રમણ થવું જ જોઈએ; પરંતુ સંઘયણ સંઠાણની હીનતાને લીધે સવાર ઝાંઝ-ઝાઝમી-પકળી-ચાતુર્માસિક પકળી અને સંવત્સરી આદિ પાપની પર્યાલોચના-પ્રતિક્રમણ માટે નિયત થયેલાં જ છે. જૈન નામ ધારી કોઈ પણ સમ્યક્ત્વી આત્મા વર્ચસ્વી વધારે સમયને માટે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગદ્વેષ વગેરેને નથી રાખી શકતો. જો એવો કોઈ મૂઢ તેથી ઉલટી રીતે ચાલે તો તે જૈનજ નથી. આજે તો પાપના પ્રાયશ્ચિત્તનો દિવસ છે. આજે ત્રણ વ્યક્તિઓએ પોતાનાં પૂર્વનાં પાપોને

જાગવા માટેના દેવતા રૂપ મહુમંત્રી તપ કરી છે. સુમતિર્મદ,
 સુશીલા અને ત્રિવદાયને આજે તેના પ્રાયશ્ચિત્તનો શ્રીલિંગ દિગ્ગજ છે.
 ઉચ્ચ ભાવથી કરેલી તપશ્ચર્યા મનુષ્યને દેવ બનાવે છે. અરે
 તે ઉચ્ચ જીવન જીવનારને તો દેવતા પણ તુલ્ય લાગે છે.
 કોઈ પણ દેખાદેખીથી પાપનું આશુ પ્રાયશ્ચિત્ત મર્ષ શકતું જ
 નથી. તપ તો આંતરિક મારણ છે જે અશુભ દુર્ગોળી ઉપર
 થયેલાં પાપોને લક્ષિમળૂત કરી નાંખે છે.

મકરણુ તેરસું.

ધમ પ્રભાવના.

ઉપાધ્યયમાં વ્યાખ્યાન સાંભળવા આવેલ બધા સંજ્ઞોના બેઠેલાં છે તેવામાં સુમતિચંદ્ર ઉભો થયો. સુમતિચંદ્ર શું બોલવા માગે છે, તે સાંભળવા માટે બધા એકાગ્ર ચિત્તે શાંત બનીને તેની સામે જોઈ રહ્યા. ગામના આબાલ વૃદ્ધ સહુ માનવીઓ સુમતિચંદ્રને ઓળખતાં હતાં અને રાજા તેમજ અધિકારી વર્ગ, થોડા શાહુકારો બધા તેને સન્નિવન પુરૂષ તરીકે ઓળખતા હતા. તેના આદર્શ છવનપર મુગ્ધ હતા.

સુમતિચંદ્રે પ્રણામ કરીને મહારાજાજીને કહ્યું કે :—

હે દયાનિધિ ! મારા અભ્યાર સુધીના સમસ્ત અપરાધોની હું ક્ષમા માગું છું. અને આજ ધર્મ સ્થાનકમાં પકળીના પ્રતિકમણના પવિત્ર દિવસે સ્વધર્મી ભાર્ષના ખીસ્સામાંથી ચોરી કરવાનો મેં અક્ષમ્ય અપરાધ કર્યો છે તે પાપનું મહને પ્રાયશ્ચિત આપો."

આટલું કહેતાં સુમતિચંદ્ર ત્યાંજ શાંત ઉભો રહ્યો. બીજી

ળાળુ સ્ત્રીમંડળમાંથી સુશીલા ઉભી થઈ અને તેણે પણ પ્રણામ કરીને મહારાજશ્રીને કહ્યું કે :—

અહો ! કૃપાનિધિ ! મારા પતિદેવના તે કાર્યમાં મહેં સહાયતા આપી છે, અને મારા પતિદેવના દોષે કરીને હું પણ દોષીત છું. મને મારા આ પાપ કર્મનું કૃપા કરીને પ્રાયશ્ચિત આપો.”

આટલું બોલીને સુશીલા પણ ત્યાં જ ઉભી રહી.

ત્યાં બેઠેલા રાજા, કર્મચારીઓ વગેરે બધાજ આશ્ચર્યમાં ચક્રિત થઈ ગયા અને મનમાં ને મનમાં જ વિચાર કરવા લાગ્યા કે “શું સુમતિચંદ્ર શેઠે, અક્ષમ્ય પાપ કર્મ રૂપ ચોરી કરી હશે ? અને જો તેમ કર્યું જ હોય તો આવી રીતે કલંકની બીક રાખ્યા સિવાય બહારમાં સમાજ વચ્ચે તેને પ્રગટ કેમ કરી ? અગર જો ચોરી કરી હશે તો તે મામૂલી હશે. પરંતુ તે પછીના ગાળામાં ધર્મકાર્યોમાં તેમજ સમાજસેવકતિના કાર્યોમાં હજારો રૂપીઆ તેમણે વાપર્યા છે. તો આટલું નાનું સરખું પાપ એ મહદ્ પુણ્યમાં ધોવાઈ નહિ જાય ?

પરંતુ આ રીતે બધા વિચાર કરતા જ રહ્યા. તેટલામાં જિનદાસ શેઠ ઉભા થયા અને મહારાજશ્રીને વંદન કરતાં બોલ્યા :

“હે ધર્મ સ્વરૂપ, મારી પાસે સાધનો હોવા છતાં, મારી પાસે પાંચે લક્ષ્મી હોવા છતાં પણ એશઆરામ અને લોગ વિલાસમાં જ તેનો વ્યર્થ વ્યય કરતાં કરતાં, મારા પોતાના જ સ્વધર્મી બંધુને ચોરી કરવાનો સમય આવે તે માટે અક્ષમ્ય અપરાધ છે. હે ધર્મ રક્ષક ! આપ મને રસ્તો બતાવો—માર્ગ દર્શાવો. સુમતિચંદ્રે જ ચોરી કરી છે તે મારીજ માત્ર બૂલનું પરિણામ

છે. જોડેલે તે માફ ન પાપ કર્મ ગણાય અને તેથી મારેજ તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત પણ કરવું જોઈએ. સુમતિચંદ્ર અને સુશીલા બન્નેય નિર્દોષ છે. પાપના પ્રાયશ્ચિત્ત માટે તેમણે કરેલ અક્રમ ભલે તપ પુરતું ન છે, પરંતુ માફ પાપ તો તેથી પણ વધારે છે, અને હું માત્ર અક્રમ ભલે તપ કરવાથી ન છુટી શકું તેમ નથી. પ્રભુ! આ અક્ષમ્ય અપરાધમાંથી છુટવાનો મને રસ્તો જતાવો. મારા પર કૃપા કરો. તે બન્નેય નિર્દોષ છે. કાલે રાત્રે જ મેં મારી સંપત્તિની વ્યવસ્થી સૂચવતો લેખ તૈયાર કરી દીધો છે. જોડેલે જાણથી જ મારા મારી સંપત્તિપર કોઈ પણ પ્રકારનો અધિકાર રહ્યો નથી. મારી સમસ્ત સંપત્તિનો ચોથો ભાગ મારાં બાળબચ્ચાંને ખાતર રાખીને બાકીના પંદર ભાગ રૂપીઆ મારા સ્વધર્મી ભાઈઓની મદદ માટે કાઢ્યા છે અને રાત્રિવિસ જ્યાં સુધી માફ આપુધ્ય છે ત્યાં સુધી હું મારા સ્વધર્મી ભાઈઓની સેવામાંજ માફ જીવન વ્યતિત કરીશ, તન, મન અને ધનથી સમાજ અને ધર્મની ઉન્નતિ કરીશ. થાકે તેમાં પ્રાણની આહુતિ આપવી પડે તો પણ મને તેની પરવા નથી. છતાં પણ મારાં પાપ માટેનું જો પ્રાયશ્ચિત્ત પુરતું નથી એમ મને લાગે છે. માટે :—

હે હાનનિધિ, આપ ફરમાવો ! મારાં પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત શું છે ? ”

રોહનાં આવાં વચ્ચેનાં સાંભળીને ત્યાં ઉપસ્થિત રહેલા રાજા તથા દર્મચારીઓને સંવત્સરી મહાપર્વની સાચી મહત્તા સ્પષ્ટભાઈ. જેની સાથે આખા વર્ષ સુધી જોલવાનું બંધ હોય, છતાં જો તે સાચો જોત હોય તો, માણી માઆ સિવાય

અથવા તો પોતાની બૂલની સમાધોગ્યતા કર્તા સિવાય તો કદી રહે નહિ. તો પછી મતધારી શ્રાવક માટે તો કહેવાનું જ શું હોય ? અને તેથી પણ વધારે શ્રાવકોના મુગુટ જેવા, પાંચ મહામતધારી, નિર્ઘય, નિર્મમત્વી, માયાવિહીન, ક્રોધગી પર અને બ્રમરમતધારી સાધુ મુનિરાત્રોને તો વળી શું જ કહેવાનું હોય ?

જેઓને ચોરશી' લક્ષ્ય ઉવાયોનિમાંથી કોઈની જ સામે વેર નથી, ઝેર નથી, 'આત્મવત્ સર્વં ભૂતેષુ' દરેક જીવંતને જે પોતાના આત્મરૂપ ગણે છે, પછી શું કહેવાનું હોય ? ધન્ય છે, જૈન ધર્મના પવિત્ર ઝંડાધારીઓને. નિમિત્તમાત્રમાં રાત્ર તથા અન્ય સન્નનોના મનમાં આ વિચારમાળા ઉદ્ભવી તેનો જવાબ પણ તૈયાર જ હોતો. એ જવાબ રૂપ મુનિરાત્રો, સુમતિચંદ્ર, જિનદાસ શેઠ, મુશીલાદેવી, બધાં સામાંજ ગેઠલાં હતાં.

જેમણે જીવનમાંથી પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને—મહાન પ્રાયશ્ચિત્ત, જે પ્રાયશ્ચિત્ત જગતમાં ઘણા થોડાઓને સાધ્ય હોય છે, જન-સમૂહ સમક્ષ કરેલા પાપોનો, જરીપણુ ઘોલ પામ્યા સિવાય, જરીપણુ શરમાયા સિવાય, જરીપણુ ભયભીત થયા સિવાય, એકરાર કરવો, તેને ઉચિત દંડની—શિક્ષાની માગણી કરવી, તેને ભસ્મ કરવા માટે કઠીણતમ તપની શરૂઆત કરવી, આરાધના કરવી, તે સાધારણ જીવોનું કામ નથી. કોઈ વિરલાજ એટલી બધી નૈતિક અને ધાર્મિક હિંમત કેળવી શકે છે.

અને સાચો ધર્મ પણ તેજ છે. ધર્મની જો સાચી વ્યાખ્યા કરવામાં આવે તો તેનો નિષ્કર્ષ માત્ર એટલો જ કે જે પોતાનું પાલન કરનારને પડતાં બચાવે છે, તેમનું પતન થવા દેતો નથી, તેનું જ નામ ધર્મઃ વાસ્તવિક રીતે ધર્મને

ચોખ્ખ રીતે સ્તંભજનાર હદી અપોગતિને પામતો જ નથી. ચોખ્ખ રીતે સ્તંભજનારે તે ધર્મને પોતાના જીવનમાં, પ્રત્યેક કાર્યમાં, અણુઅણુમાં ઉતારી દીધો હોય છે. તે ધર્મ ચળકેને માત્ર વાણી ખાતર જ ઉપયોગ કરતો નથી. પારકાઓને બરમાવવા, અને સ્વાર્થ સાધવા ખાતર તે વપરાતો નથી. પણ મન, વચન અને કર્મથી તેને જીવનમાં ઉતારાય છે, તેના શિદ્ધાન્તોનું કડીબુગ્ગં કડીબુ સંલેગોમા પાલન થાય છે ત્યારે ધર્મ તે પાલન કરનારનું અહિક, આત્મિક, કે પરલૌકિક પતન થવા દેતો નથી.

જે સમયની આ વાર્તા લખાઈ છે તે સમય અને વર્તમાન સમયમાં ઘણું અંતર પડી ગયું છે. અત્યારે તો ઘણાય સ્વાર્થ-પિપાસુઓ ધર્મનો મનકાવતો ઉપયોગ કરી અને વ્યાપારમાં પોતાનો નજરો સ્વાર્થ સાધવા પ્રયત્ન કરે છે, તેનો ઉપયોગ કરતાં તે કરતો નથી. પરંતુ ધર્મનો ઉપયોગ તો ખરી રીતે સત્ય-અહિંસાના પરિપાલનમાં રહેલો છે. વ્યાપારમાં જો સત્ય અને અહિંસા હોય તો ધર્મ તેનું પતન થવા દેતો જ નથી. એટલી શ્રદ્ધા દોવી ઘટે.

એટલું જ ધર્મનું મહત્વ સામાજિક જીવનમાં રહેલું છે અને એટલું જ ધર્મનું મહત્વ દૈનિક જીવનમાં રહેલું છે. ધર્મ જ્યારે પ્રત્યેક કાર્યમાં, પ્રત્યેક કર્મોમાં એકરૂપ બની બાંધ, જીવન સાથે એકાકાર થઈ બાંધ ત્યારે તે જીવન તેજસ્વી બની બાંધ છે. પોતાના જીવનને તો તે ઉદારેજ છે પણ બીજા પ્રકાશમય બનીને અન્યોને પણ તે સત્યદિશા બતાવે છે, પ્રેરણા પાવે છે અને ગાઢ અંધકારમાં પણ પ્રકાશ આપે છે.

મકરણ ચૌદમું.

જૈનધર્મની ઉત્તરવક્તૃતા.

મહારાજશ્રી જાણતા ન હતા કે આજે વ્યાખ્યાનમાં રાજ પોતાના રાજધર્મચારીઓ સાથે આવેલા છે. આથી મહારાજશ્રીએ રાજાજી સામે જોયું અને કંઈકે જોલવાનો મૂક આદેશ આપ્યો. આવો શુભ અવસર વારંવાર નથી આવતો, એમ સમજીને રાજાજી પણ કંઈકે જોલવા માટે ઉભા થયા.

ત્યાં જોઠેલા સભાજનોએ જૈનધર્મનો અને મહાવીર સ્વામીનો જય જયકાર જોલાવ્યો. આ જય ધ્વનિએ સભાસ્થાન ગાળી ઉઠ્યું. તે પછી રાજાજીએ વ્યાખ્યાન આપતાં જણાવ્યું કે:—

હું મારી જાતને લાગ્યશાળી સ્તુભજી છું કે મારા રાજ્યમાં આવા આવા ધર્મ વીરો પડ્યા છે. આવા સમાજભૂષણો હજી સમાજને ઉત્તર રાખી રહ્યા છે. હજી આવી ધર્મમૂર્તિઓ ધર્મનું સાચું શિક્ષણ સમાજને આપે છે અને સામાજિક જીવનને તેજસ્વી અને નિષ્પાપી બનાવે છે. હજી આવા માનવપ્રેમીઓ પડ્યા છે કે જેમની ધર્મધુરંધરતાએ હજારો નિરાધારો પોષાય છે. હજારોના આત્માઓ સંતોષાય છે.

જેનધર્મની કેટલી બધી ઉચ્ચવળતા છે. હું મારી જાતને જેનધર્મમાં ગણાવવા માટે અભિમાન લઉં છું, ગૌરવ સહમણું છું, અને કાયમને માટે રાજ્યમાં હું ઢંઢેરા પીટાવીને તે વાત બહાર કહું છું. જિનદાસ શેઠે સ્વધર્મી જંધુઓના કટ્યાણુ માટે જેટલા રૂપીઆ કાઢ્યા છે તેટલા જ રૂપીઆ હું પણ મારા જિસ્સામાંથી લેટ તરીકે આપું છું. જેથી તેનો જિનદાસશેઠના પવિત્ર વિચારો અને આચરણો પ્રમાણે બ્યય થાય. જેનાથી માનવજંધુઓની આંતરડી સંતોષાય, અને મારી લક્ષ્મીનો સંબંધ થયો ગણાય.

હવે આ ત્રણ વ્યક્તિઓ કે જે પોતાનાં પાપોનું પ્રાયશ્ચિત્ત માગી રહેલ છે તેઓમાંથી કોને અને કેટલું પ્રાયશ્ચિત્ત આપવું તે તો મહારાજશ્રી પોતે જ ફરમાવશે તેવી આશા રાખું છું. ”

આટલું કહેતાં તેમણે પોતાની જગ્યા સંભાળી.

મહારાજશ્રીએ વિચાર્યું કે આજે જે ધર્મની સારી પ્રભાવના જાગી છે તેનાં સાચાં યશ્નભાગી જિનદાસ શેઠ, સુમતિચંદ્ર અને સુશીલા છે. છતાં પણ આ પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કોને આપવું તેનો નિર્ણય તો રાજ્યના ન્યાયમૂર્તિ આપે તેજ વાસ્તવિક ગણાય. આવો વિચાર કરીને ન્યાયમૂર્તિને હિંદીને મહારાજશ્રીએ કહ્યું કે:—

■ ન્યાયમૂર્તિશ્રી ! આતો હવે રાજ્યનો પ્રશ્ન બન્યો, માટે આપજ નિર્ણય આપો તે વાસ્તવિક ગણાય. ”

ન્યાયમૂર્તિ તો બની ગયેલા બતાવો યોગ્ય અંજલિને દિગમુદ્ર બની જ ગયા હતા. તેવામાં મહારાજશ્રીએ આ પ્રશ્ન-

ગને તેમના નિર્ણયપર છોડ્યો. આથી તેઓ એકદમ ગભરાઈ જ ગયા કે હવે શું કરવું ? તેઓએ ઉભા થઈને જણાવ્યું કે:-

“પૂજ્ય મહારાજશ્રી અને અન્ય ધર્મપ્રેમી શ્રાવકગણ !

મહારાજશ્રીએ મારાપર જે મહદ્ કાર્યનો ભાર મૂક્યો છે, તેને હું જરા પણ લાયક નથી. જૈનધર્મની ઉજ્જવળતાને જોઈને હું દિંગ થઈ ગયો છું. હું તો શરુઆતથી જ વિચાર કરી રહ્યો છું કે “પ્રાયશ્ચિત્ત કેને ?” હું મને પોતાને દુર્ભાગી માનું છું કે હું જૈન ધર્મથી અત્યાર સુધી વંચિત રહ્યો. જે પવિત્ર છે, જે ઉજ્જવળ છે અને જે ઉદ્ધારક છે. આજથી જ હું આ પવિત્ર ધર્મને અંગિકાર કરું છું.”

લોકોને તો આશ્ચર્ય પર આશ્ચર્ય થયું કે આ બધા પુણ્યનો ભાગીદાર કેણુ ? અને પાપનું “પ્રાયશ્ચિત્ત કેને ?”

માનવસમુદાય જ્યારે જાહેરમાં ધર્મનાં સુક્ષ્મતમ તત્ત્વોને છણે છે, જ્યારે તેનાપર પોતપોતાના કર્મોની આલોચના કરીને જનસમુદાય પર તેની ઉજ્જવલતમ છાપ પાડે છે, ત્યારે તે ધર્મનાં તત્ત્વો છણાય છે, તેના મંથનમાંથી જે નવનિત નિકળે છે તેનો જનસમુદાય સાક્ષાત્ અનુભવ કરે છે. અને સ્ક્રમજી, વિચારીને, તે સુક્ષ્મતમ તત્ત્વોને જીવનમાં ઉતારીને મન, વચન અને કર્મોથી તેને પરિણામમાં મૂકીને, જીવનને તેજસ્વી બનાવે છે.

અને ધર્મની તેજસ્વીતા, સત્યતા અને સનાતનતા જેનાથી સમાજ અજ્ઞાન હોય છે તે આપોઆપ બહાર આવે છે, ત્યારે તેમાં દંભ નથી હોતો, ખુની લલકારો જ માત્ર નથી હોતા; પરંતુ તેમાં સત્ય હોય છે. ઠઠેરા-લપકા અને

હંમેશાં ધર્મની વાસ્તવિકતા ખરી રીતે સંતોષી જાય છે. પણ જોઈએ ત્યારે ધર્મને સ્વમજાવાનો પ્રયત્ન કરે છે. ધર્મનાં સ્વસ્થાને જાણી અમલને જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જો બધી ઉપવ્રજ બાદ દિલિ છે. ધર્મ ગાદા દિલિએ હરી જ સમજાતો નથી. આગળ જાણવી ગયા તેમ તેને સ્વમજા માટે જીવનમાં ઉતારવો પડે છે. અત્યારે ગાદા ઠેકાણે વધી ગયા છે. જે ઉદ્દેશ પહેલાંના વળાંકમાં હતો, તે ઉદ્દેશ જતો રહ્યો છે અને માત્ર હંમેશા દિલિગોચર થાય છે.

પર્યુપર્યુ પર્વની મહત્તા સાધારણ નથી. તે પર્વમાં ધર્મનાં મંથનો જન્મે છે. તે પર્વની ઉજવણીમાં સમાજ સમક્ષ ધર્મના આદેશો-ઉદ્દેશો અને વાસ્તવિક મૂળભૂત તરવો મૂકવામાં આવે છે અને ત્યારે ઈતર ધર્મીઓ પણ તેમાં પોતાના હૃદય પૂર્વક સન્માન ધરાવતા થાય છે.

દરેક ધર્મ અને ધર્મના સંસ્થાપકો વિરલા હોય છે. દરેક ધર્મ પછી તે ગમે તે નામે જોળખાતો હોય પણ તે જનસમુદાયને-અનુયાયી ગણને તારનારો હોય છે. પતનમાંથી ઉગારનારો હોય છે. કાર્પદિશા, જીવનક્રિયા સ્વમજાવનારો હોય છે. પરંતુ હાંખા કાળે તેમાં જેટલો હંમેશા વધતો ગયો તેના મૂળ આદેશો અને ઉદ્દેશો જુલાતા ગયા તેમ તેમ તેમાં અનાસ્થા વધતી ગઈ. તેની તેજસ્વીતામાં તે અનાસ્થાની આંધી આવતી ગઈ અને તે આંધીએ અનુયાયીઓનાં જીવન પણ દિલિ યતાં ગયાં, પ્રપંચી યતાં ગયાં. ઐહિક સુખો તરફ વધારે ધ્યાન આપતાં થયાં અને જોમ ધીમે ધીમે તેની મહત્તા-પૂર્વની ઉજવણીની ઉજવણી બાળુ પર રહી ગઈ અને જેમ

સાથ જતાં લીસોટા માત્ર રહે તેમ સાચી સાર્થકતા ભૂલાતી ગઈ અને દાંભિકતા વધતી ગઈ.

એક સમય એવો હતો કે જૈનધર્મ રાજ્યધર્મ મનાતો હતો. એ સમય અત્યારે નષ્ટપ્રાય થઈ ગયો. ભલે સમય નષ્ટપ્રાય થયો, પણ ધર્મના સાચા ધુરંધરો હજી પણ તેના ઉદ્દેશો પ્રમાણે ચાલે છે. હજી પણ તેનાં સત્ય ઉપદબ્ધ થાય છે. તેની મહત્તા જગત જાણે છે. અન્ય ધર્મોના પણ જૈન ધર્મનાં તત્ત્વોને, ઉદ્દેશોને—આદેશોને માન આપે છે. મૂક પ્રણામ કરે છે.

કારણ કે આ ધર્મમાં ભગવાન મહાવીર પ્રભુના પવિત્રતમ આદેશોની તેજસ્વીતા ઉતરી છે. સત્ય અને અહિંસા જૈન ધર્મના પાયા બન્યા છે, એ સત્ય અને અહિંસાજ અંતે માનવજીવનનો ઉદ્ધાર કરશે, ભગવાન મહાવીર પ્રભુના ઉચ્ચતમ આદર્શો જ માનવકુળને તારશે.

પ્રકરણ પંદરમું.

“પ્રાયશ્ચિત્ત ને ?”

હવે એક પ્રશ્ન થઈ પડે છે કે પ્રાયશ્ચિત્ત કેને ?

મુમતિચંદ્રની સાધવી મુશીલ પત્ની પોતાના પૂજ્યશ્રી મુનિરાજશ્રી તેમજ રાજા અને રાજ્યકર્મચારીઓ સમક્ષ પોતાને આ પાપની બાગીદાર સમજે છે અને તેને માટે પ્રાયશ્ચિત્ત આપવા જણાવે છે. કારણમાં એટલી ઉત્તત અને આદર્શ દલીલ રજુ કરે છે કે:-“ મહેં ગૃહમાં આયવ્યયનો હિસાબ ન રાખ્યો જેથી મારા પતિપર સંદેહ આવી પડયું, અને આવું અધર્મિત પગલું ભરવાની તેમને ફરજ પડી. હૃદયની કેટકેટલી વેદનાઓમાં તેમણે આવું કર્મ કર્યું, માટે પ્રાયશ્ચિત્તની બાગીદાર હું છું.”

ધર્મશાસ્ત્રીઓ પત્નીને સદ્ધર્મચારિણી ગણી છે. આ અન્વયે ધર્માધર્મનાં આચરણોમાં પોતાની ભતતને બાગીદાર માનતી આદર્શપત્ની મુશીલા પોતાની ભતતને પ્રાયશ્ચિત્તની બાગીદાર સમજે છે અને પ્રાયશ્ચિત્ત આપવા મહારાજશ્રીને વિનંતિ કરે છે, ત્યારે શેઠ શ્રી જિતદાસ શેઠ જણાવે છે કે:-

ધનમાં આજ સુખી થાં જાનીને સ્વાર્થ પાનજી પર્મીનું રક્ષણ મેળવીને મહેં વિવેકદૃષ્ટિના અભાવે અંધારવાડું છાન વિતાવ્યું. મારા સ્વધર્મી બંધુઓની એકાર જાને કરાળીજી સિય-તિની મહેં જરી પણ તપાસ ન કરી. જરી પણ એ મક્ક આપવા યોગ્ય, કદોડી આર્થિક સિયતિમાં જહડાયદાઓને ઉન્નત જનાવવાની મહેં ગિંતા ન રાખી. તેની જરૂરીઆત હું ન સહમત્યો, વિધવા-અનાથ-અસહાય સ્વધર્મી બહેનો તથા બંધુઓ માટે પણ મારી સુખી સિયતિને લીધે હૃદયમાં તેમની અવદશાને દેડવાની સફળુદ્ધિ ન થુછ અને પ્રમાદ ભર્મુજ છવત મેં વિતાવ્યું જેથી પ્રાયશ્ચિતનો ભાગીદાર હું જ છું.”

ધનના ધણીઓનો જે સાચા ધર્મ છે તે ધર્મથી વંચિત થવા માટે શેઠ પણ પોતાની જાતને પાપી માને છે અને તે માટે પ્રાયશ્ચિત માગે છે. ત્યારે રાજા કહે છે કે:—

“સુમતિચંદ્ર, તેમની ધર્મપરાયણ સાધવી અને આદર્શ પત્ની સુશીલા, તેમજ શેઠ શ્રી જિનદાસ શેઠ, આ ત્રણેય વ્યક્તિઓ નિર્દોષ છે. કારણ કે એક રાજા તરીકે મારી તમામ પ્રજાને મારે પુત્ર સમાન ગણવી જોઈએ, તેમનાં સુખદુઃખ તરફ મારે પુરતું ધ્યાન આપવું જોઈએ, તેમની આર્થિક, માનસિક અને ધાર્મિક ઉન્નતિ કેમ થાય તે માટે મારે યથા-શક્તિ દરેક પ્રયત્નો કરવા જોઈએ અને જેમ અજ્ઞાન અને અબોધ સંતાનોના અપરાધ માટે તેનાં જનની-જનકે જવાબદાર છે કે તેમણે તેમનાં સંતાનોમાં સુસંસ્કાર ન પુર્યા, તેવીજ રીતે હું પણ મારાં સંતાન સમાન પ્રજાના પાપોનો ભાગીદાર છું. મારી પ્રજા સુસંસ્કારી-નીતિપરાયણ બનવી જ

જોઈએ. મારે મારા નમસ્તી ચર્ચા અધોક અને વિક્રમદિત્ય રાજાઓની માફક જાતે જોવી જોઈએ. તે ફરજ બજાવવામાં મહે પ્રમાદ કર્યો, હું મારા પૂર્વજોના અને મારા પોતાના ધર્મને ચૂક્યો, જેથી પ્રાયશ્ચિત્તનો બાગીદાર હું છું.”

આ દષ્ટિએ રાજા પોતાને પ્રાયશ્ચિત્તનો બાગીદાર સ્ક્રમજે છે, જ્યારે પૂજ્ય ધર્મશુદ્ધ મહારાજશ્રી જણાવે છે કે:—

“ સુમતિચંદ્ર કરતાં ચેઠાણી સુશીલા અને તેમના કરતાં રાજાની જોખમદારી વધારે છે. તો તે ન્યાયે એક ધર્મશુદ્ધ તરીકે, સમાજના સંચાલક તરીકે સમાજને, રાજાને અને ધનવાનોને સ્વકર્તવ્ય સ્ક્રમજાવવાની ધર્મશુદ્ધની પહેલી અને પવિત્ર ફરજ છે. મહે માત્ર સમાજની નાડ તપાસ્યા સિવાય જ શુદ્ધ અધ્યાત્મવાદનો જોધ આપ્યા કર્યો, જીવનની સાચી શુદ્ધિ માટે નૈતિક જીવનની શુદ્ધતા કે જે ધર્મ તથા અધ્યાત્મવાદનો પાયો છે તેની સળંગતા જોયા સિવાય તેમ જ તેને બળવાન અને સ્થિર કર્યા સિવાય જ ઇમારત ચાલુવાતું ઢાંસાહસ કર્યું તેને માટે બધા કરતાં એક જવાબદાર વ્યક્તિ તરીકે, ધર્મશુદ્ધ તરીકે પ્રાયશ્ચિત્તનો સાચો બાગીદાર હું વિશેષ છું.”

એટલે એક ધર્મશુદ્ધ તરીકે મુનિ મહારાજશ્રી પોતે પોતાની જવાબદારીને સ્ક્રમજીને તેને સંપૂર્ણ ન્યાય ન આપ્યા બદલ પોતાની જાતને પ્રાયશ્ચિત્તના બાગીદાર ગણે છે.

આમ દરેકે દરેક વ્યક્તિ આ પવિત્ર પર્વના દિવસે પ્રાયશ્ચિત્ત માગે છે. તો હવે એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે:—

“ પ્રાયશ્ચિત્ત કોને ? ”

જો પાપનો એકરાર એ પ્રાયશ્ચિત સમાન છે એમ ગણીએ, અને સાચા હૃદયનો પાપો માટેનો પશ્ચાત્તાપ તેજ પ્રાયશ્ચિત સમાન છે એમજ ગણાય છે; એ દૃષ્ટિએ દરેકે દરેક વ્યક્તિનું સાચું પ્રાયશ્ચિત થઈ ગયું. એમજ ગણાય. એટલે વાસ્તવિક દૃષ્ટિએ તેનો સવાલ જ રહેતો નથી.

જાહેરમાં દઢતાપૂર્વક ક્ષોભ સિવાય જરીપણ સંકુચિત માનસ રાખ્યા વગર જે પાપોનો એકરાર કરે છે, પોતાની ક્ષતિ અને જીવનના પ્રમાદને ઝાળખીને તેને સુધારવા પ્રયત્ન કરે છે એ પ્રયત્નમાં—એ વિશાલ હૃદયના અનુપમ એકરારમાં જ સાચું પ્રાયશ્ચિત સમાયલું છે તેવાં નિરભિમાની ધર્મપ્રેમી પવિત્ર અને સ્વકર્તવ્યનિષ્ઠ જ્વલંત જીવનોને શત શત કોટી ધન્યવાદ છે. તે પુણ્યશાલી છે, આદરણિય છે અને પ્રણામ કરવાને યોગ્ય છે.

પરંતુ જાણ દૃષ્ટિએ જોનારાઓને માટે તો આ પ્રશ્ન હજીપણ ઉભો જ છે કે:—

“ પ્રાયશ્ચિત કેને ? ”

પ્રાયશ્ચિત કેને ?

અને

બીજા દયાઓ

ખંડ ૨ જો.

(૧) માનહસ્તિનો અસ્વાર

પ્રકરણ ૧ લું.

લકાઈ:—માનવ સંહારનું એક પ્રબળ શસ્ત્ર.

ધર્મિહાસ:—માત્ર ભૂતકાળની લકાઈઓની નોંધપોથી.
દિલના દરિયાવ છતાં સમોવડી લાઈનો તેનેદેખ
લકાઈની હારજીત વ્યક્તિની કે સમુદાયની ?

બસ. હવે આ યુદ્ધ છેલ્લું જ છે. આ એક જ પ્રહારથી મારી જતનો વાવટો છ ખંડ-પૃથ્વીમાં ફરકશે. મારી શાન્તિમાં ભંગ કરનાર ભરતને તેનો યોગ્ય બદલો મળી જશે. લોભને પણ યોજા હોય છે ? મારાં આટલાં નાનકડાં રાજ્ય ઉપરનો મારો અધિકાર પણ તેને ન રૂચ્યો. હા, બસ, મારે તેને યોગ્ય બદલો આપવો જ જોઈએ. તેનું ચક્રવર્તીત્વ આ એક જ મુદ્દિથી હું ચુર્ચું કરી નાંખીશ. દેવના દેવથી પણ હવે આ મુદ્દિના પ્રહારથી બચી શકાશે નહિ. મારો લાઈ-છતાં એ અત્યારે મારા દુરુભનનું, બસ આ એક જ

મુદ્દિના પ્રહારથી ચક્રવર્તીત્વ ધૂળમાં રંગદોળાઈ જશે. એ ચક્રવર્તીત્વનો હું જ હવે અધિકારી થઈશ. છખંડ પૃથ્વીને છતી મારી ઉપર પણ આણુ વર્તાવવાની દુરાશા સેવનાર મારો સગો ભાઈ હોય તો પણ શું ?

બાહુબળીજી, યુદ્ધના મેદાનમાં ક્રોધને વશ થઈ પોતાના વડીલ સહોદર ભરત મહારાજ પર મુદ્દિ ઉગામી, ઉપર પ્રભાણેના મનોરથ સેવી રહ્યા છે.

ભરત ચક્રવર્તી તેમજ બાહુબળી બન્ને ભગવાન ઋષ-ભદ્રેવના પુત્ર હતા. બાકીના ૯૮ પુત્રો તથા એ પુત્રીઓએ ભગવાનની સાથે જ દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી. ભરત સૌથી મોટા અને બાહુબળી સૌથી નાના. ભરત મહારાજ છ ખંડ પૃથ્વી ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરી, પોતાની આણુ વર્તાવી રાજ્ય-ધાનીમાં પધાર્યા. પરંતુ ચક્રવર્તિના પ્રતિક સમું દૈવીચક્ર આયુધ-શાળામાં પ્રવેશ ન કરતાં બહાર જ રહ્યું. આથી સર્વ આશ્ચર્યચક્રિત થયા. એટલામાં આકાશવાણી થઈ કે, “ હવે પૂર્ણ ચક્રવર્તીત્વની સાધના બાકી છે. બાહુબળી ભરત મહારાજનું ચક્રવર્તીત્વ સ્વીકારે તોજ ચક્ર આયુધશાળામાં પ્રવેશશે. ”

આથી સર્વેના હૃદયમાં એક સખત આઘાત થયો. બાહુબળી અને ભરત મહારાજ બન્ને સગા ભાઈઓ, પરંતુ બાહુબળી પોતાના મોટાભાઈ ભરત મહારાજના વર્ચસ્વનો સ્વીકાર કરશે કે કેમ ?

પરંતુ આયુધશાળામાં ચક્રનો પ્રવેશ ન થવાથી અને તેના કારણે દર્શાવતી આકાશવાણીથી તુરતજ ભરત મહારાજએ એક દ્વતને બાહુબળી પાસે મોકલ્યો.

દૂને બાદુબગી ખામે આરી, બાન મદાણબનો મદેમે
શંભળાબો.

બરત મદાણબના દાતનું આ દયન આંબગી બાદુબગી
પોતાનું માનબંધ સમજ્યા લાગ્યા; જોઈતું જ નહિ પણ તેને
જુદો જ અર્થ કરવા લાગ્યા.

બરતને લોખનો લોભ ન હોય તેમ તેમને લાભ, અને
પોતાના નાના દાન્યમાં શાન્તિથી પોતે રહે છે તે પણ જાણથી
સદન ન થઈ શક્યું, તેમ માની બાદુબગીને કોપિત બની
દૂનની વાતનો વિસ્મય કર્યો.

બાઈના આ જવાબથી બરત મદાણબએ પોતાનું લશ્કર
તૈયાર કર્યું અને બાદુબગીને યુદ્ધનું કહેણ મોકલ્યું.

બસ, આ રીતે બન્ને બાઈમાં કલેશનું બીજાપણ થયું.
દિલના દરિઆવ, અદિસાના ઉપાસક અને સમગ્ર વિશ્વની
સાથે સમતાભાવ રાખવા છતાં, સમોવડી સમા ગણાતા બે
સગાબાઈઓ, કે ગુરૂબંધુઓ, કે મિત્રો કે પ્રેમીઓ વર્ત્યનો
સંબંધ સામાન્ય જીવને પરિણામે બહુ જ વિચિત્રતામાં પરિણમે
છે. બીજા કોઈપણ માણસનો એ વર્તાવ કમ્ય ગણી સાંખી
લેનાર ઉપર જણાવેલ સમોવડીઓનો વર્તાવ કોઈપણ હાલતમાં
સાંખી લેવા મનુષ્ય પ્રકૃતિ ના પાડે છે.

છેતરે બન્નેમાંથી કોઈપણ બાઈ નમતું આપવાને તૈયાર
ન હોઈ, બન્ને બાઈઓ પોતપોતાના લશ્કરો સાથે છેવટનો
નિર્ણય કરી લેવા યુદ્ધભૂમિ પર આવી લાગ્યા.

સૂર્યદેવે પૂર્વ દિશામાંથી ટાટીયું બહાર કાઢ્યું. પોતાના
સોનેરી ટીરછોનો પ્રકાશ ફેક્યો કે યુદ્ધની નોખતો વાગવા

માંડી. જાને જાનુને સામગ્રીના લગભગ આવી ઉભા. તેના મિત્રોએ જોઈને બુદ્ધરથના ગોડવવા માંડી.

હાલના વિજ્ઞાનના જમાનામાં જુદા જુદા ને જુદા ને લોકોના ને દેવો. દેવમાં ઉભા એવાએને કે તેની જેવા ન હતા. નિરપરાધીના પ્રાણ દેવમાં ન આવતા. પણ જ્યારે અને નીલિના એ શુદ્ધોમાં પાવડાં આમે પાવડાં, વોડેરનાર આમે વોડેરનાર, રથ આમે રથ, હાથી આમે હાથી એવી રીતે ક્રમનાર ગોડવવામાં આવતાં, અને તેથી જાનની કોટી થતી અને જ્યાં મેળવાતો.

જાને સૈન્યો તૈયાર થઈ જતાં. મેનાનાગડોની આગાધાર્થ. શુદ્ધ શરૂ થયું. આખો દિવસ તે પ્રમાણે શુદ્ધ શાકરૂ. આયંદાજ થયો, લડાઈ જાંધ પડી. ઉભા સૈન્યોમાંથી કોઈપણ પાછી પાની કરે તેમ ન હતું. આખા દિવસના શાકેલા મેનાઓ જીને દિવસે સવારમાં લડાઈ માટે તૈયાર થવા વિશ્રાંતિ લેવા લાગ્યા. કેટલાક ધાયલ સૈનિકોને ઉપાડી સારવાર કરવા લાગ્યા. કેટલાક મૃત સૈનિકોના શબને ઠેકાણે કરવા લાગ્યા. સેનાધિપતિઓ જીને દિવસના શુદ્ધની બુદ્ધરથના ગોડવવા લાગ્યા. એમ સર્વ કોઈ પોતપોતાના કામે લાગ્યા છે.

જીને દિવસ થયો. આગલા દિવસની માફક આજ પણ શુદ્ધ શરૂ થયું. ઉભા સૈન્યો જહાહુરીપૂર્વક લડતાં હતાં. હાર જીત નહીં કરી શકાય તેમ નહોતું. આમ શુદ્ધ લંગારું. શુદ્ધમાં પરસ્પરનાં અસંખ્ય માનવોના સંહારથી અનેકતાં દિલ દ્રવિત જન્યાં, પરંતુ ક્રોધાગ્નિથી પ્રજ્વલિત જાને લાઈઓને કોણ સમજાવી શકે ?

પારસ્પરિક વૈર, ઈર્ષ્યા કે દ્વેષને કારણે લડતાં રાજ્યો, નિર્દોષ બિચારા સૈનિકોના પ્રાણની જાણ ઉપર જ પોતાના અહંકારની તૃપ્તિ માની માનવસંહાર આરંભે છે. જગતનો ઇતિહાસ આવા અસંખ્ય માનવસંહારની નોંધ-પોથી જ છે.

આ નિર્દોષ માનવસંહાર શાકવાને જન્મે પક્ષના સમ-જ્ઞાર સેનાપતિઓ તેમજ અમાત્યો આ અંગે વિચારણા કરવા એકત્ર થયા.

યુદ્ધના મેદાનમાં પરસ્પર વૈરીઓ હોવા છતાંએ માત્ર યુદ્ધના મેદાન સિવાય શાત્રુભાવનો ઉત્કૃષ્ટ આદર્શ એજ આ જ્ઞાતવર્ષની મહામૂલી સંસ્કૃતિનું એક પ્રતિક છે.

ધણ જ વિચારને અંતે આ માનવસંહારને શાકવાનો એકજ માર્ગ મળ્યો. લડાઈ શા માટે? કોની કોની વચ્ચે? અને હારજીતના નિર્ણયથી શી ફળસિદ્ધિ થશે તેનો ઉઠા વિચાર કર્યો.

ભરત ચક્રવર્તીના ચક્રવર્તીત્વનો સ્વીકાર બાહુબલીએ ન કર્યો. બસ, આ લડાઈનું આજ એક કારણ. તો પછી ચક્રવર્તીત્વ કેને જોઈતું હતું? ભરતને કે તેમના સૈન્યને? વિરોધ બાહુબળજીએ કર્યો કે તેમના સૈન્યે? એ આટલા વિચારને પરિણામે એટલું ફક્ત થયું કે ભરત અને બાહુબળી જો પરસ્પર હારજીતની જાજમાં ગોઠવાય, અને તેમાં હારજીત મળે તોજ અતિમ નિર્ણય બજાય, તો આ નિર્ણયક માનવસંહાર ન શકી થકાય?

વિચાર તો ઘણો ઉમદા તેમજ આદર્શયુક્ત છે, પરંતુ તેટલોજ આચરણમાં મૂકવો મુશ્કેલ છે.

દરેક મનુષ્યને આ આદર્શ જો સ્વીકાર્ય અને તો ? જગતમાં લડાઈ જેવી વસ્તુ-માનવસંહારનું એક પ્રબળ હથિયાર સદાને માટે ખુલ્લું અને, એટલું જ નહિ પણ વેર, ઝેર, ઈર્ષ્યા આદિ દુર્ગુણોનું પ્રમાણ પણ ઘટવા પામે.

અત્યારના સભ્ય જમાનામાં, સામુહિક આદર્શમાં પણ આવી ખુદી લડાઈ બંધ થવા નથી પામી, તો પછી એવા વૈયક્તિક સ્વાર્થમાં રચ્યા પચ્યા જમાનામાં આવા આદર્શની સિદ્ધિ કેમ સંભવે ?

અમાત્ય તેમજ સેનાધિપતિઓની ચર્ચા આગળ વધી. વિચાર તો કર્યો, લડાઈનું મૂળ પણ શોધ્યું. અસંખ્ય માનવ સમુદાયના સંહારને અટકાવી લડાઈનું ફળ મેળવી શકાય છે તેનો ઉડો વિચાર કર્યો.

પરંતુ બંને ભાઈઓને સમજાવવાનું શક્ય છે ? પરસ્પર વૈરની જ્વાળામાં પ્રજ્વલિત બંને ભાઈઓ આ આદર્શ સ્વીકારશે ?

પ્રકરણ ૨ જી

બન્ને પક્ષના અસંખ્ય માનવીઓના સંહારને
પરિણામે માત્ર માનહસ્તિની વૃત્તિ.

રાજા માટે નાનામાં નાના સૈનિકથી મોટા પ્રધાન
મુધીનો સહકાર અપેક્ષિત તેમજ અનિવાર્ય.

યુદ્ધની પાર્શ્વભૂમિ તેમજ પૂર્વ ભૂમિના પ્યાદા ગોઠવાઈ
ગયા હતા. ભરત મહારાજા બાદુબળીથી મોટા છતાં શરીર-
સંપત્તિમાં બાદુબળીથી ઉતરતા હતા. પરંતુ સૈન્યશક્તિમાં
ભરત મહારાજાનો ચક્ષિ અમાપ હતી. બન્ને પક્ષના અસં-
ખ્ય માનવીઓના સંહાર સિવાય પરિણામમાં માત્ર માન-
હસ્તિની વૃત્તિ હતી; પરંતુ બન્નેને સમજાવે દોષ ? આ
એક જ પ્રશ્ન સર્વ દોષને શું ચપ્પે છે.

સમજાવવા જગ્યામાં પણ નિર્જલતા જણાવ ને ? જેનું
હૃદય ખાધું તેમને “ અમે હાથમાં ન ઉઠીએ અને આપ
બને બાઈઓ લઈ લે અને જ્યાં પડાજગતો નિર્જીવ થી

સે " જ્યાં કહેવું-ગરિ! કેમકે જુદી મતલબ " એમ કહેવા
મનમાં તે સુદમાં જેનાનો અર્થ જાણી દેવા સમજાવવાનો
ઉત્તર !

અહીં જુદાજ વિચારણીય પ્રકાર અર્થિયત્વ મળે પરંતુ
હાથો માનવીઓની ક્રિયા અટકાવવાના રૂપ પ્રવાસની આવી
નિશાનું પરિણામ ધૂનમાં કેમ પરિણમે ?

અચાનક અકેન્દ્ર મહારાજ ત્યાં પહોંચ્યા. અગાધિ રહી-
કતાની જાણ બાદ મંત્રી મંડળનો સુંગવણનો માર્ગ કરવાની
ચિનવણી થઈ. અકેન્દ્રે જાનને લાઈઓને સમજાવવાનું બીડ
ઝડપું અને કમથી-ભરત અને બાહુબલીને મળી સુદનું
દારણ, સુદનું ખોય, સુદનું પરિણામ સમજાવું અને તેમના
પિતા આદિનાથ ભગવાન-શ્રી કાગમદેવ મહારાજના આદિસા-
ધર્મની સાચી સમજણ આપી. જય-પરાજયના તોડ રૂપ
જાનને લાઈઓના દ્રન્દ સુદનો સમુચિત રસ્તો બતાવ્યો.

અસંખ્ય માનવીઓના સંહારને અટકાવવા આ દ્રન્દ
સુદનો માર્ગ જેટલો સરળ છે તેટલો જ વિકટ છે. પ્રાણી
જેમ પરમાણુથી લઈ પરમતત્ત્વ સુધીના તત્ત્વની મદદથી
જીવી રહ્યો છે, તેમ રાજ્ય અને ગ : એ નાનામાં નાના
ક્રથી તે મહા પ્રધાનની મદદ રીકે છવી થકે
માનવી તરીકે તેનામાં જેટલું પુરુષાર્થ છે
તેના કરતાં અનેકગણું વિશેષ બીજા
રાજમાં હોવા છતાં, સૈન્યથી પ્રા : થ પગ
કે અવયવો બળવાન ન હોય રાજા

શારીરિક બળમાં નિર્જલ રાજાને હાથે પરાજય મળી શકે છે. રાજા માટે સહકાર અપેક્ષિત તેમજ અનિવાર્ય ગણાય છે. સૈન્યનો જય પરાજય એ રાજાનો જય પરાજય છે. પરંતુ શકેન્દ્રની સૂચના લાખે માનવીઓના સંહારને શોળે મળનાર જય પરાજયને બદલે માત્ર એ મુખ્ય વ્યક્તિ, કે જેઓ એકલા જ માત્ર આ જય પરાજયના વાંચુક તેમજ લાભ મેળવનાર છે, તેમની પરસ્પર શક્તિનો મુદાબલો કરાવી જય પરાજયનું પરિણામ મેળવી લેવાની હોઈ, દુઃક્રમમાં તુરંત જ ઉતરી જાય તેવી છે.

ભરત મહારાજાની શારીરિક સંપત્તિ ચક્રવર્તીના પ્રમાણમાં જેમ મુદ્દ હોવી જોઈએ તેજ પ્રમાણે, મહા બાહુબળીની શારીરિક શક્તિ પણ અપ્રતિમ જ હતી. એટલે બન્નેએ શકેન્દ્રની વાત માન્ય રાખી અને અનુક્રમે હાથિયુદ્ધ, બાહુયુદ્ધ, દંડયુદ્ધ, વચનયુદ્ધ અને મુદિયુદ્ધ એ મુજબ પ્રથમ દંડયુદ્ધ થઈ હતું. બન્ને પક્ષનું સૈન્ય, તેમજ દેવો જય પરાજયના સાક્ષી તરીકે ત્યાં ઉપસ્થિત હતા. એક પછી એક યુદ્ધના પ્રકારો થઈ યથા ભરત મહારાજા ચક્રવર્તી છતાં બાહુબળીના હાથે બધા યુદ્ધમાં પરાજય પામ્યા. આથી ભરત મહારાજાને ખૂબજ રોષ આવ્યો. અને એ રોષમાં જ પોતે પોતાનો હાથ જોરથી ઉગામી બાહુબળી ઉપર મુદિપ્રહાર કર્યો. આ મુદિપ્રહાર એટલા જોરથી થવા પામ્યો કે બાહુબળી પોતાની જંઘા મુઠ્ઠી જમીનમાં ઉતરી જવા પામ્યા. પરંતુ બાહુબળીએ તુરંતજ સાવધ બની તેમના કરતાં દ્વિગુણિત રોષમાં પોતાની મુદિ ઉગામી. બાહુબળીએ જે રોષ

અને જોશમાં મુઠિ ઉગામી હતી, એ જોઈ ત્યાં ઉપસ્થિત સર્વ સૈન્ય, દેવદેવેન્દ્ર સર્વ લયલીત બન્યા, અને સર્વને એમ લાગ્યું કે આ અવસર્પિણી કાળમાં આ એક નહિ બનવા લેવો બનાવ બનવા પામશે તો એક ઉત્સર્ગ (આશ્ચર્ય) જેવું બની જશે. જો આ મુઠિનો પ્રહાર ભરત મહારાજ ઉપર થયો તો....પરિણામની કલ્પના જ લયંકર હતી....ભરત મહારાજ ચૂર્ણભૂત બની જશે એમ લાગ્યું. સર્વત્ર હાહાકાર વ્યાપી ગયો. બાહુબળીએ ઉગામેલી મુઠિનો પ્રહાર ગમે તે પ્રકારે ભરત મહારાજ ઉપર ન થાય તેને માટે બધાના હૃદયમાં સુરુણા ધર્મ.

પ્રકરણ ૩ જી

આત્માનો શત્રુ આ સંસાર છે જેના પ્રતાપે
અનંતકાળ સુધી સંસારમાં ભટકવું પડે છે. આંત-
ર્યક્ષુ ત્યાં સુધી ન જુલે ત્યાં સુધી બંધન અને
નિર્જરણી ઘટમાળનો આંત નથી.

ઉગ્રામેલી મુદિ ઉપરજ રહેવા દર્ષ, મહાબાહુબળી વિચાર-
મમ દયામાં ઉભા રહ્યા કે, તુસ્તજ દેવ દેવેન્દ્ર તેમજ સૈન્ય-
માંથી સાધુ સાધુના જગનલેલી અવાજે ઊઠ્યા જે શાપથી
ભરત મહારાજા ઉપર મુદિ ઉગ્રામી હતી, જે શાપનું મધ્યમિદુ
ભરત મહારાજા સામે ન દેખાતાં ઉગ્રામેલી મુદિનો પ્રહાર
દયાં દરવો તેજ વિચારે બાહુબલીને વિચારમમ દરી દીધા
તેમના આંતર્યક્ષુઓ ખુલ્લાં જતાં હતાં. ખીરે ખીરે તેમના
દૃષ્ટ્યમાં આત્મનિરીક્ષણની રુકુરણા ચર્મ. પોતાના બામ્યજન-
નની મુદ્દય રમુવિ થતાં જ સંસારની અસારતા સમજાઈ,
અને વિચાર્યું, આ મુદિ જે-મેં ઉપાડેલી ॥ તે નિષ્કળ બધ
નહિ, મારે મુદિનો પ્રહાર મહાશ આત્માના શત્રુ ઉપરજ

કરે. મારા આત્માનો શત્રુ આ અનંત સંસાર છે, કે જેના પ્રતાપે મારે અનંત કાળ સુધી આ સંસારમાં ભટકવું પડ્યું છે, અને હજી જ્યાં સુધી તેનાં કારણોનો જડમૂળથી નાશ નહિ કરે, ત્યાં સુધી-અનંત કાળ સુધી આ સંસારમાં ભટકવાનું જ છે. માટે સંસારળીજનો સમૂળગો નાશ કરવા પરમપિતા ભગવાન આદિનાથ-ઋષભદેવના પંથે પળવા માટે આ સુધ્ધિથી મારા મસ્તક ઉપર લોચ કરીશ. આ સંસાર જ અસાર છે, કારણ કે જ્યારે ભાઈ ભાઈમાં આવા અકૃત્ય થાય છે ત્યારે ખીજનો શો દોષ ?

આટલું વિચારતાની સાથે જ, મહાબલી બાહુબલીએ પોતાની ઉગામેલી સુષ્ટિ પોતાના મસ્તક ઉપરજ ઉતારી પોતે જેવો પંચ સુષ્ટિ લોચ કર્યો કે તુરતજ ત્યાં ઉપસ્થિત સર્વેના હૃદયમાં તેમના પ્રત્યે સદ્ભાવ ઉત્પન્ન થયો અને ભરત મહારાજાએ જ્યારે આ દૃશ્ય જોયું, ત્યારે તેમની આંખમાંથી આંસુની ધારા વહેવા લાગી અને તેમના ચરણમાં પોતાનું મસ્તક મૂકી રાજપાટને તેમજ ચક્રવર્તીત્વને અંગીકાર કરવા આગ્રહ કર્યો. બાહુબળી, પોતાની ભૂલની ક્ષમા માંગી, ક્ષમત ક્ષમાપના કરી, પોતાની વૈરાગ્યવૃત્તિ દર્શાવી મૌનપણે જ ઉભા રહ્યા.

વૈરાગ્યની ભાવના છતાં હજી-મનનો કાંટો બાહુબળીના હૃદયમાંથી ગયો ન હતો. પોતે દીક્ષાને અંગીકાર કરી, પરંતુ તે આ સમયે પોતે ઋષભદેવ ભગવાન પાસે જશે તો પોતાના પહેલાં દીક્ષિત અને દેવજ્ઞાન પામેલા પોતાના નાના ૯૮ ભાઈઓને વંદના કરવી પડશે ! માન હસ્તિના અસ્વારને

આ વાત ન રહી, એટલે પોતે પોતાના પુરુષાર્થથી જ કેવલ્ય પ્રાપ્ત કરી, ઋષભદેવ ભગવાન પાસે જવાનો નિશ્ચય કર્યો કે જેથી પોતાના નાના ભાઈઓને પંદના ન કરવી પડે.

યુદ્ધનું કાર્ય આ રીતે પતી જતાં બાહુબળીને નમસ્કાર કરી ભરતે મહારાજા તો ચાલ્યા ગયા. દેવ દેવેન્દ્ર સૈન્ય વગેરે બધા પોતપોતાના સ્થળે ચાલ્યા ગયા અને નિરવ શાંતિ પથરાઈ રહી. એ શાંતિ વચ્ચે, નિર્ગન જંગલમાં, એક જ દશામાં સ્થિરતાપૂર્વક ઉભા રહ્યા, અને ઉત્કૃષ્ટ વૈરાગ્ય દશામાં, તપશ્ચર્યા ઉપરાંત સાધુના રંર પરિહરને સમતા-પૂર્વક સહન કરતા એક વર્ષ પસાર થયું. એક વર્ષના લાંબા કાળ દરમિયાન, ગાંડગાંડરા તેમની આસપાસ ઉગી નીકળ્યા. નેમાં પક્ષીઓએ માળા બાંધ્યાં ફીડીથી માંડી તેમાં આશાચેશ લઈ શકે તેવા દરેક નાના જંતુઓએ પોતાનું રહેઠાણ જમાવ્યું. કાયોત્સર્ગ મુદ્રાએ અનશન સહિત એક વર્ષ મુખી અખંડ ભગૃતિ સાથે ઉભા રહી તપશ્ચર્યા તપતા તેમના દેહની આસપાસ એક ડુંગર બની ગયો હતો. તેમના જર્જરિત મુઠલકડી દેહમાંથી રહું સહું સત્વ પલ્લ મુસવાની એકે તક નાના નાના છવજંતુઓ જવા દેતા ન હોઈ, માત્ર હાંકાંનાં માળખા જેવું તેમનું શરીર બની ગયું હતું. નિરંતર ભગૃત દશા અને ઉત્કૃષ્ટ કરણી છતાં, મનમાંથી માનનો કોટો હનુએ દૂર થતો ન હતો. પોતાના સ્વબળથી જ કેવલ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી પિતા ઋષભદેવ સમક્ષ જવું, જેથી નાના ભાઈઓને પંદના ન કરવી પડે. બસ, દૃઢતામાં આ એક જ એવી ચીનગારી હતી, કે ભવબ્રમણના બીજરૂપ કર્મદળનાં બધાં દગિયાં ખલાસ

કર્મી છતાં, મધ્યા મોહનીયના અંશ રૂપ, માન મર્દેદના નૃત્યથી ઉત્તરોત્તર કર્મની અતિ-આગતિ, બંધન-નિર્જરા પૂરે જોડાથી આણુ હતા. એ ઘટમાળના નિરંતર પરિણામથી સંપૂર્ણ નિર્જરાના અભાવે દેવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું ન હતું. હૃદયની ઉદ્વેગ ભાવના, ઉદ્વેગ આશ્રિતનું પરિશીલન, તેમજ અવિરત જતગૃહ તપશ્ચર્યાના તાપથી આત્માની ઉત્કલ્પજતામાં મનના એક માત્ર નણિ જેવા ડાઘથી પૂર્ણતા-દેવજ્ઞાન દૂર ઠેલાતું જતું હતું. પરંતુ માનસદિનના અસ્વારના આંતર્યેહુ જ્યાં મુઘી ન ખુલ્લે ત્યાં મુઘી બંધન અને નિર્જરાની આ ઘટમાળના અંતનો સંભવ ન હતો.

પ્રકરણ ૪ થું

વીરા મોરા ગજ થકી હેઠા ઉતરો,
ગજ ઉપર કેવળ નવિ હોય-વીરા.
માનહસ્તિનો અસ્વાર ળનીને,
દેવલ્ય ખોલ્લો ચકાવ્યું રે-વીરા.

મહારાજ ભરત ચક્રવર્તી અને મહાબાહુબળીની વચ્ચે થયેલ યુદ્ધને એક વર્ષના વહાણા ચર્ચ ગયાં. યુદ્ધના પરિણામમાં એકનો જય અને બીજાનો પરાજય અવશ્યભાવી છે. પરંતુ આ યુદ્ધના પરિણામમાં ઇર્ષક નવીનતા જ હતી. બન્ને ભાઈ-એનો જય થયો હતો. મહારાજ ભરત ભૌતિક ચક્રવર્તીત્વ પદને પામ્યા, અને મહાબાહુબળીએ છ કાય રૂપી છખંડ પૃથ્વીને સાધી, આત્મ શત્રુઓ પર સંપૂર્ણ પછે વિજય મેળવી, ભૌતિક ચક્રવર્તીત્વ કરતાં અનેક ગણું મહત્વશાલી આધ્યાત્મિક ચક્રવર્તીત્વ પદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. આ રીતે બન્ને ભાઈઓના યુદ્ધના પરિણામે, બન્ને ભાઈઓને વિજય પ્રાપ્ત થયા બાદ પોતપોતાની ઇચ્છિત સિદ્ધિ મળી ગઈ હતી.

મહાબાહુ બાહુબળીની એક વર્ષની ઘોર તપશ્ચર્યા અને અડોલ વૃત્તિએ કર્મ દલિયાંના અનંતા થોડ લક્ષ્મિભૂત કર્યા છતાં, મહામોહનીય માનનો કાંટો તેમના ઉપર પોતાનું પૂર્ણ સામ્રાજ્ય જમાવી બેઠો હતો. એથી દૈવદ્યની સિદ્ધિ દૂરને દૂર હડસેલાતી હતી. એક વર્ષની કપરી કસોટી પછી ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ સ્વામીએ, દૈવદ્યને યોગ્ય જાણ પ્રાપ્તી અને સુંદરી બન્ને સાધ્વીને પ્રતિબોધવા માટે મોકલી. (આ બન્ને સાધ્વી ઋષભદેવની પુત્રીઓ અને મહાબાહુબળીની બહેનો હતી) બન્ને બહેનોએ અઘોર નિર્જન જંગલમાં, એકાકી, અડોલપણે તપશ્ચર્યા તપતા લાઈ-બાહુબળીની ખૂબજ શોધ કરી; પરંતુ લાઈ તો ધૂળના ડુંગર નીચે અને ઝાડ ઝાંખરાના મૂળીયાં નીચે માત્ર નામાવશેષ હાડકાંતાં માળખાં રૂપે ઉભા હતા. બન્ને બહેનોએ ત્યાં જઈ લાઈને શિખામણ રૂપે માત્ર જ્ઞાન ટેલ નાખી:-

વીરા મોરા ગજ થકી હેઠા ઉતરો,

ગજ ઉપર કેવળ નવિ હોય.....વીરા.

હે લાઈ, આપ અહંકારરૂપી હાથી ઉપરથી નીચે ઉતરો. અહંકારરૂપી હાથી પર સ્વારી કરનાર, સિદ્ધિપદને ન પામી શકે. હજી લાઈને તેની સ્થિતિ સમજાવવા અને શું કરવું જોઈએ, તે સમજાવવા આગળ બોલે છે:

ચૈદ રાજલોકની એ અનંત ચોકડી,

કર્મ દળીયાની ચોકડી રે.....વીરા.

સંસાર તજ્યો ને પ્રવર્ત્યા થઈ,

છૂટયા છૂટયા સંસારના બંધ રે....વીરા.

હે વીર, અનંત સંસારમાં ભવજન્ય કરાવનાર, આત્માના કર્તૃ શત્રુઓ રૂપી કર્મને દૂર કરવા માટે, આપે સંસારનાં કહેવાતાં સઘળાં સુખોને દુઃખી દઈ, ચારિત્ર શુદ્ધ કર્યું છે, અને સંસારનાં બંધનો દૂર કર્યા છે. વિશેષમાં,

કથાય ચોક્કીનાં પૂર તેં બાળ્યાં,
બાળ્યાં ઘાતીનાં ઘાડાં દળ રે.....વીર.

માન હસ્તિનો અસ્વાર બનીને,
દૈવ્ય જોળજે ચડાવ્યું રે.....વીર.

અનંત સંસારમાં પરિજન્ય કરાવનાર, કથાયો-કોધ, માન, માયા અને લોભની ચોક્કીના પૂર દૂર કરવા માટે આપ શત કે દિવસ એવા વગર, ટાક કે તાપની દરકાર કર્યા વગર, ક્રુધા તૃષ્ણા આદિ અનેક પરિપક્ષો સહન કરી, બારબાર માસથી એવી ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા આદરી રહ્યા છો કે, જેમાં આપને આપના શરીરનું જ્ઞાન પણ ન રહ્યું, આપની આસપાસ બનતા બનાવોની જગપણ દરકાર કર્યા વગર, આપ આત્મામાં જ લીન રહ્યા છો, અને તેમ કરતાં બનવાતી કર્મોનાં ઘાડાં દળને તો આપે ક્યારનાયે બાળ્યાં છે. દૈવ્ય-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના સઘળા પ્રયત્નો કરવા છતાં, માનને-અભિ-માનને લઇને, આપ આપના આત્માના શુભ-દૈવ્યજ્ઞાનને હજી પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી, માટે હે વીર,

આપ અભિમાનરૂપી હાથી પરથી નીચે ઉતરો, અને આપની આત્મદશા વિચારો.

એકવાર, બેવાર અને ત્રણવાર બન્ને બહેનોએ ટે'લ નાંખી કે, ધૂળના પહાડની ઉંડે ઉંડે તપશ્ચર્યામાં લીન મહાબાહુ બાહુબળીના કર્ણુપટ પર ઉપરના શબ્દો અથડાયા. ચીર પરિચિત પોતાની લગિની સાધ્વી બ્રાહ્મી અને સુંદરીનો સ્વર જોળખ્યો. પોતે ગૂઢ વિચારમાં પડ્યા કે આ શબ્દો કેને ઉદ્દેશીને બોલવામાં આવતા હશે! આવા ઘોર જંગલમાં બીજું કોઈ હોય એ સંભવ નથી, છતાં પોતાની બહેનો લગવાન પાસેથી અહિં આવી આ પ્રમાણે હાથી ઉપરથી હેઠા ઉતરવાનું કેને ઉદ્દેશીને બોલતી હશે અને તે સાધ્વી બેલડીને જૂઠું બોલવાનું તો કંઈ પ્રયોજન જ ન હોય. બહુ વિચારને અંતે “માનહસ્તિ”ના પ્રયોગનું મધ્યખિંદુ પોતે જ છે એમ સમજાયું. અને માત્ર નાના ભાઈઓને વાંદવું પડે, એવો કાંટો મનમાં રાખી એક વર્ષ સુધી પોતે કચેલ તપશ્ચર્યાની નિષ્ફળતા સમજતાં, બહેનોની શીખામણથી બાહુબળી જાગૃત થયા. તેમના આંતરચક્ષુ ખુલી ગયાં, પોતાની ત્યાગદશાનું ભાન થયું અને આવી બાલ તપશ્ચર્યાને છોડી, બન્ને બહેનોના પગમાં પડી, એજ પગલે લગવાન ઋષભદેવ તથા અન્ય નાના ભાઈઓને પગે પડવાની નમ્રભાવના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થઈ. અને જેવું તે માટે તેમણે પગલું ભર્યું, કે માત્ર માનના કાંટાને લઈને જ ચાલી રહેલી કર્મ દળિયાની ઘટમાળ ખંધ થઈ, કે ચારે ઘનઘાતી કર્મોનો સમૂળ નાશ કરી કેવલ્યને પ્રાપ્ત કર્યું અને આકાશમાં દેવદુંદુભિ અને હર્ષના ઉત્સવ રચાયા. મહાબાહુ બાહુબળી બન્ને બહેનો સાથે લગવાન શ્રી ઋષભદેવની પર્યદામાં પધાર્યા અને લગવાનને પ્રદક્ષિણા કરી, કેવળીની પર્યદામાં ગિરાન્ત્યા.

આ રીતે દેવગ જ્ઞાનને અર્થે તપ કરતા એવા મદા-
બાદુખીને પ્રતિબોધવા માટે ભગવાન ધી રુપભરેલે ગ્રાહ્યોલ
સાધી પ્રાણી અને શુંદરીએ જાદ અંખરા અને વેલગીઓથી
વિરાયેલા અને તપને વચ એવા તે મુનિવર્યને મર્વરૂપ
દસ્તિના કુંભ સ્થળ ઉપરથી નીચે ઉતારીને અત્યંત ચેષ્ટ એવી
દેવજ્ઞાનની સંપત્તિને પમાડ્યા.

(૨) મન સાધે તે જગ સાધે
યાને

રાજર્ષિ-પ્રસન્નચંદ્રનું મોક્ષપ્રયાણ

(૧)

આ તે સમયની વાત છે કે જ્યારે પ્રભુ મહાવીર
વિદ્યમાન હતા.

પ્રભુ મહાવીર રાજગૃહી નગરીમાં પધાર્યા ત્રાથે ઘણા
શિષ્ય સમુદાય હતા. તેમાં વૈયાવસ્વી, તપસ્વી, કુળધર, ગણધર
આદિ અનેક મુનિવરો હતા. તેમાં રાજર્ષિ-પ્રસન્નચંદ્ર મુનિ
પણ હતા.

સર્વ મુનિવરો પોતપોતાની આત્મ પ્રવૃત્તિમાં મશગૂલ
હતા. તેવે વખતે મુનિ સમુદાયથી દૂર જઈ, રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર
એકાંત જગ્યાએ સૂર્યની આતાપના લઈ રહ્યા હતા.

લગવાન મહાવીર વૈલારગિરિ ઉપર સમવસર્યાના સમા-
ચાર વાયુવેગે રાજગૃહીમાં ફેલાઈ ગયા. રાજગૃહીના ખૂણે

મુઢાથી વંદન અર્થે ભવ્ય આત્માઓ દીડીની જેમ રસ્તામાંથી પસાર થયા હાથો અને વૈભાવગિરિ પર્વત ઉપર પ્રચંડ માનવ સુમુદાય ઉતરી પડ્યો અને ભગવાન મહાવીરના દર્શન કરી દેવરૂપ થયો. મગધના અધિપતિ મહારાજ શ્રેણિકે આ સમાચાર સંભળતાં સમાચાર લાવનારને ઈનામ આપી ભગવંત વંદન અર્થે જ્વાની ઝડપભેર તૈયારી કરી અને તેઓ સુપરિવાર વૈભાવગિરિ તરફ રવાના થયા.

મહારાજ શ્રેણિક પધારે છે એવું સૂચન કરતાં બે પ્રતિહારે રવાનાને મોખરે સૌથી આગળ ચાલ્યા જતા હતા. ભેતભેતામાં રાજગૃહી નગરીના વિશાળ લતાઓ અને આકાશ સાથે સ્પર્શ કરી રહેલા ભવ્ય મહેલોને વટાવી એક પછી એક આવતાં શેઠ શાહુદારના ભાગબગીચા, ઉપવનો અને મનોહર બંગલાઓને વટાવતું મહારાજ શ્રેણિકનું સૈન્ય વૈભાવગિરિ તરફ ક્રમ કરી રહ્યું હતું. સૌથી આગળ રહેલા બે પ્રતિહારે નગરની ધમાલ પૂરી થતાં આનંદની વાતો કરવા ચાલતા હતા. એના નામ હતાં સુમુખ અને દુર્મુખ.

આગળ વધતાં જે એકાંત અરણ્યમાં રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર મુનિ એકામતાપૂર્વક ધ્યાન ધરી રહ્યા હતા આનંદમુને પ્રકાશ કરી જે આત્મધ્યાનમાં લીન હતા અને ધ્યાનસ્થ બ્રહ્મ-દમાં જે આત્મમગ્ન કરી રહ્યા હતા ત્યાં આગળ આવી પહોંચ્યા. બન્ને પ્રતિહારીઓ વાતોમા મગમૂલ છતાં સુમુખનું ધ્યાન અચાનક રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર મુનિ ઉપર પડ્યું અને ત્યાગી રાજર્ષિ ઉપર મનકું આકર્ષણ તે આશ્ચર્યમુઘ બની, સ્વગત બોલી હાથો:-જીવે ! કેવો ઉમ તપસ્વી મુનિરાજ, ધન્ય છે આવા

અરણ્યમાં અને લાવથી સંસારમાં રહ્યા. અર્થ ઉપરથી લગામ નીકળી જતાં તેની ગતિ જેમ કાળુમાં ન આવે તેમ રાજર્ષિના મન ઉપરથી લગામ નીકળી ગઈ. મન ઉપરથી કાળુ દૂર થયો અને સંસારના સમરાંગણમાં આવવા રાજર્ષિનો આત્મા તત્પર થયો.

“મન એવઃ મનુષ્યાણાં કારણં બંધ મોક્ષયોઃ”

એ કહેવત પ્રમાણે મોક્ષ તરફ જે મનની ગતિ હતી તે બંધ તરફ વળી. હુર્મુખના વાક્યોની જગ્ગર અસર થઈ અને જેના પ્રતાપે આખી વિચાર શ્રેણી ફેરવાઈ ગઈ. જેડ શબ્દના પરમાણુનો પણ કેટલો પ્રભાવ!

હુર્મુખ અને સુમુખ તો આલ્યા ગયા. મહારાજ શ્રેણિકે પણ તેજ રસ્તેથી પસાર થઈ રાજર્ષિમુનિને વંદન કરી આગળ વધ્યા.

x

x

x

x

(૨)

સમવશરાણુમાં

ગતિ કરતું મહારાજ શ્રેણિકનું મૈત્ર્ય અને મગધાધિપતિ શ્રેણિક, પ્રભુ મહાવીર આગળ આવી વંદણા નમસ્કાર કરી સુખશાન્તા પૃથ્વી નીચે ખેડા એકાએક શ્રેણિકના મનમાં વિચાર આવ્યો કે આપણે આવ્યા હતા ત્યારે રસ્તામાં ધ્યાનમગ્ન દશામાં હતા રહેલ મુનિવરના પરિણામ સંબંધી ભગવાનને

કંઈક પૂછ્યો તો કંઈ જાણવાનું મળ્યો તંત્રા દેવુધી મદા-
નામ એણિકે ભગવાનને દાધ જોડી પૂછ્યું કે:-

હે ભગવાન ! આપના દર્શને અમે આત્માં દતાં ત્યાંદે
સ્તામાં એક ધ્યાનમગ્ન ઉમ તપશ્વર્યા તપના મુનિવરના દર્શન
થયા અહો ! ધન્ય છે જો મુનિવરને ! કેવી ભવ્ય આદૃતિ
અને કેવો ઉમ તપશ્વર્યા ! અહો ભગવાન ! એ મુનિવરને ન્યાદે
મેં વંદણા કરી તે સમયે જો એમનું મૃત્યુ થયું હોત તો
તેઓ કંઈ ગતિમાં જાત ?

એણિકે ! જે કાળે તમે વંદણા કરી તે સમયે જો તે
મુનિવરનું મૃત્યુ થયું હોત તો તે છવ સાતમી નરકે જાત.
ભગવાન મહાવીર એણિકેનો પ્રથમ સાંભળી તસ્ત જવાળ આપ્યો.

ભગવાનનો જવાળ સાંભળી ત્યાં ઉપસ્થિત ચર્ચના દુદ-
ધમાં એક ઉદા ધા પડ્યો. અહો ! આટલી ઉમ તપશ્વર્યા
અને ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પાળતા રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર સાતમી નરકે ?

એમ કેમ ? તેનું કારણ શું ? એક મુનિ તો શું પરંતુ
એક શ્રાવક પણ સમક્ષિ પ્રાપ્ત કરી પોતાનું-શ્રાવકનું ચારિત્ર
ઉત્કૃષ્ટપણે પાળે તો સ્વર્ગમાં જ જાય, તો આતો મુનિવર
અને તેમાં પણ રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર ! અને જો સાતમી નરકે ?
અહો ! કર્મના પાશ ન્યાસ જ છે.

મહારાજ એણિકે જો જવાળ સાંભળ્યો, ઘડીભર
તો અવાક જાળી ગયા જરે ! મેં આ પ્રશ્ન પૂછ્યો જ શા
માટે ? ન પૂછ્યો હોત તો કંઈ દુઃખ હોત ? હવે ભગવાને
કદાચ કંઈ બીજું કહ્યું હશે અને મેં સાંભળવામાં જૂલ કરી
હશે. હાવ, ભગવાનને ફરી પૂછી જોઉં.

આ પ્રમાણે ધમણુ બમવાન મહાવીર સ્વામીજી રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર મુનિવર શંખધી મહારાજ શ્રેણિકતા મનમાં ધ્યેયી શંકાર્તુ નિવારણ કરી મનના પરિણામ જેમ જાને તેમ વધારે ને વધારે નિર્ભય રાખવા જોધ આપ્યો.

મહારાજ શ્રેણિક પ્રભુ મહાવીરને નમસ્કાર કરી રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર મુનિ પાસે ગયા અને તેમને લાવપૂર્વક વંદણા કરી પોતાને સ્થાને ગયા.

રાજર્ષિ પ્રસન્નચંદ્ર મુનિ પણ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા બાદ અનેક લબ્ધિઓને પ્રતિજોધ પમાડી આયુષકર્મ દાય થયે મોક્ષમાં પધાર્યા.

વંદન હો ! આવા સંયમધરને !

ARGAROBHAI CHANDRAJIJI
JAIN LIBRARY
BIKANER, RAJPUTANA

(૪) સુવર્ણ જવના ચોર

કે

કૈવલ્યનો અધિકારી ?

રાજમહી નગરી અને મહારાજા એજિપ્તનો એની, એટલે
કામનો ખાર નહીં. ત્યાં તો સમૃદ્ધિની છોજો ઉછોજો પોતે
બગવાન મહાવીરનો શાવક. એટલે જોતિક એયની સાથે
આત્મિક એયની પણ પૂરી લગની. અદર્નિશ એરજ અને
ધનનો તાલગંધ અવાજ. દીવાનો પણ ખાર નહીં દિવસ
હોજે અને આયમે ત્યાં તો રાજમહીના એક શાહુકારો અને
રાજ્યાધિકારીઓ તરફથી મુવર્જના દગળા દમ દલવાય. પરંતુ
આજે તો દરેક કામ ગંધ કરી મહારાજા એજિપ્તના માટે
નવસંદેશ જવનો દિવ્ય દાર બનાવવા પોતાની અલાયદી
બેકગમ કામ કરી રહ્યા છે. દાસપર્ગને આજા કરી કે જેમ
જેમ જવ તેમાર થાય તેમ તેમ પોતાની પામે દાહર કરવા.
પોતા દવે દારનાં કોઈ અફબુત દગળા સનન્યય સાધવાની
દરપતા વિચારી રહ્યા હતાં સુવર્ણ જવની એક પછી એક
કાળીયો ત્યાં દેશવાની વાચ [ ] એટલામં “તપસ્વી” શ્રી

મેતાર્ય મુનિ મારાખમાળના પાસણને કાઢે ગૌચરીયે નીકળેલા ત્યાં આવી ચડ્યા. દેખતાં જ આર્યદ્વય નમી પડ્યું. જૈન શાસનમાં જન્મેલો એક બાળક પણ ગ્રાધુને જોતાં નમન કરી કૃતાર્ય થાય. ત્યારે આતો નિર્ઘથનો સેવક; નમ્યા વગર કેમ રહી શકે? શુદ્ધ વેશ, નિષ્કામ વૃત્તિ અને સંયમનું તેજ વિશ્વને નમાવી શકે. જ્યારે આતો એક સોની નીતિથી જીવન ચલાવનારો શ્રમણોપાસક કેમ ન નમે? નમન કરી વહોરાવવા ઉકચો.

મેતાર્ય મુનિ ચંડાળ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા. જાતિથી નીચ પણ કર્મથી ઉચ્ચ. સાથે મહારાજ શ્રેણિકના સંસાર અવસ્થાના જમાઈ. બાર બાર વર્ષો સુધી અખંડ લોગ લોગવી, પછી વૈરાગ્યના રંગથી રંગાઈ, સુખ અને શાંતિ ‘જડલોગમાં નથી’ એમ નક્કી કરી, ચુંવાન એવી નવ નવ પત્નીઓના મોહને છોડી, એ વીર ઘરમાંથી નીકળ્યો. સંસારનો એ મુસાફર તે મુસાફરી પૂરી કરવા, અધ્યાત્મ પંથનો એ પથિક બની, પોતાના આત્માને ઉજાળવા દીક્ષાને પંથે વળ્યો.

ધન્યભાગ્ય ! ધન્યઘડી ! આજે મહારે આંગણે મહારાજ શ્રેણિકના સંસાર અવસ્થાના જમાઈ, જાતિના ચંડાળ અને કર્મે પ્રાક્ષણ, ‘મા હણુ મા હણુ’ શબ્દના પ્રતિજોધક, ત્યાગી અને તપસ્વી મુનિ મેતાર્ય ગૌચરીયે પધાર્યા. આંગણે સોનાનો સૂરજ ઉગ્યો. જરૂરી કામને પડતું મુકી અને તે જ સ્થિતિમાં રહેવા દઈ મુનિજીને વહોરાવવા અંદર દોડ્યો. મુનિજી ઉભા રહ્યા તેજ વખતમાં કાગને બેસવું ને તાડને પડવું એક વગડાઉ કૌંચ પક્ષી ત્યાં આવી ચઢ્યું અને ચપ-ચપ કરતું નવસેરા

જવના અમૂલ્ય હાર માટે અધ્યાગ મહેનતે અને કેટલીયે જ્ઞાના સમન્વયે તૈયાર કરવામાં આવેલ જવ બધા ચાલી ગયું. મુનિશ્વરે જો બંધું ભેંધે રહ્યું.

મુનિશ્વરે વહોરાવવાની બધી તૈયારી કરીને, સોની મુનિવર પાસે આવી હાથ ભેંટી ઉત્તો રહ્યો. બીજા માણસો વહોરાવવાની ચીજો લાવો રહ્યા છે. વહોરાવવાની તેમની પ્રવૃત્તિમાં અચાનક સોનીનું ધ્યાન મુવર્ણ જવની ખાલી રકાબીયો ઉપર પડ્યું. પોતે જે સ્થિતિમાં પોતાનું કાર્ય અધૂરું મૂકી ગયો હતો તેનું અનુસંધાન થયું અને મનમાં જવ કયાં ગયા હશે તેની ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ.

સોની ઉંડા વિચારે અડ્યો. પોતાની અધ્યાગ મહેનત અને અમૂલ્ય જ્ઞાનો સમન્વય સાધી જે મુવર્ણ જવ રાખના નવસેરા હાર માટે તૈયાર કર્યા હતા, તે બધા વિચારો વિદ્યુત્ વેગે તેના મનમાં ફરી પડ્યા. અત્યાર મુધો શ્રેણિક પ્રત્યેની જે આશા હતી કે આ હાર ભેંઈ જરૂર રાખ ખુશ થશે એ વિચારોમાં બાંધેલી આશાના મુરા થયા ક્રોધનો આવેગ વધતો ચાલ્યો. ચિંતા, બય અને ક્રોધના ત્રિવિધ તાપે સ્મૃતિ, બુદ્ધિ અને વિવેકનો વિનાશ થયો અને પોતે મેતાર્ય મુનિ તરફ ફર્યો. મુનિશ્વરે પૂછ્યું:—“મહામહેનતે તૈયાર કરેલા આ મુવર્ણની રકાબીમાં રહેલા જવ કયાં ગયા? આપે લીધા કે કોઈ બીજું લઈ ગયું? મુનિશ્વરે તો ત્યાં મૌનપણે ઉભા રહ્યા. ક્રોધપક્ષી પણ ત્યાંજ ફરી રહ્યું છે. પણ આખરે એ તો મુનિ ને? એમના મનમાં કંપના સરખી પણ ન કરે કે પોતે એ જીના સોનીને જણાવે કે તારા જવ તો આ ક્રોધ પક્ષી

ચાણી ગરુ છે અને એ ખીના જાણવું તો ? તો તે ખીવારા કોંચ પક્ષીનો અકાળે વિનાશ થાય. તુરતજ તેનું પેટ ચીરવામાં આવે અને એ મુનિચ્છત્રી કેમ બેવાય. તેથી પોતે તો અડાક અને સોનપણે ઉભા રહ્યા.

મનની અધીરતા, ગ્રિતા, લાચ, ક્રોધની જ્વાળાની અતિ-રેકતામાં સામા માણસનું મૌન ધી હોમે છે. સોનીએ મન ઉપરનો કાળુ શુમાવ્યો. સારાસારનો વિવેક ભૂલેલો. માનવી શું નથી કરતો ? સોની વિચારે છે કે:-મહારાજ શ્રેષ્ઠિક માટે તૈયાર કરવામાં આવતો હાર જોઈ, દીક્ષા લીધા છતાં હજી જરૂર મુનિની વાસના સંસાર ઉપર રહી ગઈ હશે. અને અંતે તો છે શ્રેષ્ઠિકના જમાઈને ? વર્ષો મુધી સંસારમાં રહ્યા અને અનેકગણી લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કર્યો એટલે ઉડાણના ખુણે લક્ષ્મીની વાસના તેના પ્રત્યે રહી ગઈ હોય તેમાં નવાઈ નથી. લક્ષ્મીનો સ્વભાવ જ ચંચળ છે. એને જોનારાના ભાવ ચળે તેમાં આશ્ચર્ય શું ? ત્યાગી પણ રાગી જનતા વાર ન લગાડે. લક્ષ્મીને જોઈ લલલલા મુનિયો ચળ્યા તો આ મુનિચ્છત્ર ચળે એમાં નવીનતા શું ? જરૂર મન ફરી ગરુ હશે ! અને મારા કીંમતી જવ ચોરી લીધા હશે. સોની અનેક વિચારોના મહાસાગરમાં ડુબકી મારવા લાગ્યો. નિર્ઐથ મુનિ પ્રત્યે અશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરી. એક ક્ષણ પહેલા જેના આગમનને પોતાનું અહોભાગ્ય માનતો અને પોતાના જીવનની ધન્ય પળ ગણતો, તેજ સોની વિચારોના ખરાળે ચઢી મુનિચ્છત્રને ચોર ઠરાવવા તત્પર થયો. નિર્ઐથનો તે લક્ષ્મી પણ કાચો. આવા તપસ્વી મુનિમાં સાચા લક્ષ્મીને શંકા ન આવે. તુચ્છ જવ

જવાધી સાચો બ્રહ્મ મુનિ ઉપર દોષ મૂકવા તૈયાર ન થાય. જવણા પ્રત્યેની મમતાએ મુનિ ઉપર દોષ ચઢાવ્યો. વિચાર કરતા જરા ખચકાચો. વિચારોના અનેકગણા સમૂદ્ધી નક્કી તો કરી લીધું. જરૂર જવ ભોઈ મુનિજીનું મન ફર્યું હશે અને મારા જવ લીધા હશે. બસ, આ વિચાર માત્રે સોનીના દૃઢ્યમાં તુમુલુ મુલ્લ જગાડ્યું. મુનિજીને ફરી પૂછ્યું. તે તો મોન જ રહ્યા. પારકાના આત્માની દુઃખદ સ્થિતિ પોતાના સત્ય વચન ઉપર ઉભી થવાની હોય અને પોતાની સત્ય પ્રરૂપણામાં પર-જીવનની દોરી નાશ થવી હોય ત્યાં મુનિજી તો મૌનજ સેવે.

મુનિજીના મોને સોનીને વધુ શંકાશીલ બનાવ્યો અને શુસ્સો વૃદ્ધિગત થતો ગયો. પોતાના મનમાં ચલાવી રહેલ ગડમથલના પરિણામે સોનીએ તો નિર્ણય કરી લીધો કે એ મુવળું જવ આ મુનિએજ લીધા છે પરંતુ હવે શું થાય? મુનિ ઉપર ચોરીનો આરોપ પણ કેમ મૂકી શકાય? અને તે પણ શ્રેણિકના શાસ્ત્રમાં મહારાજા શ્રેણિકના જમાઇ અને ભગવાન મહાવીરના અણગાર ઉપર! ત્યારે તૈયાર કરેલા જવનું પણ શું થયું? મુનિ સિવાય બીજું કોઈ અહીં હતું પણ નહિ. ચૈર્યવૃત્તિથી આ મુનિએ જ એ જવ લીધા છે તેથી મુનિની એ ચૈર્યવૃત્તિનો બદલો પણ મહારે આપવો જ રહ્યો. સોની જેમ જેમ માનસિક તર્કમાં ચઢતો જાય છે તેમ તેમ મુનિ ઉપરનો ક્રોધ ઉગ્ર સ્વરૂપ લેતો જાય છે.

બીજી વરદ મુનિ મેતાર્ય શાંત ચિત્તે મૌનપણે સ્થિર ઉભા રહ્યા છે. તેઓ પણ મનમાં વિચાર કરે છે. મારો પવિત્ર સાધુ ધર્મ, ભગવાન મહાવીરની ભાગવતી દીક્ષા અને મારો

જવાથી સાચો બ્રહ્મ મુનિ ઉપર દોષ મૂકવા તૈયાર ન થાય. જવલા પ્રત્યેની મમતાએ મુનિ ઉપર દોષ ચઢાવ્યો. વિચાર કરતા જરા ખચકાયો. વિચારોના અનેકગણા સમૂહથી નક્કી તો કરી લીધું. જરૂર જવ જોઈ મુનિજીનું મન ફર્યું હશે અને મારા જવ લીધા હશે ખસ, આ વિચાર માત્રે સોનીના હૃદયમાં ટુમુલ મુલ્લ જગાડ્યું. મુનિજીને કરી પૂછ્યું. તે તો મોન જ રહ્યા. પારકાના આત્માની દુઃખદ સ્થિતિ પોતાના સત્ય વચન ઉપર ઉભી થવાની હોય અને પોતાની સત્ય પ્રરૂપણામાં પર-જીવનની દોરી નાશ થતી હોય ત્યાં મુનિજી તો મોનજ સેવે.

મુનિજીના મોને સોનીને વધુ ચંકાચીલ બનાવ્યો અને શુભ્ધો વૃદ્ધિગત થતો ગયો. પોતાના મનમાં ચલાવો રહેલ ગદમથલના પરિણામે સોનીએ તો નિર્બંધ કરી લીધો કે એ મુવર્ણ જવ આ મુનિજીજ લીધા છે પરંતુ હવે શું થાય? મુનિ ઉપર ઘોરીને આરોપ પણ કેમ મૂકી શકાય? અને તે પણ એલિફના રાજ્યમાં મહારાજા એલિફના જમાઇ અને ભગવાન મહાવીરના અણગાર ઉપર! ત્યારે તૈયાર કરેલા જવનું પણ શું થયું? મુનિ સિવાય બીજું કોઈ જાદો હતું પણ નહિ. ચૈત્યવૃત્તિથી આ મુનિજી જ એ જવ લીધા છે તેથી મુનિનો એ ચૈત્યવૃત્તિના બહલો પણ મહારે આપવો જ રહ્યો. સોની જેમ જેમ માનસિક વર્ચ્યમાં ચઢતો જાય તેમ તેમ મુનિ ઉપરનો દોષ એ સ્પષ્ટ લેતો જાય છે.

બીજી વાર મુનિ મેવાર્થ શાંત ચિત્તે મેનપણે સ્થિર ઉભા રહ્યા છે તેઓ પણ મનમાં વિચાર કરે છે. મારા પરિત્ર સાધુ થને, ભગવાન મહાવીરનો બાગવતી દીક્ષા અને મારા

શુનિય તો પોતાના પૂર્વ ક્ષણના પ્રમાણે ૬૬ નિર્કળાવી
કાંબળી જ રહ્યા હતાં એજ સોન-એજ અટોલપણ-એજ
નિર્કળતા સોનીની કોપની જાણમાં એ ત્રિનિધિ આદુનિધી
ઓર વધારા થયો. કોપનાઓ મનુષ્ય અથ એને વાતુ વગરનો
છે તે ન્યાયે સોની આદે નરક નરક કર્યા તાગો. આનેજ
આવેલ આદાર તૈયાર કરવાનાં આધનરૂપ તાજ આમદાની
વાધરીનું બંધક એમું, એજ શિક્ષા માટે શુનિને મોખ્ય જાણી,
ચંદ્રનાતા કાધમાં તરવારની જેમ તેનો ઉપયોગ કરી લેવાની કોપા-
વેશમાં સોનીને તમજા મર્ધ આવી વાધરીને વાર ન લગાડતા
વસ્ત્ર જ લઈ લીધી અને શુનિના મસ્તક ઉપર જેઁલી જેઁલીને
બાંધવી શરૂ કરી. એક જે ત્રણ ચાર અને પાંચ અને છ આંટા
બહાર જ ગયા અને શરીરમાં જેટલી તાકાત હતી તે સર્વ
એકઠી કરી જેઁલી જેઁલો પોતાના વેરનો બદલો વાળતો ગયો.

ખીજી બાજુ, એજ શુનિવરને વહોરાવવા માટે વિવિધ
પ્રકારની વાનીયો ત્યાં એકઠી થવી ગઈ. ધન્ય છે શુનિવરને !
અહો ! જે એ વાનીયો પોતાના પાત્રમાં વહોરાવી પોતાને
ધન્ય ધન્ય માનનાર હતો, એજ સોનીને હાથે પોતાના
મસ્તક ઉપર આમદાની લીલી વાધરીના ઉપરા છાપરી નિર્દ-
યતાપૂર્વકના બંધો પછી એટલા જ સમતાભાવે સહન કર્યા.
પૂજા અને નિંદા, પ્રતિષ્ઠા અને વિરક્તકાર ગાનને એકજ વૃત્તિના
રૂપો છે. સામાન્ય માનવી પૂજા અને પ્રતિષ્ઠામાં આનંદ માને
છે-પોતાનો ઉત્કર્ષ સમજે છે અને નિંદા અને વિરક્તકારમાં
શાપની સાથે અપકીર્તિ માને છે; પરંતુ મહાપુરુષો માટે તો
ગાનને લાગણી એકજ પ્રકારની હોય છે. તેઓ તો પૂજક કે

નિંદકને એકજ પ્રકારની દ્રષ્ટિથી નિહાળે છે. બહારાવવાની સામગ્રી પણ ત્યાંજ એકઠી થઈ. સોનીએ ક્રોધાવેશમાં ખેંચી ખેંચીને ખાંધેલાં લીલી વાધરીના ળંધન સૂર્યના કિરણોથી તપતા ગયા અને મસ્તક ઉપર ખાંધેલી વાધરી મુકાતી ચાલી.

તાણીને ખાંધેલાં ળંધન વધુ ને વધુ ખેંચાતા ગયા. અવર્ણનીય વેદના અને માનસિક વિટંબનાને સમતાના સાગર સહન કરવા લાગ્યા. એજ નિર્મળ ભાવે-અડોલપણે ઉભા રહ્યા. વેદના અસહ્ય છે. પામર માનવી ગળડયા વગર રહે જ નહિ. જ્યારે વાધરી મસ્તક ઉપર વધારે મજબુત થઈ ત્યારે આત્મ-જાગૃતિમાં લીન બનેલા મુનિ મેતાર્ય સ્વગત પોતાના આત્માને ચેતાવવા લાગ્યા. “અવસર ન ગુમાવીશ. અનેક ભવાંતરો ગયા. આવો સુવર્ણ અવસર આવ્યો નથી. આવા વખતમાં જો તે સમતા ગુમાવી, તો બધું હાર્યો; માટે હે આત્મનુ ! અવસર ન ચૂકીશ. મસ્તક ઉપર અનેક કર્મોનો ભાર છે, જે તુટવા લાગે છે, તેમાં ગભરાઈશ નહિ. છંદગીનો પરમ અવસર ઉત્પન્ન થયો છે. વેદનીય કર્મો આજે એક સામટા ઉદયમાં આવશે. પ્રકૃતિ તારી કસોટી કરશે, તેમાં જો પાર ઉતરીશ તો સાધીશ.” વેદના વધતી ચાલી. આત્મ સમાધિ પણ આગળ વધી. આજે તારા ઉપર દુઃખ છે એમ નથી. પૂર્વમાં મોટા ચતિઓએ પણ તારા કરતાં અનેક ગણું દુઃખ ભોગવ્યું છે. તારા દુઃખની તેમની આગળ કંઈ જ ગણુના નથી. યાદ કર. મહાત્મા ગજ-મુકુમાળનું ખેરના અંગારાના ધગધગતા અગ્નિથી મસ્તક સળગ્યું. ક્ષોભ પામ્યા ? શાંતિ ગુમાવી ? કયા ભાવમાં કઈ રમણતામાં મહાત્મા ળંધક મુનિના ૫૦૦ શિષ્યો ઘાણીમાં

પીલાયા ! કેટલી વેદના ! કેટલું દુઃખ ! દોશલ મુનિના શરીરનું
 વાણુ લક્ષણ કરી ગઈ. કેટલી અસદા વેદના ? તે મહાત્માઓ
 જરાપણુ ધ્યાનથી ન હયા તો પાર હતર્યા. અંગડના ૭૦૦
 શિષ્યોની સ્થિતિ યાદ કર. તે પણ આત્મનિદા કરતા સાધી
 ગયા. તું પણ તે રસ્તે જા. જન્મ અને મરણના ફેરા ટળી જશે
 ભવ ગતિના ચુરા થશે. નિર્વાણ પદ મળશે. અમર ધામ
 પહોંચી જવાશે. પૂર્વ કર્મને લોગવવામાં એનીનો પણ શો દોષ !
 તે તો મારા આત્માનો ચિતક. આત્માનો હિતસ્વી, કે જેથી
 મારા કર્મોનો સંહાર કરવા તેણે સામગ્રીઓ લેગી કરી. કથાણુ
 થાઓ. આત્મ સમાધિમાં લીન બનેલા મુનિ મેનાર્થ વિશ્વ
 સાથે મૈત્રી બાંધતા, વિચારોમાં જગતનું કથાણુ ઇચ્છતા,
 વિચારમાળા ત્રુટી. તડ-તડ-તડ-અવાજ થવાની સાથે મસ્તકની
 નસ તુટી. શરીર ક્ષણભંગુર છે, આયુષ્ય ધ્યંયજ છે. કર્મના
 પાશમાં બંધાતા માનવીને શારીરિક દુઃખ લોગવ્યા વગર
 છુટકો જ નથી. હે આત્મા ! તું પણ કર્મ સહિત છે જોડેલે જ
 આ કર્મો હવે છેલ્લી વાર તને સલામો આપે છે. તેના માધા-
 માંથી વાળ વાળે છે તારી મૂળ સ્થિતિને તું ઊઠીશ નહીં
 અરે ? આ મું ? સામકાની વાધરીએ જોડેલું ગણુ જોર કર્યું કે
 ચમુઓ બહાર નીકળી ગયા હે આત્મનું ! સર્વ સામકીઓ
 તારી અનુકૂળ છે ચમુઓ પણ ગઈ. હવે દબ્ય ચમુની જરૂર
 પણ રી છે ? એવન ચમુથી જ એ દબ્યચમુ કરતા તેના વિશેષ
 પ્રકાર છે તે બહાન નિમિરનો નાશ કરશે. મોટે ખેદ કરીશ
 નહીં. ૧૩ આ શુદ્ધસ્થાનકે મહાત્મા પહોંચ્યા પણ અરે ? આ
 ઇવન રીપક દોષવાદ જગનો વેદાનીમાં છે,

નિરામે સ્વેદન કરવાનો પ્રયત્ન નિરાસર છે. સ્વેદનાત્મક
માધ્યમથી પણ જ્ઞાનનું સ્થાપન થઈ શકે છે. આવી સ્થિતિ ક્રમશઃ સુખ
વિસ્મયનું અનુભવનું લોકી અનુભવના જગતનું મૂલ્યના વિચારથી જાણ
અથવા મનને મરતું ઉપર અનિર્ણયી જાણની શુભાવ મળે.

ત્યજીને જાણેલાં વધાર નહીં મેં જ્યાં જાણના આત્મ
સ્વરૂપનીય વેદના અને માનસિક નિર્ગુણને સામવાના આત્મ
સ્વરૂપ કરતાં દાખ્યા. જ્યેષ્ઠ નિર્મિત જાણે અપેક્ષાકરું ઉપા રહ્યા.
વેદના અપેક્ષા છે. પામર માનવી ગણકયા વગર નહે જ નહિ.
જ્યારે વાપરી મરતું ઉપર વપારે મજાગુત થઈ જવારે આત્મ-
જગતિમાં લીધે અનેકા મુનિ મેનાર્થ રચગત પોતાના આત્માને
ચેતાવવા લાગ્યા. “અવસર ન ગુમાવીશ. અનેક જગતરે ગયા.
આવો મુર્ખ અવસર આવ્યો નથી. આવા વખતમાં જો તે
સમતા ગુમાવી, તો જાણું દારી; માટે છે આત્મનું! અવસર ન
ચૂકીશ. મસ્તક ઉપર અનેક કર્મોના બાર છે, જે તુટવા લાગે
છે, તેમાં ગભરાઈશ નહિ. છંદગીનો પરમ અવસર ઉત્પન્ન
થયો છે. વેદનીય કર્મો આને એક સામટા ઉદયમાં આવશે.
પ્રકૃતિ તારી કસોટી કરશે, તેમાં જો પાર ઉતરીશ તો સાધીશ.”
વેદના વધતી ચાલી. આત્મ સમાધિ પણ આગળ વધી. આને
તારા ઉપર દુઃખ છે એમ નથી. પૂર્વમાં મોટા ચતિઓએ પણ
તારા કરતાં અનેક ગણું દુઃખ લોગવ્યું છે. તારા દુઃખની
તેમની આગળ કંઈ જ ગણુના નથી. યાદ કર. મહાત્મા ગજ-
સુકુમાળનું ખેરના અંગારાના ધગધગતા અગ્નિથી મસ્તક
સળગ્યું. ફોલ પામ્યા? શાંતિ ગુમાવી? કયા લાવમાં કંઈ
રમણતામાં મહાત્મા ખંધક મુનિના ૫૦૦ શિષ્યો ઘણીમાં

પીડાયા ! દેહો વેદના ! કેટલું દુઃખ ! કેટલું અનિદા શરીરનું
 વાધનું અશાન્ત હરી ગર્ભ. કેટલો અશાન્ત વેદના ! તં મહાત્માઓ
 જરાપણ ધ્યાનથી ન દેખ્યા તો પાર દેખ્યા. અંતઃકરણ ઉપર
 શિષ્યોની સ્થિતિ યાદ કર. તે પછી આત્મનિદા દેખા જાયો
 ગયા તું પછી તે જરૂરે જા. જન્મ અને મરણના દેશ દેખી જશે
 સર્વ અતિના દુરા યશે. નિર્વાણ પદ મળશે. અમર પામ
 પહોંચી જવાશે. પૂર્વ કર્મને લોગવવામાં યોગીનો પણ શો દોષ !
 તે તો મારા આત્માનો ચિતક. આત્માનો હિતસ્થી, કે જેથી
 મારા કર્મોનો સંહાર કરવા તેણે સામગ્રીઓ લેગી કરી. કયાણ
 થાઓ. આત્મ સમાધિમાં લીન બનેલા અનિ મેતાર્ય વિશ્વ
 સાથે મૈત્રી બાંધતા, વિચારોમાં જગતનું કયાણ ઇચ્છતા,
 વિચારમાળા તુટી. તડ-તડ-તડ-અવાજ થતાની સાથે મસ્તકની
 નય તુટી. શરીર દાણલંગુર છે, આયુષ્ય ચીચળ છે. કર્મના
 પાશમાં બંધાતા માનવીને શારીરિક દુઃખ લોગવ્યા વગર
 છુટકો જ નથી. હે આત્મા ! તું પછી કર્મ સહિત છે એટલે જ
 આ કર્મો હવે છેલ્લી વાર તને સલામી આપે છે. તેના માથા-
 માંથી વાળ વાગે છે. તારી મૂળ સ્થિતિને તું ઊઠીશ નહીં.
 અરે ? આ શું ? ચામડાની વાધરીએ એટલું બધું જોર કર્યું કે
 ચમુઓ બહાર નીકળી ગયા હે આત્મનું ! સર્વ સામગ્રીઓ
 તારી અતુલ છે. ચમુઓ પણ ગર્ભ. હવે દ્રવ્ય ચમુની જરૂર
 પણ શી છે ? અંતર ચમુથી જ જો. દ્રવ્યચમુ કરતા તેનો વિશેષ
 પ્રકાશ છે. તે અસાન નિમિરનો નાશ કરશે માટે ખેદ કરીશ
 નહીં. ૧૩ મા ગુણસ્થાનકે મહાત્મા પહોંચ્યા. પણ અરે ? આ
 શું ? અનિદાનો જીવન દીપક હોલવાઈ જવાની તૈયારીમાં છે;

છતાં મુનિ તો એજ લાવમાં-એજ સમતામાં-એજ આત્મ-
રસમાં પોતાના એજ ઉત્કૃષ્ટ લાવે મૌનપણે ઉત્તવળ પરિણામે
પરિસહુને સહી રહ્યા છે. ધન્ય છે એ સમતાને ! કેવો ઉત્તવળ
એ આત્મત્યાગ ! કેટલી આદર્શ એ હૃવદયા ! અન્ય પ્રાણીના
હુઃખને પોતાનું માની બીજાને જાહેર પોતાની જાતને ફાંસીને
માંથડે ગડાવી દેનાર એ મુનિના આત્માની ઉચ્ચતાના માપ
કઈ માપણીએ માપશું ? પણ અરે ? આ શું ? આકાશમાં
દેવ દેવેન્દ્રોના બુથ શા ? આ ઉત્સવ શાનો ? અહો ? ધન્ય
હો ? મેતાર્ય મુનિને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું ! આયુષ્ય પૂર્ણ
થતાંની સાથે કાળ કરી નિર્વાણ પદ પ્રાપ્ત કર્યું. મુક્તિ પહોંચ્યા.

બીજી બાબુ આબુબાબુ ફરી રહેલું કૌંચ પક્ષી, અવા-
જના ધડાકાથી અમકી ઉઠતાં, સઘળાં જવલાં ત્યાં કાઢી નાખ્યા.
આ જોતા વેંતજ સોની તેમજ તેના સંગંધીઓના હોશકોશ
ઉડી ગયા. નિર્દોષ મુનિ પર વ્યર્થ આશંકા લાવી કેટલું
મહાન પાપ વહોરી લીધું ! તેની કદ્દપના આવતાં જ કોધનો
નીશો ઉતરી ગયો. અહો ? મેં પાપીએ કેવું મહાન પાપ
કર્યું ? ખસ ! આ એકજ વિચાર માત્રે તે સોનીને વૈરાગ્ય
ઉપજાવ્યો. ખસ ! તેજ વખતે દીક્ષા અંગીકાર કરી, સોનીએ
પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કર્યું.

કોટી કોટી વંદન હો ! સમતાના સાગર મુનિ મેતાર્યજીને !

(૫) સ્થુલિભદ્ર

૧ પ્રત્યાગમન

“ જાર જાર જર્જના સદ્વાસ પછી પણ એ આશ્વો ગયો-ગસ. જતાં જતાં તેણે એકવાર પણ મારી સામે સ્નેહભરી દૃષ્ટિએ જોયું નહિ. મારા મહેલના આ સ્વર્ગીય મુખ કરતાં વિશેષ તેને શાની આકાંક્ષા થઈ આવી કે આમ અકરમાન બધું તરછોડીને આશ્વો ગયો ? ” એને ઘણાય દલરા દાદવા હતા, દેયાનો ભાર હળવો કરવો હતો, પરંતુ તેનું દેયું ભરખ આંચું, એ વધારે બોલી ચકી નહિ, ધીમીવાર મુખી શાંત સ્ત્રી વગી પાછી બોલવા લાગી .

“ બહેને ગયો, મારે ને એને શું ? એ તો એક વ્યક્તિ-પુત્ર અને હું તો ગુન્થ વેરથા, એને પરછી તો નધીને ? ” તે જરા ઉચ્છળી, તેનું મગજ તેના કાનુભં ન રતુ આવેશ-માને આવેશમાં બેભાન થઈને પડી

“ હે.....હું પરછી નથી, તેથી શું થયું ? જાર જાર જર્જ મુખી તો વેરથાપડું સ્વભાવું નહિ ને હવે ? હા, એક દિવસ

વેરના દરિયામાં જઈ પડેલા શબ્દોની પાસેથી
 રાજાના પોતાના પાસેથી જોઈને તેને પોતાના પાસેથી જોઈને
 રહેવાની જગ્યા પાસેથી જોઈને તેને પોતાના પાસેથી જોઈને
 રહેવાની જગ્યા પાસેથી જોઈને તેને પોતાના પાસેથી જોઈને
 રહેવાની જગ્યા પાસેથી જોઈને તેને પોતાના પાસેથી જોઈને

“એ જ હશે, આપણે આપણે જાણે ના, ના, હું
 જાણું છું તેને તો મારે જાણના જુઓ હશે, આ તો હોઈ
 મુંઝેલા જાણે છે. અશુભ અપામ ઉપાસ પડે આવી શકે જાય ?
 આપણે જાણના જાણના અપામ એ મારે જાય ? નહિ, નહિ,
 એ તો હશે હોઈ નાપસની ના, ના, પણ એ જ પરિચિત
 મુખપું, એ જ સમદ શરીર, એ જ ગીર પરિચિત ગાથ, એ
 તો નાપો અશુભ અ જ છે.” એની ઉત્સુકતાનો પાર ન હતો.
 આનંદમાં તેનું મન નાની ઉડ્યું. તેણે અદ્યત્ત બધું અન્યથાસ્થિત
 કરવાની આજ્ઞા આપી. રમોદ્રિયાને ઉત્તમ પ્રદારની વાનીઓ તૈયાર
 કરવાનો આદેશ આપી પોતે મોજે શબ્દગાર રાજવા બીજા
 આરણમાં આવી ગઈ.

હવે તો તેનો શબ્દગાર પૂરો થયો નહિ, ત્યાં તો
 “ધર્મલાલ” એવો અપરિચિત શબ્દ તેને ડાને પડ્યો.
 અવાજ તો એ ઓળખી ગઈ; પરંતુ આ નવિન શબ્દનો
 પ્રયોગ તે સમજી શકી નહિ. એ અવાજમાં રસિકતા અને
 વિલાસીપણું રહ્યા ન હતા. ગંભીર અને પ્રશાન્ત લાવે ઉચ્ચ-
 રાયેલા માત્ર એ એક જ શબ્દથી પોતાના રસિક પ્રેમીની
 રસહીન વૈરાગ્યમયમૂર્તિ તેની આંખ સામે તરવરવા લાગી.
 ઘડીભર તો એ થંભી ગઈ. શું જવાબ આપવો એ સમજાયું
 નહિ. તેના શબ્દગાર અધૂરા રહ્યા. એ પોતાના પ્રેમીને ભેટવા

ખારણા તરફ દોડી, ત્યાં તો ફરીવાર એવો જ ગંભીર અવાજ તેના કણપટ પર અથડાયો. “જો, જો, રજો મને સ્પર્શ કરતાં.” તેણીથી એકપણ ડગલું આગળ વધી શકાયું નહિ. ત્યાં જ નિશ્ચેષ્ટ થઈને પડી.

સ્થુલભદ્રથી હવે વધારે વાર શાંત ન રહેવાયું. “કેશા, કેશા, તમે ભૂલો છો. આપણે બાર બાર વર્ષ સાથે રહ્યાં એ સાચું. હું તમને માફ હૃદય આપી ચૂક્યો હતો એ પણ એટલું જ સાચું છે અને તમે પણ એ વર્ષોમાં મારા સિવાય બીજાને પ્રેમનો લોગી બનાવ્યો નથી એ પણ કેમ ભૂલાય ?”

“તો શીદને આમ રખડતી મૂકીને આપ્યા ગયા ?

છોડો તમારો આ વૈરાગી વેશ અને આવો રંગમહેલમાં.”

એમ કહી સ્થુલભદ્રનો હાથ પકડવા તેણે પોતાનો હાથ લંબાવ્યો.

સ્થુલભદ્ર જરા ખસી ગયો ન હોત તો તેણીએ તેના હાથ પકડી જ લીધો હોત, પરંતુ તે નિરાશ થઈ. સ્થુલભદ્ર જરા દૂર જઈને ઉભો રહ્યો. ફરી તે ગંભીર અવાજે બોલ્યો.

“તમે ભૂલો છો. એમજ હોત તો અત્યારે તમારી સામે હું ન જ હોત જેની સાથે બાર બાર વર્ષ રહી હું ઘણું ઘણું શીખ્યો, તેને રખડતી કેવી રીતે મૂકી શકાય ?”

કેશા આ સમજ શકી નહિ. તેને તો પોતાનો વિજય જણાયો. તેણે ગર્વથી માથું ઉંચું કર્યું અને બોલી:—“હા, એ બધું હું બધું છું, મોટા ઉપાટે વૈરાગ્ય લીધો. પણ એ ખતર ન હતી કે તે તો ધંટાળી પથારી છે ! તમારા જેવા રસિકજનનું ત્યાં એક ઘડી પણ ચાલે નહિ, માટે આ બધો

ઢાંગ છોડી દઈ ફરી પાછો જીવનનો લડાવો લો. ” એ વધારે બોલવા જતી હતી પરંતુ સ્થુલલદ્રે તેને ચાટકાવી.

“ કોશા, હજી મને સમજી શક્યા નહિં. તમારી પાસે વૈરાગ્યથી કંટાળી જઈને નથી આવ્યો; પરંતુ....” એને વધારે બોલવું હતું પરંતુ કોશા વચ્ચે જ બોલી ઉઠી:—“ ત્યારે શા માટે આવ્યા છો ? ચોકખું ચોકખું કહી નાખોને. ”

“ આપણું એ જીવન નિંદા હતું એમ તો હું નથી કહેતો; પરંતુ આપણા જીવનનું અંતિમ ધ્યેય, જીવનનો સાર તો એ ન જ હતો, એ હવે મને સમજાયું છે. મારો પ્રેમ તમારામાં જ મર્યાદિત રહે અને તમારો સ્નેહ માત્ર આ સ્થુલલદ્રમાં જ સીમિત રહે એ આપણા જીવનવિકાસક્રમમાં છેલ્લું પગથિયું નથી, એ મને મારા ગુરુએ સમજાવ્યું છે, એ હું સમજ્યો છું. હવે તમને પણ એ સત્યના દર્શન કરાવવા આવ્યો છું. હવે કહો કે મેં તમને રખડતી મૂંઝી છે ? અને મૂંઝી શકાય પણ કેમ ? ”

તેને હવે કાંઈક સમજાયું. તે સ્થુલલદ્રના ચરણમાં પડી ગઈ.

(૨) વિ...દા...ય

ચાર ચાર મહિનાના વાયરા વાઈ ગયા. મુનિધર્મ-ચારિત્રધર્મની એ એક કસોટીનો કપરો સમય હતો.

સ્થુલલદ્ર-કોશા વેશ્યાનો એ ચાર-બે વણિક, શકડાલ મંત્રીનો પુત્ર છતાં બાર બાર વર્ષનો એ પરિચય-મુખની, તો

એ એક ધરી માત્ર; પરંતુ વૈરાગ્યની દો પ્રબલતમ ત્તાણે
બાર બાર વર્ષના દોરેદોરે એક સજ્જ માત્રમાં બાળી, સંભૂતિ-
વિજય મદારાજ પાસે દીકરા મદદગુ કરી, પ્રથમ ચાતુર્માસે જ
દોશા વેશ્યાના ગૃહ પ્રતિ જોટલી વૈરાગ્યમાત્રા અને ઉત્કૃષ્ટ
ધારિત્ર્યભાવના સાથે પ્રત્યાગમન કર્યું હતું તેના કરતાં દ્વિચુજિત
માત્રા અને ભાવનાથી આજે એ પોતાનો ચાતુર્માસ કાળ વ્યાપીત
કરી સોનું કંઠાટી પર ચડી, સુવર્ણકાન્તી ચઢેર નજરે ઠગાય છે
સેવી રીતે કરાવા શુક્ર સંભૂતિવિજય મદારાજ પ્રતિ જવા ઉપદેશે.

દોશા એ વેશ્યા દની-શકડાદ મંત્રીના પુત્રના બાર
વર્ષના સદ્વચન પોરેલા દોશા તન્મય દની બાર વર્ષે શુધી
સ્મૃતભાગમાં, સ્મૃતભાગના વૈરાગ્ય પંત્રી એ વિભાસને ચડી દની.
'પોતે વેશ્યા કેમ કહેવાય ?'

પરંતુ એ વિચાર એટલામાં તો દુનિ સ્મૃતભાગનું પ્રત્યા-
ગમન થયું, ગુનિનો એ ગોરબળેયો વ્યવેશ "દોશા ! આશક
હતો બાર બાર વર્ષ તમારાગ્ય વડે તન્મય દની માત્રમાં
પરંતુ મારા શુકનો વ્યવેશ છે કે તમારી એ સ્મૃતિનનાને
છોડાવી તમને વિશ્વમેમમાં ગુર્યા આદર્શ અવિદ્ય-
આદર્શ વનિતા બનાવવી-વેશ્યા એ તમને આપેક
કરવું-વિશ્વમેમની મધુરી વિષ્ણુધારી તમે ત્યાંથી વેશ્યા
બનો." આ બાર શબ્દનાતઃ એ અજાણ પ્રતિપદ, પ્રત્ય-
ધમતી અવાજ પાસે શીડ્યુ. શનિ કુપે, દેવ સ્વભાવર લગ્ન
પાસે એ અગ્નિની સ્ત્રીતારી. પરંતુ એ શું વ્યવેશ ? આ
તો કઈ જુદું જ નિઃકલ્પે આ લે એ ધર્મપ્રત્યે અજાણને
પદ શાન્ત કરી દેતો દેવ અજાણની કારક કે એટલી દેવ

તમારા જનાં મિત્રો દુષિત મિત્રજન્ય છે. રૂનાં પંડિત દાસ
લામાં ગણિતો. રૂનાં ગણિત જનાં ગણિત નિરૂપણ ? કદાચ
અન્દ્રાંતરનાં એ વચન-પ્રાર-વેશની વેશગાથાનો વાસ. જાતાં
આરંભાર વર્ષના પૂર્વના વેશગાથાની હતું કદાચ અને તાજા
પ્રત્યગિત્તા જનાં વેશગાથાના સંસ્કાર કાળો જનાં એ શું
આશ્ચર્ય ? આત્માના સાચા વેશગાથાની અન્દ્રાંતરના વચન-પ્રાર-
પરંતુ આ શું ? આરંભારના અવધારો વેશના આને તપ-
સ્વિની શ્રાવિકા જાની છે. જાતકાળના એ વેશગાથાના, જાત-
કાળના એ રૂનાં, રૂનાં જાનાં જાનાં ? આને વેશના
સ્થુલભક્તને હસ્તે સુખાંતે વિકાસ કર્યો રહી છે અને પૂરી રહી
છે:- “દુષાનિધાન ! હસ્તે જાનાં જાનાં શ્રાવિકા પ્રતમાં કર્યો
જાતો હોય તો અને આદેશના જાનાં ! તમ સ્વરૂપ
પારસમણિના રૂપરો સુજ સ્વરૂપા લોહનું સુવર્ણ
જાનાં છે. દયાનિધિ ! મારી મહિનતાના જાતુર્યે હસ્ત
સુવર્ણના સોટ્યમાં કર્યો જાતો હોય તો આદેશના જાનાં, પ્રભુ !

પ્રથમ હું વેશના હતી. જાર જાર વર્ષના તમારા સંગેમાત્ર
તમારી જ પ્રેમપાત્ર-તમારામાં જ તન્મય હતી. આને દ્રવી વેશના-
જગતપ્રેમી જાનાં છું, સાચી આત્માર્થી વેશના જાનાં છું. તમે.....

જાઓ જાઓ અય મેરે સાધુ, રહો ગુરુ કે સંગ....

“કેશા ! જગતના પ્રત્યેક જાનાવનો માત્ર પાત્ર ઉપર જ
આધાર છે. કદાચ મારા આ ચાર મહિનાના સંસર્ગે તમોને
પવિત્રતા પ્રાપ્ત થઈ હોય તો તે તમારા પૂર્વજાની જ પુણ્યાઈ
છે. તમારા હલકાઈની જાનાની મૃદુતા છે. હું તો માત્ર નિમિત્ત
જાનાં છું. જાનાં, જે વૈરાગ્યમાત્રા અને ચારિત્ર્યની લાવના પૂર્વક

હું અહિં આવ્યો હતો તેના કરતાં દ્વિગુણિત કરીને જાડું છું. અહો ! એ તમારો જ પ્રતાપને ? ‘ધર્મલાલ’ની અહાલેક સાથે ચાર મહિના પહેલાં આવ્યો હતો. આજે ‘ધર્મલાલ’ની એજ અહાલેક સાથે જાડું છું. વિશ્વજેમી વેશ્યા બની આત્માનું કલ્યાણ કરજો.”

સિંહ.....વેશ્યા ?

આચાર્ય સંભૂતિવિજય મહારાજ પોતાની શિષ્ય મહત્તી સાથે બિરાજ રહ્યા છે. આતુર્માસનો કાળ બ્યતીત થયો છે. વિહાર કાળનો પ્રારંભ થઈ ચૂક્યો છે. પોતાના ત્રણ શિષ્યોની ક્ષોદ્ધિ માટે ગત આતુર્માસમાં તેમની શક્તિ અનુસાર પરિવહ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરાવવા જુદે જુદે સ્થળે મોકલ્યા હતા. એ શિષ્યોને સિંહની શુદ્ધિમાં જ આતુર્માસ રહેવા માટે આદેશ આપ્યો હતો. એ કંઈ જોછો પરિવહ ન કહેવાય. ત્યારે એ નવદીક્ષિત સ્થુલભદ્રજીને કાશ્યા વેશ્યાને ગૃહે-વૈભવ-વિલાસ અને લોગ સામગ્રીથી ભરપૂર એવા વેશ્યાના મહેલમાં આતુર્માસ રહેવા માટે શુરુજીએ આદેશ આપ્યો હતો. શુરુજીની એ મનોભાવનાને નહિં જાણનારા શિષ્યોમાં અંદર અંદર અર્થા ધર્મ રહી હતી, કે ખરેખર સિંહની શુદ્ધિમાં આતુર્માસ રહેવા માટેનો આદેશ કયાં અને એવા રાજમહેલ સમા વેશ્યા મંદિરમાં આતુર્માસ રહેવા માટેનો આદેશ કયાં ? આટલી બધી વિપરીતતા ? શુરુજીની કંઈ ભૂલ તો નહિં થઈ હોય ?

*

*

*

આતુર્માસ કાળ પૂરો થયો. સિંહ શુદ્ધિના વાગી મુનિ-વરો પરિવહને છત્રી વિજયભર્યા આવી આચાર્યશ્રીને વંદન કરે છે. આચાર્યશ્રી તેમનું સહર્ષ સ્વાગત કરતાં કરતાં કહે

“અટો ! અનિ આશ્ચર્ય ! તમે અનિ વિષ્ટ પડ્યા હો. ” આ પ્રશ્ને બોલ્યા એટલું જ નહિં પરંતુ પોતાની સાથે જ બેસાડવા માટે જમ્યા કરી, પરંતુ સ્થુલભદ્ર તો દીશાકમે જ્યાં બેસવું જોઈએ ત્યાં જ બેસી ગયા મંડળી અવાદ્ બની. સિંદુરદાગળી શિખો મનમાં ને મનમાં દોષી ભુલી જ માળા દેરવા મંડયા. ઘાર ઘાર મહિના સિંદુરો ગુફાને પરિપદ હત્યા છતાં આટલો નાનો ચો પરિપદ એમનાથી સફી ન શકાયો. અર્થે મંત્રમુગ્ધ બની એક બીજા પ્રત્યે નિદાગી રહ્યા.

૯૪

(૩) પતનને પંથે

ધર્મી.

“આખરે શુકદેવ પણ પક્ષપાતી બન્યા ખરા, સ્થુલભદ્ર તો સંસારી અવસ્થામાં ધનાઢય હતો, વળી રાજના પ્રધાનનો પુત્ર એટલે તેની મેદમાં તણાઈ જ જાય ને ? હું તો રક્ષો સામાન્ય મનુષ્ય. એનાથી તો શુકદેવ પોતાને સફલાગી સમજતાં હશે ! મારા જેવા તો અનેકને મુરી નાખ્યા હશે. તેથી કાંઈ તેમના યશમાં વધારો થયો ? પણ માત્ર એક સ્થુલભદ્રને દીશા દેવાથી તેમનું ગૌરવ કેટલું બધું વધી ગયું ? શુકદેવને પણ પોતાનો સ્વાર્થ તો વહાલો છે જ. દીર્ઘિ તેમને પણ ગમે છે. તો મને શા માટે ન ગમે ? મેં કાંઈ ઓછા પરાક્રમ કર્યા છે ? તેમને સ્થુલભદ્ર પર પ્રીતિ હોય, તો બલે રહી, પરંતુ મને અન્યાય શા માટે ? ના, ના, હું જરૂર ન્યાય લઈશ અને શુક પાસેથી જ લઈશ—” એ આજે જ ઘોર તપસ્યા કરીને આબો હતો. શુકએ માન તો આપ્યું પરંતુ એક વેશ્યાને

છે, “મંદિરના નમે સિંહ પવિત્ર ભૂમિકો” એમ કહી પાતળી પાને બેસાવ્યા હશે. જાણે એવળા મંદિરનામાં સ્તુતિમંદિરની તાર બેસા લાગ્યા. કંઈ કંઈ કમના કમના લાગ્યા. આવાની ત્રીજના આવામાં તો તેમના નિર્મિતે દેવદાસીએ મનપડતે કમના દોડવા લાગી. સિંહ શુદ્ધવાળા શિષ્યોનું બહુજ આગમ્ય સ્થાન કરવા લાગ્યા અને સ્તુતિમંદિરના નિર્માણમાં અનેક પ્રકારના કુતર્ક કરવા લાગ્યા, નિંદવા લાગ્યા. પરંતુ શુરુથી તો શાંત ચિત્તે બેસા છે. શિષ્યોની તર્ક પ્રકારની પવિત્રતા નિહાળી રહ્યા છે અને મનમાં વિચારી રહ્યા છે કે “અહો! જગતમાં આવા મૂંઝી છતાં સત્ય જ્ઞાન હવે કેવળું બધું દર છે?” પરંતુ હવે અનેક ઓવી મનપડતે કમના અને કુતર્કનો અંત દેખાવા લાગ્યો હતો. ખજાનામાંથી જોવા બંધાર ખાત્રી કર્ય ગયો હતો. શુરુની ન્યાયતુલા શિષ્યોએ પોતાના હાથમાં લઈ લીધી હતી. સિંહ શુદ્ધવાળા શિષ્યોનું છાગડું ઉદ્ઘટ હતું. સ્થુલભદ્રજીનું છાગડું “વેશ્યા મંદિરમાંથી તે હવે કંઈ પાછો આવે? કદાચ આવે તોએ શુદ્ધ થોડો હોય?” એ વિચારે નિષ્કૃષ્ટ હતું.

બધાની વિચારસરણી તૂટી. સામેથી એક વિજયથી પ્રકુલ છતાંએ ગંભીર અને ઈર્ષ્યા સમિતિ સાચવતા ગૌરવ ગ ભરતા એ સ્થુલભદ્રજી આવી રહ્યા હતા.

સર્વે શિષ્યો આશ્ચર્યમુગ્ધ બની તેમના પ્રતિ નિહાળી રહ્યા હતા. બધાના કણે શુરુજીના ચમ્દો સાંભળવા એકતાર બન્યા હતા. સ્થુલભદ્રજીએ આવતાવેંત વંદણા કરી કે શુરુજી આસનેથી ઉઠી અન્યાદરપૂર્વક બોલી ઉઠ્યા.

“મંદો ! અતિ આશ્ચર્ય ! નમે અગ્નિ વિષ્ણુ પરિવદ
 હત્યો.” આ પ્રકારે બોલ્યા જોરું જ નહિં પરંતુ પોતાની
 સાથે જ બેસાડવા માટે જવા દરી, પરંતુ સ્તુતિબદ્ધ તો
 દીશાકર્મે જ્યાં બેસતું જોઈએ ત્યાં જ તેણે શિષ્ય મંડળી
 અવાદ્ બની. સિંદુકાવાસી શિષ્યો મનમાં ને મનમાં કોઈ જુદી
 જ માળા ફેરવવા મંડ્યા. ધાર ધાર મદિના સિંદની મુક્તિ
 પરિવદ હત્યા છતાં આટલો નાનો શો પરિવદ એમનાથી સ્ત્રી
 ન શકાયો. સર્વે મંત્રમુગ્ધ બની એક બીજા પ્રત્યે નિહાળી રહ્યા.

૮૪

(૩) પતનને પંચે

ધર્મી.

“આખરે શુકદેવ પશુ પક્ષપાતી બન્યા ખરા, સ્તુતિબદ્ધ
 તો સંસારી અવસ્થામાં ધનાઢય હતો, વળી રામના પ્રધાનનો
 પુત્ર જોડે તેની નેદમાં તણાઈ જ જાય ને? હું તો રક્ષો
 સામાન્ય મનુષ્ય. એનાથી તો શુકદેવ પોતાને સફળાગી સમજતા
 હશે! મારા જેવા તો અનેકને મુંડી નાખ્યા હશે. તેથી કાંઈ
 તેમના યશમાં વધારો થયો? પણ માત્ર એક સ્તુતિબદ્ધને દીક્ષા
 દેવાથી તેમનું ગૌરવ કેટલું બધું વધી ગયું? શુકદેવને પણ
 પોતાનો સ્વાર્થ તો વહાલો છે જ. દીર્ઘ તેમને પણ ગમે છે.
 તો મને શા માટે ન ગમે? મેં કાંઈ જોછા પરાક્રમ કર્યા છે?
 તેમને સ્તુતિબદ્ધ પર પ્રીતિ હોય, તો ભલે રહી, પરંતુ મને
 અન્યાય શા માટે? ના, ના, હું જરૂર ન્યાય લઈશ અને
 શુક પાસેથી જ લઈશ—” એ આજે જ ધોર તપસ્યા કરીને
 આવ્યો હતો શુકએ માન તો આપ્યું પરંતુ એક વેશ્યાને

ઘરે ચાર મહિના રહી આવનાર સ્થુલભદ્ર કરતા ઓછું. એ એને ખટકતું હતું. આને એ કરી કમાણી ધૂળમાં મેળવવા તત્પર થયો હતો.

શાસ્ત્રમાં વાંચ્યું તો હતું કે સ્ત્રી પરિધિ સૌથી વધારે દુઃસહ છે. પરંતુ તેનું હૃદય તો આને ધર્મથી બળતું હતું.

એણે પોતાની વિવ્રયમાળ ખીલતના ગળામાં શોભાવમાન નેઈ. એ સિંહની ત્રાડ સહન કરી શક્યો; પરંતુ પોતાના સહચારીનો આ વિવ્રય તેને અસહ્ય થઈ પડ્યો. એણે આગળ ચલાવ્યું. “ત્યાં તેને શું દુઃખ ? કેશા—તેની પૂર્વાવસ્થાની પ્રેમપાત્ર, તેને સુખી કરવામાં, તેને પાછો સંસારમાં લાવવા બાકી રાખે ખરી ? અને આ લાઈ, એ સુખાનુભવ કરવામાં પાછા હઠે ખરા ? પાછા પોતાની બહાદુરી બતાવવા અહિં શુરુજી પાસે સાધુવેશમાં આવ્યા છે. અહા ! ભગવન્ત, આ શું થવા ગેહું છે ? આ પવિત્ર વેશ પાછળ આવો દંભ નલાવી શકાય ? ના, ના, કદી નહિ, એ દંભીનો તો અહિં પગ જ ન નેઈએ.”

x

x

x

(૨)

હું તો જઈશ.

સાંત, ગંભીર મુદ્રા ધારણ કરીને ગરુદેવ શિષ્યોની વચ્ચે

તે. આને દૂરી ચાતુર્માસ નો છે. શુરુદેવે

તે કોને ક્યાં ગોઠાવે એ નક્ક

લેખા શિષ્યોની અનુગતિ મળે

બાક. શિષ્યશાસ્ત્ર પિપ્પલો

શુરુદેવે સ્થાન

શાસ્ત્રાધાર

તે

જવાનો હું. આપ....” એ અનુમતિ માગે તે પહેલા જ શુરુ દેવે જણાવી દીધું કે “ના, ના, એ તારાથી નહિ જને.” તેની ઇર્ષાની આગ સતેજ થઈ, તેના સ્મૃતિપટ પર ગયા વર્ષનો પ્રસંગ તાલે ઘઈ આવ્યો. ઘડીભર તો એ શુરુદેવ સામું જોઈ રહ્યો. પછી સ્થુલભદ્ર તરફ ઠરઠાડી બરી દ્રષ્ટિ નાખી જોડ્યો. “આ નવા સાધુને તો આપે ઝટ ઝટ અનુમતિ આપી, ચાતુર્માસ પુરૂં થયે પાછો આવ્યો ત્યારે પ્રથમ્સા કરતા ધરાયા નહિ. મારા પૂજ્ય શુરુદેવ મને માફ કરજો. મારે હહેલું પડે છે કે આપે મારી તપશ્ચાની ખરી કીમત આંકી નથી. મને સંયમ પાળતા પાળતા ઘણા વર્ષો ચીતો ગયા, ઘણા વર્ષથી આપની સેવા કરતો આવ્યો છું પરંતુ હજી સુધી આપને મારા મનોખળ પર વિશ્વાસ પેદા નથી થયો, એ હવે વધુ વખત મારાથી સહન નહિ થાય. હું તો આપને પરીક્ષા આપવા તૈયાર થયો છું. આપ કૃપા કરી મને અનુમતિ આપો જ આપો.”

શુરુદેવ વધારે ગંભીર બની જોડ્યા-“તને યાદ હશે; પ્રભુ મહાવીર ત્યારે પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોથી ટોલાયમાન ન થયા ત્યારે અનુકૂળ ઉપસર્ગ કરવામાં આવ્યા હતા. દુઃખ મેલન થાય પરંતુ મુખમાં અનાસક્તિ કેળવવી એ લોહાના ચણા ચાવવા જેવું છે.”

શુરુદેવના આ માર્મિક વાક્યોની તેના પર દરી જ અસર ન થઈ. એ તો ફરી એક વાર જોણી દોડ્યો-“શુરુદેવ, હું તો જઈશ જ. આપ અનુમતિ આપી કૃતાર્થ કરો.”

આચાર્યને પોતાના આ ઉચ્ચત્તરી સિધ્ધનું પતન નશ્ત્ર-ક્રમાં દેખાયું તેમને પોતાનો સંયમી શિષ્ય, કરી કમાળી

ધૂળમાં મેળવે એ અસહ્ય લાગ્યું. તેમનાથી પોતાના શિષ્યની ભાવી પતિતાવસ્થા સહન થાય એમ હતું જ નહિ, એ ગળગળા થઈ ગયા, “મારા વહાલા શિષ્ય, ત્યાં જવામાં કંઈ જ સાર હું જોતો નથી. સ્થુલભદ્રે તો બાર બાર વર્ષ સુધી તે કોશા સાથે જીવન વિતાવ્યું અને તેમાંથી ઘણું ઘણું શીખી આપણી વચ્ચે આવ્યો છે. તેને તિરસ્કારીને નહિ પરંતુ એણે અભ્યાસ પૂરો કરીને આગળ વધવા આપણી નાવમાં ઝંપલાવ્યું છે. હવે તો આપણે બધા એક જ નાવના નાવિકો છીએ. બોલ, તારે આગળ વધવું છે કે ઘાણીના બળદની માફક ગતિ કરવા છતાં ત્યાંના ત્યાં જ રહેવું છે ?” ગુરુથી વિશેષ બોલાય તેમ હતું જ નહિ. તેઓ ફાટી આંખે તેની સામું જોઈ રહ્યા; પરંતુ એ તો પોતાના નિશ્ચયમાં દ્રઢ હતો. તેણે ગુરુના વચન સાંભળ્યા તો હતા પરંતુ તેની વિશેષ અસર તેના મન પર થાય તેમ હતું જ નહિ. તેનું મન તો પરીક્ષા દેવા તત્પર થઈ રહ્યું હતું. તેનું મન તો સ્થુલભદ્રના ગળામાં તેની જ મનોકલ્પનાએ પહેરાવેલી વિજયમાળ પોતાના ગળામાં કેમ આવે એ જ વિચાર વમળમાં ગૂંથાયું હતું. એ એટલા જ નિશ્ચયપૂર્વક બોલ્યો, “ગુરુજી, આપના આ દીન શિષ્ય પર વિશ્વાસ રાખી એ વેશ્યાને ત્યાં જવા દો.”

ગુરુદેવે સાંભળ્યું તો ખરું પણ મૌન રહ્યા.

(૪) પતનની પરિસીમા

સિંહ શુદ્રાવાત્સી સુનિનું આતુર્માસ કોશાવેશ્યાને ત્યાં પરંતુ સિંહ શુદ્રાવાત્સી સુનિની કલ્પનામૂર્તિ કોશાવેશ્યા કયાં

લોલ ? મુનિ અને પછી આટલો દ્રેષ ? મુનિપણું એ તો ખાંડાની ધાર છે, એમ સ્થુલભદ્રજી કહેતા હતા. સ્થુલભદ્રજીએ બતાવેલ સાધુના ગુણો તો કીક પરંતુ સામાન્ય જનમાં પણ આ રાગદ્રેષ, કીર્તિલોલ, માયા, મમતા, અહંભાવ વગેરેનો અભાવ ઉત્તમ ગણાય છે તો આ મુનિ હજુ આટલા અહંભાવમાં રાગે છે ? હશે. ” આમ વિચારી સાધુજીના આચારમાં દોષ ન આવે એવી જાતની સગવડતા માટે દાસ દાસી-એને આજ્ઞા આપી.

“ વેશ્યા રૂપે કંદેપેલી કેશા આજે આ રૂપે હોય ? મુનિ વિચાર કરે છે, “ કંઈ આભૂષણ નહિ, કપડાં લત્તાં પણ સામાન્ય, જરાએ વેશ્યા તરીકેની ખુમારી પણ નહિ અને લોકોએ મને જણાવેલ એવી વેશ્યાના હાવભાવ પણ એનામાં કેમ નથી ? મને લલચાવવાના કથાએ સાધન કે વિકારી દ્રષ્ટિ પણ નથી. શું કારણ હશે ? મુનિ ઉંડા વિચારવમજમાં સપડાયા.

“ ના ના, એમ તો ન હોય. આ સ્વરૂપે પણ એનામાં કેટલી મધુરતા, સાદાઈ છતાં કેટલી સુંદરતા ! અહો ! કદાચ આ રીતેજ મને દ્રેષાવવા કેમ ન ધાર્યું હોય ? સ્વાભાવિક સુંદરતા એ તો સર્વત્ર મહેકી જ ઉઠે. વેશ્યાઓ શું આટલી ચતુર હોતી હશે. મને લલચાવવા માટે મારે અનુકુળ ચર્ચા કર્યા કરતી હશે ?....”

વધુ વિચાર કરે એટલામાં તો દિન અસ્ત થવાની તૈયારી ધઈ ગઈ. એટલે પ્રતિક્રમણ થઈ ક્યું, પરંતુ પ્રતિક્રમણમાં પણ એ જ કેશા વેશ્યાના વિચાર. હાલતાં ચાલતાં ળસ એ જ વિચાર સર્વથા એકાંત. એમાં પછી પૂછવું શું ? એટલે જ

કામત્ય માટે રાત્રીએ જીવે છે કે-“ વર્તમાન મર્ત્યવર્તમાન ”
 તેમાં પણ જ્યાં તો કોશા વેદ્યાના જે બાવાએના એકાંત
 જે તો કોઈ સ્વલ્પજ્ઞ જેવા મદાદમા મદી થઈ. ત્યાં સુધી
 પૂર્ણવા પ્રાપ્તિ નથી થઈ ત્યાં સુધી એકાંત જે વર્તમાન છે. એટલાજ
 માટે સાધુએ માટે એકલ વિદ્યાર એ નિર્ગિદ્ધ છે. મન તો
 અંતઃગત પવનવેગી અત્યાધારી ધોરે છે. અને તેને શુભ
 સંસર્ગરૂપી લગામ જો ન હોય તો જરૂર ઉન્માર્ગે વધી જવાને.
 શુભ સંસર્ગ સિવાય કોઈના વ્યાધાત નથી. દિનપ્રતિદિન
 સાધુજી પોતાની દરજીમાં દીલા પડતા ગયા અને બીજી બાજુ
 કોશા તેનું કારણ સમજી ગઈ. પરંતુ હવે શો ઉપાય પોતે
 તેની દરજીમાં જ ન પડે એવી રીતે રહેવા લાગી. સાધુજીના
 આગમન વળતે એવેલી ધર્મના બીજ નવપરિણત કરવાની આશા
 તો દૂર નહીં, અહીં તો મુનિના પતનની ચિંતા અને પોતાનું
 તેમાં નિમિત્તભૂત બનવું. એ જાને તેને બહુ જ દુઃખ હોવા લાગ્યા.

બહુ દિવસ યથા છતાં કોશા વેદ્યાને ન જોવાથી ઘાસ
 ઘાસીએને વારંવાર મુનિજી પૂછવા લાગ્યા. કોશાના સિખવવા
 મુજબ હરેક ઉડાઉ જવાબ હતા આથી મુનિજીને સંતોષ ન
 થયો આ બધી બીના જોઈ કોશાએ મુનિને બચાવવા દે
 સંકલ્પ કર્યો. સ્વલ્પબદ્ધ પોતાને બચાવી હતી. આજે એ વેદ્યા
 મુનિને બચાવવા સંકલ્પ કરે છે.

આ બાજુ સિંહ સુકાવાસી મુનિ ઘણા દિવસ સુધી
 કોશા વેદ્યાને નહિ જોવાથી રાત્રિદિવસ તેના જ વિચારમાં
 લીન થઈ ગયા પરિસ્થિતિ અસહ્ય થઈ પડી એટલે એક દિવસ
 પોતે જ હિંમત કરી કોશાને શોધવા માટે મહેલની ઓર-

ડીઓ તપાસવા લાગ્યા. આજે તો કોશા પોતાના મૂળ વેશ્યાના વેશમાં તૈયાર થઈને બેઠી હતી. તેને જોતાં જ સિંહ શુક્રવાસી મુનિને સિંહની શુક્રનો લયંકર સિંહ દૃષ્ટિમાં આવી ચડ્યો. પરંતુ “અત્રે એ સિંહ ક્યાંથી હોય ?” “માત્ર હૃદયની ભ્રમણા હશે” એમ માની વેશ્યા પાસે ભોગની યાચનો કરી. અહો ! ચારિત્ર અને સંયમના કેટલા ધમંડ સાથે વેશ્યાના આવાસમાં દાખલ થયા હતા ! અને આજે એ ધમંડ વેશ્યાના પગ નીચે કચડાઈ રહ્યું હતું. કોશા પોતાના મૂળ સ્વરૂપમાં આવી બોલી:-મુનિજી કંઈ દુનિયામાં વસો છો ? દુનિયાનું કંઈ ભાન છે ? મારી સાથે ભોગ ભોગવવા એ તો સંસારી અવસ્થાના સ્થુલભદ્ર જેવાનું કામ છે. તમારું એ કામ ન હોય ? મુનિજી વિચારમાં પડ્યા. “શું હું સ્થુલભદ્ર કરતાં પણ આ વેશ્યાની દૃષ્ટિએ ઉતરતો ?” બસ મારું જીવંત જ નકામું છે. ગમે તે ભોગે હું સ્થુલભદ્ર કરતાં સવાયો થઈશ.” મનમાં વિચાર કરી કોશાને ઉદેશીને બોલે છે:-સ્થુલભદ્રથી સરસાર્ધ મેળવવા હું વેશ્યાલયે ચાતુર્માસ રહેવા આવ્યો છું. તહારી પાસે પણ ભોગની માંગણી કરતાં એજ સ્થુલભદ્રને તું વખાણે છે. ગરાગર સ્થુલભદ્ર કરતાં હું સરસાર્ધ મેળવીશ જ. બોલ તારી કંઈ ઈચ્છાને સંતોષું તો સ્થુલભદ્ર કરતાં હું વિશેષ બનું ! કોશાએ પાત્ર તો પારખી લીધું હતું અને તેના ઉદ્ધાર માટે પૂર્ણ સંકલ્પ કર્યો હતો. માટે તુરંત જ જવાબ આપ્યો.

“જો ભોગની વાંચના હોય તો નેપાળ દેશમાં જાઓ. ત્યાંના રાજા સાધુઓને લક્ષ મૂલ્યવાળી રત્નકંબલ આપે છે, તે લઈ આવો, પછી તમારું ઈચ્છિત કરજો.”

મુનિએ તે કષ્ટુલ દ્યુ અને નેપાળ દેશના રાજા પાસે
કાશા વેશ્યાએ માગેલ, રત્ન ઠંજલ લેવા ઉપદે છે.

૮૯

(૫) ઉદ્ધાર

છિદ્રેષ્યનર્થાં વહુલીમવન્તિ

ધર્મી અને દેવની આગમાં સળગી માનના શીતલ જળથી
આત્માને તૃપ્ત કરવાની મહેચ્છાએ સિદ્ધશુક્લાવાસી મુનિ મુનિ-
ધર્મમાંથી એક ટગલું નીચા પડ્યા શુરુજની આજ્ઞાનો અના-
દર એ બીજું ટગલું પડ્યા. પળ્યા પતનને પથે એ ત્રીજું
ટગલું પડ્યા. ત્યાર પછીની તેની ચર્યા એ આ અમર વાક્યની
સિદ્ધિ કરે છે-છિદ્રેષ્યનર્થાં વહુલીમવન્તિ-પરંતુ હજી તો પત-
નની ભૂમિકા માત્ર રચાઈ છે. પતન તો હવે શરૂ થાય છે. કાશા
વેશ્યાની સાથે લોગનો લાલચાએ મુનિપણું ભૂલવું. આટલા
વર્ષના સંયમ જીવન ઉપર પાણી ફેરવું. શુરુજએ પ્રથમથી
જ કહ્યું હતું કે, 'હે વિનીત શિષ્ય! પ્રભુ મહાવીર ઉપર હેવોએ
સૌથી પ્રથમ બયંદરમાં બયંદર પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો અજમાવ્યા.
સામાન્ય જન સમાજના હૃદય-કે દ્વિંમતની પાસાશીશી માપ-
વાનું એજ સાધન પૂરતું છે. પરંતુ તેનાથી ન ડગ્યા ત્યારે જ
અનુકૂળ ઉપસર્ગો રચ્યા.' પરંતુ શિષ્યને તો માનની માત્રાનો
એટલો જળી ઉદય હતો કે હિત શિક્ષક, નિઃસ્વાર્થી અને સમાન
પ્રેમી શુરુ પણ સ્વાર્થી લાગ્યા. માણસને માટે પતનના રસ્તા
ઘણા છે અને તે આનુકૂળ લાગે છે. ઉપર ચડવાના રસ્તા
ઘોરા છે એટલું જ નહિ પણ તે જળા પ્રતિકૂળ એટલે અધરા
છે સિદ્ધશુક્લાવાસી મુનિ તો કાશા વેશ્યાના વચન માત્રે જ

આતુર્ભાગિની અધવચમાં જ નેપાળ દેશ પ્રતિ રવાના થયા. નેપાળ દેશના રાજાનો નિયમ એવો હતો કે જે કોઈ સાધુ માંગવા આવે એને એક રત્નકંઠલ આપવી. એમાં એનો ગૃહ હેતુ હતો. રાજાનો હેતુ તહિ સમજનારા માત્ર વેશ પૂરતા જ કહેવાતા સાધુઓ નેપાળના રાજા પાસેથી રત્નકંઠલ લઈ આવે. રત્ન કંઠલ-લક્ષ સોના મહોરની એ મૃત્યુવાન વસ્તુને લઈ સાધુ શું કરે ? અને આહુના હોય કે રત્ન કંઠલ પોતાની પાસે રાખે તો પછી એ સાધુ જ કેમ કહી શકાય ? કેવળ આ વિવેક કરવા માટે જ નેપાળના રાજાનો હેતુ હતો.

સિંહગુફાવાસી મુનિ તો નેપાળ દેશના રાજા પાસે પહોંચ્યા. રાજા તો પોતાના નિયમ અનુસાર માંગવા આવનાર સાધુને રત્નકંઠલ આપતો અને સાધુના આગલ પાછલા જીવનનો હેવાલ પણ વાંચી લેતો. ગમે તે લોગે પોતાની વાતો છપાવી સિંહગુફાવાસી મુનિએ રાજા પાસેથી રત્નકંઠલ મેળવી, ત્વરિત ગતિએ કોશા વેશ્યાના આવાસ પ્રતિ રવાના થયા. હવે તો તેનો સમય, મીનીટ, કલાક, દિવસ વગેરે જે જતાં તે વર્ષો જેટલા લાગવા માંડ્યા. ‘ક્યારે કોશા વેશ્યા પાસે જઈ તેની ઇચ્છિત વસ્તુ આપી સ્થુલભદ્ર કરતાં સવાયો થાઉં.’ બસ હાલતા, ચાલતા, ખેસતા, ઉઠતા રાત દિવસ એજ વિચાર.

*

*

દૈવમન્યત્.....

મનુષ્ય ધારે છે શું અને દેવ-પૂર્વ કર્મફળની પરિણતિ કાંઈક થાય છે. મનુષ્યની ધારણા જો આજે સફળ થતી હોય તો જગતનું અસ્તિત્વ રહેવા પામે કે કેમ અને અસ્તિત્વ રહે તો આ વ્યવહાર પણ ટકે કે કેમ એ શંકા છે. આ

બાળુ સિંહશુક્રાવાસી ધૂનમાં અને ધૂનમાં આમજ વધે છે ત્યાં પશ્ચિપતિનો દેશ વચ્ચે આવ્યો. એ પાંતપતિને ભાંએક પોપટ હતો તે રસ્તે જતા આવતા માણસો પાને શું ક્રિમિ વસ્તુ છે તેનું ધ્યાન તેના માલિક પશ્ચિપતિ પાને દેશે જતો. સિંહ શુક્રાવાસી મુનિ હતાવગમાં તો હતા જ, એટલે રાકાયા નહિ, પરંતુ ચતુર પોપટ તો તેમની પાસેની રત્નકંબલ નેઈ તુરતજ રાતને ભગવત કરી દીધો. રાતએ પણ ભણ્યું કે આજે આ દીક એકલદુલ્લ હાથ આવ્યો છે. અને વળી વશ સોનામહોર-વાળી રત્નકંબલવાલો છે. પછી શું પૂછવું ? એમ વિચારી તેણે પોતાના માણસો સાથે તેની પાછળ પડી રત્નકંબલ ખૂંટવી દીધી. સિંહશુક્રાવાસી મુનિએ ઘણી ઘણી આજીજી કરી પણ વ્યર્થ, પરંતુ હવે શો ઉપાય ? કોયા વેશ્યાને ચતોપવા સાધુપણમાં દોષ લગાડી આતુર્ભાસની અંદર જ રત્નકંબલ માટે રવાના થઈ સાધુમતનો ભંગ કર્યો. કેટલીએ મહેનત બાદ એ રત્નકંબલ મેળવી હતી. રત્નકંબલ મળ્યા બાદ તો તેને હવે યોક્ત્ય ખાત્રી હતી કે તે જરૂર કોયા વેશ્યાની પ્રથંસા મેળવશે. પરંતુ પશ્ચિપતિએ આજે તેની આશાનો મિનારો જે માત્ર ઘોડીક જ મહેનતે પોતાના લક્ષ્ય સુધી ઉંચે પહોંચી જવાનો હતો તે જમીનદોસ્ત કરી નાખ્યો. હાથમાં આવેલી કોયા વેશ્યાને કોઈ બખાતકારથી ખુંટવી ગયો દોષ તેવો તેને આઘાત થયો. પરંતુ હવે રાત પાસે શો ઉપાય ! આટલું છતાં એ મુનિવરને સાચો રસ્તો સૂઝતો નથી એટલે ફરીવાર વેશ બદલી નેપાળના રાત પાસે જઈ બીજો નામે રત્નકંબલ મેળવી. પરંતુ રસ્તો તો એનો એજ હતો. એટલે

પરિવરણને જાણના માટે જોઈને કોઈ એકી જગ્યામાં જઈ-
કેવડને પોતાની પરિવરણની દુર્ગને જેમ જેમ જાયતી. જેમ
જાને તેમ જઈ કોઈ એકી જગ્યામાં જઈને કોઈ એકી જગ્યામાં

શુરુની આશંકા

આત્મમાં જઈ જાતીન થયો હતો. મિત્રમિત્ર આત્મમાં
આત્મમાં જાહેર જગ્યાએ મુનિવર પીર પીર આવાસ હતા.
શિષ્ય મંડળી પસંદ આવાસમાંથી સંખ્યાવિવિધ મિત્રાદિ રહ્યા
છે. સિદ્ધ શુદ્ધવાસી મુનિવર કોઈ એક જગ્યામાં આવાસમાંથી
આત્મમાં જાહેર જાતીન થયા છતાં હજી સુધી ન આવાસ
તેથી આવાસમાંથી તેમ જ શિષ્યોને જાહેર મિત્રા થયા
હાથી. સિદ્ધશુદ્ધવાસી મુનિ કરતાં પણ દૂર આત્મમાં જાહેર
જગ્યાએ મુનિવર પસંદ થયા હતા. પરંતુ સિદ્ધશુદ્ધવાસી
મુનિવર હજી કેમ નહિ પસંદ હોય ? પરંતુ કોઈ પણ જાતનું
અનુમાન કરવું શક્ય ન હતું. જો તમે તરતના જ દીક્ષિત
મુનિ સ્થુલભદ્રાદિના વિશુદ્ધ આગમને, તેમજ સિદ્ધશુદ્ધવાસ
જેવા વિકટ પરિવરણથી પ્રોત્ત મુનિવર એટલે તેમાં જરાએ
શંકાનો સંભવ નથી. શુરુના મનમાં આશંકા થઈ; પરંતુ
શિષ્ય મંડળીને એ આશંકા જણાવવાનું ઉચિત ન લાગ્યું.
એટલે મુનિ સ્થુલભદ્રાદિને એક મુનિવર સાથે લઈ કોઈ એક જગ્યામાં
આવાસમાં સિદ્ધશુદ્ધવાસી મુનિવરની તપાસ માટે મોકલ્યા.
મુનિ સ્થુલભદ્રાદિએ પોતાના સાથી સાથે કોઈ એક જગ્યામાં આવાસ
પ્રતિ ઉગ્ર વિહાર કરી જેમ જાને તેમ જાહેર પહોંચવા પ્રયાસ કર્યો.

ચારિત્ર.....રત્નકંબલ

સિદ્ધશુક્લાવાસી મુનિ રત્નકંબલ મેઘરી ઉંઝ વિહાર કરી
કેશાવેશ્યાના મહેલમાં ખેડેઆ, પરંતુ ચાતુર્માસ દાગ ઉતરી
ગયાને ઘણો સમય વ્યતીત થઈ ગયો હોવા છતાં, કેશા
વેશ્યામાં અંધ બનેલ સિદ્ધશુક્લાવાસી મુનિવરને એ ખ્યાલ ન
રહ્યો. રત્નકંબલ લઈ વિજયથી ઉત્તર અને પ્રકુલ મુખે કેશા
વેશ્યા પાસે ગયા અને ગર્વથી રત્નકંબલ તેને આપી. કેશા
વેશ્યાએ રત્ન કંબલ ઉદાસીન ભાવે લીધી. એ જોઈ મુનિને
ખોદું તો લાગ્યું, પરંતુ તે શું દહી શકે. મુનિનું ચારિત્રપણું
તો રહ્યું જ ન હતું. એટલે જુદી કંઈ વ્યવસ્થા કરવાની નહોતી.
એ તો વેશ્યાના આવાસમાં યથેચ્છ આહાર, વિહાર, ઉપયોગ
દરવા લાગ્યા અને કેશા વેશ્યાની ફરેક ચર્ચા ઉપર ખૂબ જ
ધ્યાન રાખી તેની પાસેથી છેલ્લા જવાબની શક જોતા હતા.
બીજે દિવસે નિત્ય નિયમ અનુસાર કેશા વેશ્યા પોતાના
સ્નાનાગારમાં સ્નાન કરી રહી હતી. સ્નાન કરી પોતે સિદ્ધ-
શુક્લાવાસી મુનિવરે લઈ આવેલ રત્નકંબલથી પોતાનું ચરીર
અને પગ વગેરે લુછી રહી હતી. સિદ્ધશુક્લાવાસી મુનિવર તો
આ જોઈ આશ્ચર્યમુગ્ધ તેમજ ક્રોધયુક્ત બની ગયા અને
મનમાં વિચારવા લાગ્યા:—“અરે ! માત્ર કેશાવેશ્યાના વચનને
ખાતર આટલાટલા પરિશ્રમે મારા ચારિત્રનો ભંગ કરી લઈ
આવેલ આ અમૂલ્ય રત્ન કંબલનો આ ઉપયોગ ? મારી
કંઈ બૃલ તો નથી થતી ? ના, ના. એજ એ રત્નકંબલ, જે હું
નેપાલના રાજા પાસેથી લાવેલ છું, કેટલી મૂર્ખ સી છે ? સાચે જ
ત્રી મૂર્ખ દેહેવાય છે. એ આજ કારણે. અરે ! આ હું શું જોઉં

હું ! કોશાએ રત્નકંબલથી શરીર પગ વગેરે લુપ્તી તેને ઘરની ખાળમાં ફેંકી દીધી. ગજળ કર્યો.....” આટલું મનમાં જ બોલી કોશાનું આ કાર્ય તેમનાથી સહન ન થયું. એકદમ તાડુકી ઉઠ્યા, “કોશા ! કોશા ! ! આ તેં શું કર્યું ! કેટકેટલા પરિશ્રમે અને કેટલા કષ્ટ બાદ મારા ચારિત્રના ભોગે મેળવેલ આ લક્ષ મૂલ્યવાલી રત્નકંબલનો આવો ઉપયોગ ? અરે ઉપયોગ તો ઠીક, પરંતુ તેની આ દશા ? આ રીતે ખાળમાં ફેંકી દેવાનું સાહસ ? ” કોશાએ ઠંડે પેટે જવાબ આપ્યો, “હે મુનિ ! આ રત્નકંબલનો તે શું શોચ કરે છે ? કોઈ પૂર્વ ભવના શુભ કર્મોદયે મળેલ માનવ દેહ અને તેમાંએ જૈન ધર્મ અને તે પણ સંયમયુક્ત ! અહો ! આ મહાકળે ઉપાર્જન કરેલ મનુષ્યાવતાર, અને તે પણ વર્ણોના શુદ્ધ ચારિત્ર-યુક્ત ! તેને મ્હારા આ મળમૂત્રસહિત એવા શરીરમાં ફેંકી દેતાં કેમ તને જરાએ શોક થતો નથી ? ” કોશા આ શબ્દો બોલતાં પોતાના મૂળ સ્વરૂપમાં આવી અને વધુ ઉમેર્યું, “સ્થુલભદ્રની સરસાઈ મેળવવાની દ્રેષ બુદ્ધિએ આજે તું હે મુનિ ? પતનની પરિસીમાએ ખેંચેલ છે. હજી પણ સમય છે. સાધુના એ મહામૂલાં સંયમને હજી પણ પકડી લે ! ભૂલ્યો ત્યાંથી ફરીથી ગણુ. એ રાગદ્રેષને તિલાંજલી દે. એ માન, માયા અને અહંકારને જડમૂળથી ફેંકી દે. સાધુ જીવનમાં એ કરેલી વિપરીત પ્રવૃત્તિએ આજે અધોગતિને છેલ્લે પગથીએ તને લાવી મૂકેલ છે. રત્ન કંબલની દુરવસ્થા માટે થયેલા શોકને જરા આત્મલક્ષી બની હૃદયમાં તપાસી જો. વિચાર કર ! વિચાર કર ! વર્ણથી મેળવેલ અમૂલ્ય, અમર્યાદિત ચારિત્ર કિંમતિ છે કે પૌદ્ગલિક અને ચંચલ એવી લક્ષ્મીના લક્ષ

સોનેયાથી મર્યાદિત એવી રત્નકંબલ વધુ કિંમતિ છે ? સાધુ તરીકે જીવતા માણસને કેટલું સંભાળીને ચાલવાનું છે. પતનના રસ્તા પ્રતિ ચંચલ મનના ભાવ તો ફાલે ફાલે થયા જ કરે છે. એવી સ્થિતિમાં આત્મ ભાવે રહી સંયમ ગુણને કેળવવો એમાં જ મહત્તા છે. સિંહ અને વેશ્યાના પરિવહમાં સિંહ બહુ બહુ તો ભય ઉપજાવે-ફાડી ખાય-અને તેમાં જો શુભ પરિણામે મૃત્યુ થાય તો શુભ ગતિ નિશ્ચય છે. પરંતુ.... પરંતુ....ઓ માર્ગ બૂલેલા સાધુ ? વેશ્યા પરિવહનો તને હવે પરિચય થયો ને ? એ પરિવહ ન્યારે વિપરીત પરિણામે ત્યારે સાધુપણ જાય-વીતરાગનો માર્ગ બૂલાય-મનુષ્ય આવતાર એણે જાય અને એવી ને એવી અશુભ પરિણતિમાં જો મૃત્યુ થાય તો નફો જ અનુભવી જાને. સાધુ એટલે રાગ, દ્રેષ, ઈર્ષ્યા, મોહ, માયા, માન, અહંકાર વગેરે આત્મ વિપરીત ભાવો પર વિજય મેળવવા માટે સંયમરૂપી રણરીતમાં ઉતરેલો એક યોદ્ધો-અને ત્યારપછી એને ક્યારેય સંધી કે સુલેહ ન હોય. બસ નિરંતર યુદ્ધ ને યુદ્ધ. છેવટે વિજય જ છે. સાધુ સાધુ તરીકે જીવવા ચાહતો હોય તો હું મોટો, હું ટાઢો, હું રાની, હું ઉચ્ચ ક્રિયાકાંડી, હું આચાર્ય, હું ઉપાધ્યાય, હું શુર-એ બધા અહંભાવનાં એકાંતે તજવા જ પડશે. એ બધા વેભાવિક પરિણમન છે. સાધુને તો આત્મનુવૃત્તી પરિણમન જ હોવું જોઈએ. વિષય લાલસાને વધી દેનાર એ શુદ્ધ આત્મા એવું એવું ? ” આ શબ્દો ઉપ્પુ ધમધમતા શિયાળા રસની માફક સિંહશુદ્ધાવાસી સુનિતા દાનમાં પડવા લાગ્યા. તેના એક પછી એક પતનના પગલા પાછા સંયમ પ્રતિ ચડવા લાગ્યા.

હું એવું કે આ મારી ભણે એવું કંઈ નથી મને હું કહી શકેલ છું કે મારા માટે આગમનનું કાળ નથી.

નવો આવવાર.

વિચાર પરોપકારી વેરોએવું સિદ્ધગુફાવાસી મુનિના મત અન્યારે અસ્થિર નથી રહ્યું—અપોએ નરમું— હું કોણ / કાળી આપ્યો ? હું કદાચ આપો ? મારી શી નવા મર્મ ? " આ વિચારનાં જ સેની આંગમોંચી અનુનિદ્રાવાળા લાગ્યા. પગલો ! હું મુનિ ! આગાઈ સંનિનિનિનિનો ગાય ! વેરના મહે મારા સંમમની કસોટી અને આત્મમોંચા કદેચા આપો અને મારું આટલું બધું પનન મરું ! જોડ ! અકુમાર, મારો ઉદાર કેમ થશે ! "

આ વિચાર કરે છે ત્યાં તો આચાર્યશ્રીએ તપાસ માટે મોહલેલ શ્યુલબદ્ધ નવા અન્ય મુનિ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. બીજા ખંડમાં ઉભા રહી અચાર્ય પ્રતિ બની વાતો કાઢી દાગીઓ પામેથી સાંભળી અને છેલ્લો કોણ અને મુનિને સંવાદ સાંભળી તેઓ સ્તબ્ધ બની ગયા. અન્ય મુનિવર આ પ્રસંગ નેઈને તો આજા બની ગયા. સિદ્ધગુફાવાસી મુનિવરની ચક્ષુમાં અધુ નેઈ તે મુનિવર બીજા ખંડમાંથી ગાવા લાગ્યા. કયા કારણ છે એવ રોને કા, કાલો રાત હુઈ ડજિયાલો ! પાયા જીવન કા ડજિયાલો, રહા અંધેરા ચાર માસ તક...

સિદ્ધ ગુફાવાસી મુનિએ ઉપલા ગેળી ગળદો સાંભળ્યા અને પોતાનો આટલી અધોગતિમાંથી ઉદ્ધાર કરનાર વેશ્યા-વિશ્વમૈત્રીની મધુરી વિણાધારી જગત વેશ્યા-શ્રાવિકાને ચરણે પડી ગફગદ કંઠે બોલ્યા, " હે દેવી ! સુખની દેનારી ! ઘોર નર્કમાંથી ઉદ્ધાર કરનારી ! હું મ્હોટી મોહનનમાં ફસાઈ

પડ્યો હતો. તેને તમે-વેશ્યા-બૂઝ્યો શુદ્ધ ધાર્મિક-દેવીએ ચતુરાઈ યુક્ત પ્રબંધ કરીને ઉદ્ધાર કર્યો છે. તે માટે તમે મહાન ઉપદ્રવિણી છો ! આજે ધ્યાનુર્ભાગ અને ત્યારપ્રાદના કાળમાં જે જે અતિચાર મને લાગ્યા છે તે શુભતમ પ્રાયાશન કરી વિશુદ્ધતમ દૃષ્ટિએ આજોવીને હું પાપરહિત શાંત હું. હવે હું શુભ પાત્રે ભર્યો છું. હજોશું તમને ધર્મલાભ થાઓ.”

મુનિના આ શબ્દો સાંભળી દોઝા વેશ્યાની આંખમાં અશ્રુ ભરાઈ આવ્યાં અને મુનિને વંદણા કરી બોલી:-“ અહો પ્રભુ ! પ્રશ્નચારી એવા આપને પણ મેં પ્રતિબોધવાને અર્થ જે અચાતના કરી દોષ તે માટે તમે દામા કરજો. ”

આ શબ્દો બોલે છે એટલામાં જ મુનિ સ્થુલભદ્રજી તથા અન્ય મુનિ ત્યાં ઉપસ્થિત થયા. તેમને જોતાં જ સિંહશુક્રાવાસી મુનિવરે સાદાંગ હંડવત પ્રણામ કર્યા અને દોઝાએ અચાનક તેમને આવેલા જોઈ આશ્ચર્યમુગ્ધ બની વંદણા કરી. સ્થુલભદ્રજી કરતાં સિંહશુક્રાવાસી મુનિવર દીક્ષામાં મ્હોટા હોઈ સ્થુલભદ્રજીને પ્રણામ કરે એ અવિનય ગણાય એટલા માટે સ્થુલભદ્રજી અનુનયપૂર્વક સિંહશુક્રાવાસી મુનિવરને તેમ ન કરવા વિનવે છે. પરંતુ સ્થુલભદ્રજીના ઉત્કૃષ્ટ શુભો પર વારી જતા દૃષ્ટિએ એવા અનુનયને ન ગણકાર્યું ને એ હંડવત પ્રણામ કરતાં કરતાં સિંહશુક્રાવાસી મુનિવરે સ્થુલભદ્રજીની સ્તુતિ કરી.

“ પર્વતની ભયંકર જિહ્વામણી કોતરે કે સિંહ શુક્રામાં કે માણસો વિનાના વનમાં વાસ કરીને તો હજારો મનુષ્યો ઇંદ્રિયો વધ રાખી શકે, પરંતુ અતિ મનોહર એવી હવેલી-ઓમાં ચિત્તહર ગાદ સહચારી સ્ત્રીજનની સમીપે રહીને ઇંદ્રિયો ઉપર નિગ્રહ રાખનાર તો શકડાલ પુત્ર સ્થુલભદ્રજી

આપ એકજ છો-મારા આદર્શ છો-આરાધ્ય દેવ છો. અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યા છતાં જે દાઝયા નહિ, ખડ્ગના અથભાગના ક્ષત છતાં પણ જે છેદાયા નહિ. કાળા સર્પના દર સમીપે રહ્યા છતાં દંશ પામ્યા નહિ અને કાળજની કોટડીમાં રહ્યા છતાં પણ જેને કાઠ સરખોએ લાગ્યો નહિ. સદા રાગવતી અને કામને અનુસરનારી એવી વેશ્યાનો સંગ અને છ રસયુક્ત આહાર મળતાં છતાં અને વર્ષા ઋતુ-કામોત્પાદક કાળ છતાં-આ પ્રમાણે સઘળું વિરક્ત છતાં પણ કામદેવ ઉપર છત મેળવનાર અને સંસારમાં રગરગ ડુબેલી એ વેશ્યાને પ્રબોધ પમાડવામાં કુશળ એવા મહાપુરુષ આપને મારા કોટિશઃ નમસ્કાર છે ! ”

અહો ! તે સમયનું વાતાવરણ ગંભીર વૈરાગ્યપૂર્ણ શાન્ત, સૌમ્ય અને દેવોને પણ હુલ્લ હતું. એક બીજાની ભૂલો માટે ક્ષમત ક્ષમાપના કરી કોશા વેશ્યાના મહેલને છોડી આચાર્ય સંભૂતિવિનયજી સમીપ આવી પહોંચ્યા. સિંહ ગુફાવાસી મુનિ દરથી જ દોટ મૂકી, આચાર્યશ્રીના ચરણમાં પડી ગયા અને પોતાની ભૂલની ક્ષમા માંગી. આચાર્યશ્રીએ યથા સંકટોના નાશ કરનાર સ્થુલભદ્રજીની પ્રશંસા કરી, જે કારણે મુનિ સ્થુલભદ્રજી યાવચ્ચંદ્ર દિવાકરો અમર થઈ ગયા.

મંગલં ભગવાન્ વીરો : મંગલં ગૌતમ : પ્રભુ : ।

મંગલં સ્થુલભદ્રાચા જૈન ધર્મોઽસ્તુ મંગલમ્ ॥

